

SAN LUCAS

Pa' Lucas yika'ajji' pa'aj pa' lunye'jkii pa' Jesús.

1 ¹ Olots hekhewe' t'eku'mi' qu' nika'aji' kakha' lunye'jkii pe' wekwek te'wenhetii ha'ne hane'ej jinamji'ju',^a
² qa jinikfe'lets ekewe'en qe ta'lets in nifel ine'm hekhewe' ta'hijii in i'nk'aa'ija pa'aj in yi'wenijha qa hik hekhewe' iye nifel eke' wi'tlizei.^b
³ Yakha' Lucas, yakhap iye in qi in week hejee'taxik'uiha in iplu'uk'i ek in i'nk'a, qa humti qu' les te'wise' qu' hata'hijii qa' heyei'i'ijpha'm qa' natsamijii ka' l'aka'the' qu' hika' e'm tenek'enhei Teófilo.^c
⁴ Hats'inha qu' enikfee'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek l'ijatshenheti'yij.^d

Pa' ewi't ángel nifelkii qu' nenekfik'i pa' Juan Bautista.

⁵ Qa lunye'jkii kekhewe' nelutsji' in mexe wittata'a' ka' Herodes ha' sehe' Judea, hikha' i'ni' pa' ewi't pa'i hii Zacarías. I'nji'teje'm pe' pa'il hiyinejeyek Abías, l'ithayifetskiyek. Pe' lewhe'ye' hii Elisabet ta'lets pekhewe' l'awa'mhitsik'i pe' ta'lets pa' Aaron'ik'i.^e
⁶ Pa' Zacarías qa pe' lewhe'ye' Elisabet enewe'en watsathenketik'uiha pa' Dios, qa yijayanija iye week kekhewe' yit'ij pa'qu' nanaqsiijkii. Ham pa'qu' nit'ijets qu' nijanik'i in yijayaanija.^f
⁷ Qa hamte letitse' qe ints'ateki' pe' Elisabet qa hats l'awa'mhits iye.
⁸ Ewi't pa' neluji' pa'aj pekhewe' pa'il i'nji'teje'm pa' Zacarías, qa yasinji' pa'aj qu' net'ithayii pekhe' qi witlijtsitjii.^g
⁹ Pa' hats leqfenejeiji'jij pe' pa'il, qa yasinji' pa'aj pa' Zacarías qu' nuyetsji' pakha' foletsji' pe' witlijtsitjii pa' le'wis wititset t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij, qe qa' nene'lju' pa' ewjisii (incienso).^h
¹⁰ In mexe nelju' pa'aj pa' yejutshenets ewjisii (incienso), qa pe' i'nfik'i olots qa iyinek pa'aj.

^a 1:1 Ro 4:21; 14:5; Col 2:2; 4:12; 1Ts 1:5; 2Ti 4:17; He 6:11; 10:22 ^b 1:2 Jn 15:27; Hch 1:21; 26:16; 2P 1:16; 1Jn 1:1; 1Co 4:1; He 2:3 ^c 1:3 Hch 1:1; 23:26; 24:3; 26:25
^d 1:4 Hch 18:25; Ro 2:18; 1Co 14:19; Ga 6:6 ^e 1:5 Mt 2:1; 1Cr 24:10 ^f 1:6 Gn 7:1; Hch 2:25; 8:21; Fil 2:15; 3:6; 1Ts 3:13 ^g 1:8 1Cr 24:19; 2Cr 8:14; 31:2 ^h 1:9 Ex 30:7-8

11 Qa hik pa'aj qa we'nethinets pa' ewi'l̄ taqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, ts'ap'a pa'aj, te'weyij pa' yiya'yik'i pa' ts'eewe'epji' (altar) t'ejujets in tene'l̄ju' pa' ewjisii (inciensio).ⁱ

12 Pa' Zacarías in yi'wen pa'aj pa' ángel qi in yitjułaxijpha'm qa qi iye in niijiwei pa'aj.

13 Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Zacarías, hasu'uj e'nijiwei. Na' Dios hats t'eku'mij eju'l̄ ka' iyinheye'l̄ qa ke' ewhe'ye' Elisabet qa' nana'l̄ pa' la's qa' eqiyi'l̄ij hatse' Juan.^j

14 Akha' qi qu' ne'sinheti'mkii qa olots iye pe'qu' qi qu' te'sitsi'imkii qu' nenektaxfik'i.

15 Qe pakha'an qi qu' qiyi'imji' hatse' na' Dios. Nite' iya'ji' hatse' pa'qu' winoye' qa niyatsik'e iye, qa aje'eł qu' notpo'oj pa' Espíritu Santo qu' mente' neneketaxfik'i.^k

16 Łakha' yepiletets hatse' pe'qu' olotse' enewe' łelits ka' Israel na' Yatsat'ax'inij hikna' łeqe Dios.^l

17 Qa hik pakha' iye nojo'ok'oi hatse' nakha' Yatsat'ax'inij. Pakha'an hik łunye'l̄ qa hik łet'unhenye'l̄ iye hatse' ka' profeta'ik'i^m Elías, *qe qa' naqsijikii pe' łatawjets pe' ł'alhei qu' nenpiletetsju' pe' łelits,* (Mal 4:6) qa nekhewe' nite' nek'enheyutax qa' hik łunyejeje' ka' łunyejei ne' yatsathen, hats'inha qu' nanamtax na' Yatsat'ax'inij qa' hatsłe nawatjilet'ik'ui.—

18 Ma' qa pa' Zacarías qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n łunye'l̄ pa'qu' łeke'ye' qu' humtii'ija aka'an? Qe yakha' hats yaława'ma'x qa ke' yiwhe'ye' iye hats ławamhi'.—

19 Qa yeku'l̄ pa'aj pa' ángel: —Yakha' Gabriel. Yakha' ye'meti'mkii nakha' Dios, hik nakha' ts'ukin ewetsju' qu' jintafaakateiju' qu' henfel e'm ekewe' łe'sits ink'aihits.ⁿ

20 Qa hane'ej in nite' łumti qu' yijaayi'ija ke' k'efe'łtaxi'm. Ma' qa' ham e'lijeye' hane'ej yamijii qu' nana'łtax aka' hats hi'ttaxij ewets qe yijaa'ija hatse' qu' nana'l̄ aka'an.—

21 Qa pe' i'nfik'i olots qa hats nitatsittaxets pa'aj qu' nentenuifik'i pa' Zacarías, qa yiwjutsiten inhats'ek in yape'efi pa' fołetsji' pe' witlijsitjii pa' łe'wis wititset.

22 Ma' qa in hats t'atsji'łtaxfik'i pa'aj, qa hatsłe ham łe'lijeye', qa aje'eł tumtaxtii qu' ni'weni' pe'ye' pakha' fołetsji' pe' witlijsitjiiyifi. Qa łokoyełtax pe' jutsiqetsij in iyettax, qa hats amanhi'ij pa'aj in ham łe'lijeye'.^o

ⁱ 1:11 Mt 2:13-14; 28:2; Lc 2:9; Hch 5:19; 8:26; 12:7 ^j 1:13 Gn 15:1; 16:11; 17:19;

Mt 11:18; 14:27; Lc 1:30,60,63; 7:33; Nm 6:3; Jue 13:3-5 ^k 1:15 Is 44:2; Lc 1:41,44

^l 1:16-17 Mal 4:5-6; Lc 1:76 ^m 1:17 Profeta ikji' aka'an ewi'l̄ jukhew nifel pa' Intata pe' yit'ijets. ⁿ 1:19 Dn 8:16; 9:21; Lc 1:26; Mt 18:10 ^o 1:22 Lc 1:62

23 Ma' qa in yamik'ui pa' uja'x pe' neluts in t'ithayi'yifi pe' witlijsitjii, qa wapilii pa'aj pe' lets'i.

24 In hats tetuyik'i pa'aj ekewe' nelutsji' in t'ithayii, pe' lewhe'ye' Elisabet qa iwkaajtshen pa'aj, qa lee'fij (5) pe' juwelits in nite' wi's pa'aj, qa yit'ij pa'aj:

25—Yaqsi'j ye'mijkii pa' Yatsat'axyij aka'an qe qa' nili'ij ne' tsutentax.—^p

Pa' ángel qa nifelkii iye qu' nenekfik'i pa' Jesús.

26 Qa in hats ewi'l tatsai (6) pa'aj leqe juwelits pe' Elisabet, pa' Dios qa nukinetsju' iye pa' ángel Gabriel pa' ewi'l witset la's hii Nazaret, na' sehe' Galilea^q

27 pe' ewi'l inanyi' mexe ham yawitjiye', hii María. Qa hats jutsiqetsi'l wetju'l qu' lewhe'ye'yi'ij pa' ewi'l jutjana'x hii José ta'lets pa' David'ik'i.^r

28 Pa' ángel qa we'tmetinhetim' pa' i'ni' pe' inanyi', qa yit'ijets: —iHewetfel e'm, akha' qi pa' lenekumhiyijijii'! Na' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupkii.—

29 Ke' María qa qi in yitju'axijpha'm pa'aj pe' le'lijeyets pa' ángel, qa latawe'ljeji' pa'aj in watfaakanle in yit'ij qetuk pa' ikji'ha aka' witwetfelhewo.^s

30 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwei, María, qe na' Dios t'eku'm eiji'.^t

31 Hane'ej qa' iwkaajtshen qa' nenekfik'i hatse' pa' oqwomehe', qa' eqiyi'ij Jesús.^u

32 Pakha'an qiji'ha hatse' qa' leqiyi'ij iye, La's pa' Qiji'ha. Na' Yatsat'ax'inij Dios qa' netisij hatse' qu' nayaxipji' na' lots'oji'la'x kakha' aqwa'maxi'hik'i wittata'ik'i David.^v

33 Qa' nite' niliyi'ij qu' qiye' qu' netnek'enhe'yipji' ne' lets'i ka' Jacob,^w qu' netnek'enhei ham pa'qu' 'haka'the'ye'.—^x

34 Ke' María qa yit'ijets pa'aj pa' ángel: —¿Pa'n lunye'j qu' nana'l hatse' aka'an in mexe nite' yaqapi' pa'qu' jukhewe'?—

35 Qa pa' ángel qa yit'ijju'l pa'aj: —Na' Espíritu Santo qu' nanam ewetsju' qa na'n'epji', qa na' let'unha'x na' Qiji'ha qa' na'n'epji' iye hik qu' lunye'je' na'aj leq'ene'eya'x ne'ej wasi'. Qa hik ta'hijupi' pakha' qi in Le'wis qu' nenektaxfik'i qa lenqiyi'ij “Laas'ija pa' Dios.”^y

36 Je'l qeku'nek, ke' efefeki' Elisabet in na'l iye hatse' pa' la's, yemjeetax in hats k'utshetax, kikhe'en titijiti'yijets in ham la'se' qa hane'ej qa hats ewi'l tatsai (6) leqe juwelits in iwkaajtshen.

^p 1:25 Gn 30:23; Is 4:1; 25:8 ^q 1:26 Lc 1:19; Mt 2:23 ^r 1:27 Dt 21:23; Is 7:14; Mt 1:18,20,23; Lc 2:4 ^s 1:29 Lc 1:12 ^t 1:30 Mt 14:27; Lc 1:13 ^u 1:31 Is 7:14; Mt 1:21,25; Lc 2:21 ^v 1:32 Lc 1:76; 6:35; 8:28; Hch 7:48; 2S 7:12-13; 1R 2:12; Sal 132:11; Is 9:7; Jer 33:17 ^w 1:33 Jacob hii iye pa' Israel'ik'i. ^x 1:33 Ex 19:3; Sal 114:1; Is 14:1; 29:22; 46:3; 9:6; Dn 7:14 ^y 1:35 Mt 1:18; 14:33; Lc 4:3,9,41; 22:70

37 Qe ham pa'qu' wekweke' qu' jutsitaxi'im na' Dios.—^z

38 Ma' qa yit'ij pa'aj pe' María: —Yakha' leqejkunenki'yij pa' Yatsat'ax'inij. Naqsi'jijkii pa' Dios in lunye'jek kakha' hats lenfel ye'm.— Ma' qa pa' ángel qa ikik'ui iye pa'aj.

Pe' María qa yamii pe' Elisabet.

39 Qa hik pekhewe' pe' nelutsji' pa'aj, ke' María qa itaqsunii qu' namii pa' ewi'l' pe' witsetits lélits pa' uteket i'ni' na' sehe' Judea.

40 Qa uyifi pa'aj pe' lets'i' pa' Zacarías qa wetfeli'm pe' Elisabet.

41 In yepi'ye' pa'aj pe' Elisabet pa' lewetfelhinye'j ke' María, ma' qa pa' omela's qa t'otspha'mkii pa'aj latawe'jji' pe' Elisabet. Qa pe' Elisabet qa topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo.^a

42 Ma' qa pe' Elisabet qa yit'unhetik'i pa'aj in yit'ij: —Pa' Dios les qi'ija in le'wis pa' nelisij qa nite' hik lunyejei ene' week efuts pe' tisij, qa les in le'wis iye pa' tisij pakha' omela's i'nji' ne' ekutjii.

43 ¿Inhats'ek in yijunye'jkii aka'an, in namyii ene' lenene pa' Yatsat'axyij?

44 Qe in i'nk'a k'epiye'ej kakha' ewetfelhinye'j qa pa' ya's ene' yikutjijii' qa aje'e't'otspha'mkii qe qi in le'wisi'mkii.

45 Le'wisi'mkii ene' nite' yeqeku'uk'i qu' yijaayi'ija qu' nana'l hatse' week pekhewe' hats nifeli'm pa' Yatsat'ax'inij.—

46 Ma' qa ke' María qa yit'ij pa'aj: —Pa' yitawe'j qi in yiwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij,^b

47 qa pa' yeqe espíritu le'wisi'mkiiha qe ta'tets pa' Dios hik pakha' eqilina'x tsilin hatse'.^c

48 Qe neje't'iwetsju' in yi'l'iljetsaxtax in leqejkunenki'yij, qa hane'ej qa week lahatsiyij qu' nenit'ij yiwets in qi pa' le'wis heyesti'yij.^d

49 Qe pa' Qi T'un Ham Lunye'ji'iju't' yaqsi'j ye'mijkii pe' qits wekwek ham lunyejeyi'iju't'. ¿Qiji'ha qa le'wisija iye aka' hii pa' Dios?^e

50 Qa ene' week lahatsiyij qu' ne'nq'eletij pekhewe' qu' ne'nijweyiju't'ha. (Sal 103:17)^f

51 Pa' lokoi yaqsiijkii pe' qits wekwek, yak'esaxik'uikii pa' yijamtitaxets pe' qi nikfe'ltaxets wekwek.^g

52 Yiwu'mik'uifik'i pe' t'unitstax in tenek'enhei pe' lots'ojilaxitstax, qa yenpha'm qu' netnek'enhei ene' wetf'iljetsin.

53 Pe' qi iyipkuntaxju' qa tisij pa' qi qa le'wis taq, (Sal 107:9) qa pe' qi yiwq'axintax wekwek qa ham pa'qu' netisij.^h

54 Qi in t'ifti'ts'ets ha'ne Israel. Hik ha'ne leqejkunenek, qe nite' nitapi'ii pa' qi leq'iltiyel'j pa'aj

^z 1:37 Gn 18:14; Lc 18:27 ^a 1:41 Lc 1:67; Hch 2:4; 4:8; 9:17; 13:9 ^b 1:46-53 1S 2:1-10

^c 1:47 Sal 35:9; Hab 3:18; 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 25 ^d 1:48 Lc 11:27

^e 1:49 Sof 3:17; Sal 71:19; 89:8; 99:3; 111:9; 126:2,3; Is 57:15 ^f 1:50 Sal 100:5; 103:11

^g 1:51 Sal 89:10; 98:1; 118:15 ^h 1:53 Sal 34:10; 107:9; Lc 6:21,24-25

⁵⁵ in yiwjutsiqeni'm pa' i'nalek'ik'i Abraham'ik'i qa week pekhewe' ta'lets.—

⁵⁶ Ke' María qa wetshetk'ewi'l̄ juwelits in amanijup pa'aj pe' Elisabet, ma' qa i'nk'āle qa wapilii iye pa'aj pe' lets'i.

Nekfik'i pa' Juan Bautista.

⁵⁷ In yamets pa' lahats'ij qa nekfik'i pa'aj pa' la's pe' Elisabet.

⁵⁸ Pe' metitsi'm qa pe' lejefets iye qi in le'sitsi'mkii in impi'yelij pa' Yatsat'ax'inij in hats yethinij pa' leq'ilta'xij pe' Elisabet, ma' qa week lesitsi'mkii pekhe'en.ⁱ

⁵⁹ Qa in hats yamets pa'aj wetshetk'ewi'l̄ tatsai (8) pe' leqe nefuts, qa namii pekhewe'en, qe qa' ne'nisa'xii laxpa's pa' omela's, qa yisu'untax qu' hiyifeyi'ij pa' latata Zacarías.^j

⁶⁰ Qa ke' lenene qa yit'ij: —Nite', qe aka' qu' hiyi'ij yijat'ij Juan.—^k

⁶¹ Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Ham inek pa'qu' hiyi'ij kakha'an ene' ejefets.—

⁶² Ma' qa lokoyeite pe' yittaxiji' in nifaakantaxij iye pa' latata, pa'n qu' hiyi'ij.^l

⁶³ Qa pakha'an qa iyinets pa' ewi'l̄ najak k'eewe, qa yika' pa'aj aka'an in yit'ij: —Aka' qe hii hane'en Juan.— Qa week yitju'axijpha'mkii pa'aj pekhewe'en.

⁶⁴ Ma' qa aje'e't pa' Zacarías qa wejje'm pa' leji' qa q'ul iye pa' lelepep, qa yape qa iyetlek pa'aj yiwqinhet pa' Dios.

⁶⁵ Qa week pekhewe' metitsi'm qi in yitju'axijpha'mkii pa'aj. Ma' qa week pa'aj pe' witsetits letits pa' uteket na' sehe' Judea in i'ye'ej pa'aj.

⁶⁶ Week pekhewe' impi'yelij aka'an qa yaqsi'j pe' tatawjetsji', qa yitjiijju': —¿Qetuk pa' lunye'j hatse' ha'ne omela's? Qe pa' lokoi pa' Yatsat'ax'inij yijaa'ija in i'nijup nakha'an.—^m

Pa' Zacarías qa iyetij pakha' mexe hamik'ui qu' lunye'je'kii pa'aj.

⁶⁷ Pa' Zacarías hikpa' latata pa'aj pa' omela's, qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, ma' qa nifel pakha' mexe hamik'ui qu' lunye'je'kii pa'aj, qa yit'ij:ⁿ

⁶⁸ —Neniwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij, leqe Dios ene' Israel, qe te'nilitju' qe qa' nihin ha'ne letset.^o

⁶⁹ Ma' qa hats niihin ink'uipha'm pa' ewi'l̄ qi t'un eqilina'x ta'lets pa' David'ik'i, hikpa' leqejkunenek pa'aj.^p

ⁱ 1:58 Gn 19:19 ^j 1:59 Gn 17:12; Lv 12:3; Lc 2:21; Fil 3:5 ^k 1:60 Lc 1:13,63

^l 1:62 Lc 1:22 ^m 1:66 Hch 11:21 ⁿ 1:67 Lc 1:41; Jl 2:28 ^o 1:68 Sal 41:13; Lc 1:71;

2:38; He 9:12 ^p 1:69 1S 2:1,10; 2S 7:26; Sal 18:2; 89:3,17,20; 132:17; Ez 29:21; 34:23-24; 37:24-25

70 Qa in l'anye!jek pa'aj in nifel qa i'nijji' pe' qi le'sits leqe profetalik'i, pakhaa'ij pa'aj.^q

71 Qe qa' jinaqsi'jij pekhewe' inejuihifets, *qa' jinaqsi'jij iye pa' loko* pekhewe' week napjastax ine'm. (Sal 106:10)

72 Qe qa' ni'nq'ethinij pa' leq'iltiyejij pe' i'nalheyik'i qa qu' naqsiijkii iye pakha' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj.^r

73 Qa aka' yiwjutsiqen pa'aj hik aka' nifeli'm pa'aj pa' i'nalek'ik'i Abraham,^s

74 qe qa' jinilithinik'ui pa' loko pe' inejuihifets, ma' qa' ham i'nijiweya'xe'kii qu' ji'nt'ithayiyi'm

75 in ji'we'neni'ha qa jiwattsathenketetsha iye pakha'an week pekhewe' inqenelutsji'.

76 Qa akha', omela's, lenqii'ej hatse' leqe profeta pa' Qiji'ha, qe *tojo'ok'oi hatse' pa' Yatsat'ax'inij qe qa' ajiletik'ui pe'qu' l'ikhejeye*, (Mal 3:1)^t

77 hats'inha qu' ikfelitets aje'e'l na' letset in leke' qu' ihiye' qu' nata'lets qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'lets,^u

78 qe ta'lets pa' qi'ija in leq'iltiye'j inij pa' inqe Dios, ma' qa pa' hik l'nye'j ne' junu' na'aj ink'ayik nelukii qa' nanam inwetsju' ta'hiipha'm pakha' les in toxpha'm,^v

79 qe *qa' nanaliti'pji' pekhewe' i'ni' pa' qi in nookii qa i'ni' iye pa' leq'eneleya'x pa' witwamhi*. (Is 9:2) Hats'inha qa' nojo i'nk'uyii pa' lenikheyij pa' wit'ikesimeya'xlekii.—^w

80 Pa' omela's qa teitem in hats qiyu' pa'aj qa in t'unij iye pa' leqe'spiritu. Qa i'ni'kii pa'aj pa' ham i'ni'i' qa yamijii pa' netuji' in hats nifeli'm pekhewe' Israel lelets.^x

Nekfik'i pa' Jesús.

(Mateo 1:18-25)

2 ¹Qa l'nye'jkii pa'aj pekhewe' nelutsji' in t'atsji'lfik'i pa' lafaakanek pa' qi Roma latata hii Augusto, hats'inha qu' ne'nika'ajji' (censo) pe' week jukhew, efuts, omehets in uja'xek pe' week witsetits pa' Roma leqe sehe'.^y

²Aka'an hik aka' pa' yojo pa'aj in i'nk'ate wanaqsiijkii in wenika'ajji'kii (censo), hik pakha'aj pa' lahats'ij pa' Cirenio mexe gobernador ipji' pa' sehe' Siria.^z

³Ma' qa week ikiikii qu' namiikii pekhewe' letsetits pe' ta'letskii lawa'mhitsik'i, hats'inha qu' ne'nika'ajji'kii.

^q 1:70 Hch 3:21; Ro 1:2 ^r 1:72 Mi 7:20; Sal 105:8-9,42; 106:45 ^s 1:73 Gn 22:16-17; He 6:13 ^t 1:76 Mt 11:9; Lc 1:17 ^u 1:77 Jer 31:34; Mr 1:4 ^v 1:78 Is 58:8; Jer 23:5; Zac 3:8; 6:12; Mal 4:2; Lc 24:49; Ef 4:8; 2P 1:19 ^w 1:79 Is 60:2-3 ^x 1:80 Lc 2:40
^y 2:1 Mt 22:17; Lc 3:1 ^z 2:2 Mt 4:24

4Qa hik ta'hijupi' pa'aj pa' José in ikik'ui pa' witset Nazaret, i'ni' pa' sehe' Galilea, qa yamii pa'aj na' tetset'ek pa' David'ik'i witset hii Belén nakha' sehe' Judea, qe pa' José ta'hets pa'aj pa' David'ik'i,^a

5qe qa' ne'nika'ahijji' ke' María, hikke' hayiits jutsiqaxij pa'aj qu' lewhe'ye'yi'ij, kikhe'en iwkaajtshen pa'aj.

6Qa lunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe i'ni' pa'aj ha' Belén, ke' María qa yamets pa'aj lahats'ij qu' nanqala'x.

7Qa nekfik'i pa'aj pa' yojo in la's, qa yijuphehiji' pa'aj pe' penyilots qa yiwihinjiju' pa' wakka tenexkutjiyij, qe hats ham pa'aj pa'qu' tetset'e pekhewe' lewhitil.

Pe' angelits qa pe' yejeł pe' kots'etets.

8Meti'm ha' Belén pa'aj pe' uja'x kots'etets yejeł i'wiji' pa'aj pe' tetinhei in naja'xij pa' l'ejinqa'wet.

9Qa te'nethinets pa'aj pa' ewi'ł laqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pa' lesa'x pa' Yatsat'ax'inij qa napjuyit'ipji' pekhewe'en. Qa qi in niijiwei pa'aj.^b

10Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł qe yakha' henka'xi'ł ewetsju' ka' ewi'ł qi te'wis witiiket, qa hikka' week qu' ni'sinheti'mkii^c

11qe hane'ej hats neki'ł ewetsfik'i na' tetset'ii ka' David'ik'i, na' ewi'ł Eqihina'x, hik nakha' Cristo Yatsat'ax'inij.^d

12Na'ł ka' jutsiqaxij qu' i'weni'ł na' omela's, wetjuphe'łji' ne' penyilots qa weniwhinjiju' ne' wakka tenexkutjiyij.—^e

13Qa hik pakha'aj qa laxa pekhewep iye olots angelits ewi'ł i'ni'hi' pa' hayiits we'nethinetsju' pa'aj, qa yiwqinhetji'ha pa' Dios, qa yit'ijju':

14—;Qi'ijja in te'wis pa' Dios i'ni' pa' les toxpha'mha! ¡Wit'ikesimeya'xtekii ha'ne sehe' ipji' pekhewe' qu' netk'enetsha nakha'an!—^f

15Ma' qa in hats wapiletspha'mkii iye pe' angelits na' wa's, qa pe' kots'etets yejeł qa yifaakateji' pa'aj: —Yape jiyamii ha' Belén qa jinte'wen pakha' nifel ine'm iku'uj pa' Yatsat'ax'inij.—

16Qa qi in itaqsunii pa'aj, ma' qa wo'oikii qa yi'wen pa'aj ke' María qa pa' José qa pa' omela's i'wji'ju' pa'aj pe' wakka tenexkutjiyij.

17In yi'wen pa'aj, ma' qa nifelimik'i week pa' yit'ijets pa'aj pa' ángel in t'ejuyets pa' omela's.

18Qa week pekhewe' yepi'ye'ji'ij qa yitjułaxjiijpha'mkii pe' wekwek tefelhiti'yi'm pa'aj pe' kots'etets yejeł.

19Ke' María yaqsi'ijja pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek lunyejeikii, ma' qa yijamtijijupkii.^g

^a 2:4 Lc 1:27 ^b 2:9 Lc 1:11; 24:4; Hch 5:19; 12:7 ^c 2:10 Mt 14:27 ^d 2:11 Mt 1:16,21; 16:16,20; Jn 4:42; 11:27; Hch 2:36; 5:31; 10:36 ^e 2:12 1S 2:34; 2R 19:29; 20:8-9; Is 7:11,14 ^f 2:14 Mt 21:9; Lc 3:22; 12:51; 19:38; Ef 1:9; Fil 2:13 ^g 2:19 Lc 2:51

20 Qa pe' kots'etets yejeł in hats wapilkii pa'aj, qi in yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios, qe ta'lets week pekhewe' yepi'ye' qa yi'wen iye, qa hik lunye'j pakha' hats tefelhiti'yi'm pa'aj.^h

Pa' omela's Jesús qa wetka'xii pe' witlijsitjii.

21 Qa in yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8) leqe neluts in teluifik'i qa yisaxji' pa' łaxpa's qa testi'yij qu' hiyi'ij Jesús. Hik aka' hayiits yit'ijets pa'aj pa' ángel ke' María qu' hiyi'ij in mexente' iwkaajtshen pa'aj.ⁱ

22 Ma' qa in yafits iye pa'aj pa' uja'x pe' neluts pekhewe'en qu' naqsiijkii qu' hik lunye'je' qu' mexe netetlij eku'uk'uiju' pe' witlijsitjii, in łanye'jek pakha' wenit'ij yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa neka'xii pa'aj pa' omela's ne' qi witlijsitjii na' Jerusalén qe qa' netisij pa' Yatsat'ax'inij,^j

23 in łanye'jek kakha' we'nika'ajji' yit'ij (ley) pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in yit'ij: —*Pakha' qu' nojo qu' wita'se' jukhew pakha'an yatsat'axij na' Yatsat'ax'inij.*—

(Ex 13:2,12; Nm 11:13)

24 Qa qu' nilanifi pe'qu' inqa'metetse' ma' qa yaqsiijkii kakha' hats yit'ij pa'aj (ley) pa' Yatsat'ax'inij: —*wetsjuk pe'qu' k'iwukitetse' i'nli' qu' wetsjuk'e pe'qu' ofotets telitse'.*—

(Lv 12:6-8)^k

Pa' Simeón qa yi'wen pa'aj pa' omela's Jesús.

25 Na'ł pa'aj pa' ewi'ł jukhew na' witset Jerusalén hii Simeón, ha'ne jukhew yatsathen qa yijayaanija iye pa' Intata. Notkitaxiikiiha qu' nanam pakha' qi qu' ni'fen ene' Israel. Pa' Espíritu Santo i'nipji' pakha'an.^l

26 Pa' Espíritu Santo qa yikfelitets in nite' wa'm qu' mexe nite' ni'wene' pa' Cristo nukinju' hatse' pa' Yatsat'ax'inij.^m

27 Pa' Simeón qa ikii pa'aj ne' qi witlijsitjii qe pa' Espíritu Santo hik pakha'łe in ta'lets. Qa pekhewe' łalhei pa' omela's Jesús in neka'xii qu' naqsiijkii pakha' hats wenit'ij pa'aj qu' net'ejujets pa' omela's,

28 pa' Simeón weikuti'ł wetju'ł pekhewe'en pe' witlijsitjiyifi qa tik'eyij pa'aj pa' omela's, qa iynetspha'm pa' Dios, qa yit'ij pa'aj:

29 —Hane'ej, Yatsat'axyij, yape exke'yi'ij qu' le'wise'łe qu' hats nawa'm ha'ne eqejkunenek, in lunye'jek kakha' hats lit'ij,

30 qe ene' yitooyija in hats yi'wen ha'ne eqilinkeye'j.ⁿ

31 Ha'ne hayiits łajilet pa'aj qu' ni'wen hatse' ene' week witsetits.

32 *Hik qu' lunye'je' fetitjii qa' nanaliti'pji' pe' nite' Israel telits,* (Is 42:6) qa' nata'lets iye qu' niwqinhetji' pe' nite' Israel ha'ne etse't Israel.—^o

33 Qa pe' łalhei pa' omela's qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj ekewe' wekwek yit'ij pa'aj pa' Simeón in t'ejujets pa' Omela's Jesús.

^h 2:20 Mt 9:8 ⁱ 2:21 Lc 1:31,59 ^j 2:22 Lv 12:6-8 ^k 2:24 Lv 5:11 ^l 2:25 Lc 1:6; 2:38; 23:51; Mr 15:43 ^m 2:26 Mt 2:12; Sal 89:48; Jn 8:51; He 11:5 ⁿ 2:30 Sal 119:166,174; Is 52:10; Lc 3:6 ^o 2:32 Is 9:2; 46:13; 49:6,9; Hch 13:47; 26:23

³⁴Pa' Simeón ma' qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en. Ma' qa yit'ijets pa'aj ke' María tenene ha' Jesús: —Ek'en qeku'nek, ha'ne omela's taqsikitiyijkii qu' nata'lets qu' olotse' pe'qu' nanamju'kii qa pe'qu' neniipha'mkiyek ene' Israel. Hik ha'ne iye qu' jutsiqaxi'ij pe'qu' net'ejujiju't,^p

³⁵qe qa' netwenhetiyetsju' pa' lunyejeeyija pe' laqjamtikineyejeikii pe' olots wittawjets, qa akha'le qa' qi qu' aats'e' qa qu' ika'metkii iye, María, hik qu' lunye'je' qu' nat'atsji'e'jfik'i pa'qu' witqatsjikinete.—

³⁶Na'l iye pa'aj pe' ewi't profetaki' hii Ana, lasi' pa' Fanuel'ik'i ta'letsek pa'aj pe' lawa'mhitsik'i pekhewe' ta'letsek pa' Aser'ik'i. Pekhe'en hats lawa'mhi'ija pa'aj. Mexe inanyi' pa'aj in tewhe'yei qa wetsjuk tatsai (7) leqe'ninqapitsij pa' lewhe'ye' qa wa'm pa'aj, qa nite'le tewhe'yei iye.^q

³⁷Qa in hats wikkihale'ej pa'aj qa yamijets ochenta y cuatro (84)

leqe'ninqapitsij. Nite' ikik'uifik'i pe' qi witlijsitjii, qe t'ithay'yi'm yijat'ij pa' Dios neluts qa najai iye, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ij qa iyinjiija iye pa'aj.^r

³⁸Ma' qa pe' Ana qa namijets pa'aj pa' lunye'jkii, ma' qa yit'ijetspha'm pa'aj le'wisij pa' Dios, ma' qa nifelji'ijkii pa' omela's, nifelji'ji'm week pekhewe' notkitaxik'ui pakha' yiwejinfik'i hatse' na' Jerusalén.^s

José qa pe' María qa pa' omela's qa wapilii iye pa' letset'ija Nazaret.

³⁹Ma' qa in hats week naq'axijipji' pa'aj in yaqsiijkii pekhewe' yit'ij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qu' nanaqsiijkii (ley), qa wapilii iye pa'aj ha' sehe' Galilea pa' letset'ija Nazaret.^t

⁴⁰Pa' omela's qa hats qiyu' pa'aj qa hats t'uniyu' iye pa'aj, week neluts t'ijayifik'i pa' hifikeliya'xkii, qa pa' leqi'fenkeye'j pa' Dios qa i'nipji' pakha'an.^u

Pa' Omela's Jesús qa amanifi pe' qi witlijsitjii.

⁴¹Pe' 'halhei hayiitsle yamji'jii ha' Jerusalén week ininqapits yaqsiijkii qa yamji'jets pe' le'sits neluts Pascua.^v

⁴²In hats doce (12) pa'aj leqe'ninqapits pa' Jesús qa yamets iye pa'aj lahats'ij qu' nami'hii pe' 'halhei pa' Jerusalén, pakha' hats lunyejeiji'ij qa yamji'jets pa' le'wis netu.^w

⁴³Qa in hats wapiltaxkii iye pa'aj pekhewe'en, in hats week naxijik'i pa'aj pe' le'sits nelutsik'i, qa pa' omela's Jesús qa amanji' pa' witset Jerusalén. Nite' nikfe'lets pe' 'halhei in amanji' pa' witset.^x

⁴⁴Yumtitax qu' na'n ji'teje'm pekhewepe' pekhewe' olots in ikkii pa'aj qa hats ewi't netu pa'aj in ikijje'm in ikkii, qa yape'ek qa wo'taxiikii pa'aj qa nifaakantaxij pe' le'jefets qa pe' nikfe'li't wetju't iye.

^p 2:34 Mt 21:44; 1Co 1:23; 2Co 2:16; 1P 2:8 ^q 2:36 Lc 2:38; Hch 21:9; Jos 19:24;

1Ti 5:9 ^r 2:37 Lc 5:33; Hch 13:3; 14:23; 1Ti 5:5 ^s 2:38 Is 52:9; Lc 1:68; 2:25

^t 2:39 Mt 2:23; Lc 1:26; 2:51; 4:16 ^u 2:40 Lc 1:80; 2:52 ^v 2:41 Ex 12:11; 23:15; Dt 16:1-6

^w 2:42 Dt 16:16-17 ^x 2:43 Ex 12:15

45 Qa hamte yi'wene' pa'aj. Ma' qa wapilijii pa'aj ha' Jerusalén qu' nowo'oikii.

46 Qa lunye'jkii pa'aj in hats wetshetk'ewi'l neluts qa yi'weni' pa'aj ke' qi witlijsitijyifi, i'nji'ju' leqewuk'u pa'aj pekhewe' i'nq'ijatsheni' ke' Moisés te'l'ije. Tek'enets in iyetik'ui qa nifaakankii iye pa'aj.

47 Week pekhewe' yepi'ye' pa'aj in iyet qi in yitju'axijpha'mkii pa' hikfeliya'xets qa in yasiinjik'iha iye qa yeku'l'jiik'i na'aj tafaakanhetiiji'ijtaxij.

48 In yi'wenij pa'aj aka'an pe' l'alhei qa qi in yitju'axijpha'mkii pa'aj, qa pe' tenene qa yit'ij: —Ya's, ¿inhats'ek in eqfenejeji'yij aka'an? Ha'ne atata qa yakha' qi in howotaxi'l eikii qa qi iye in tes'ileheti'l iye.—^y

49 Ha' Jesús qa yeku'l' pa'aj: —¿Inhats'ek in pekhe' familijii'kii in howotaxi'yiikii? ¿Inhats'ek in nite' tenikfe'li'tets in les te'wis qu' ha'nifi ene' tetsi' na' Tata?—

50 Qa pe' l'alhei qa nite'te nikfe'lik'i kakha' yit'ijets pa'aj.^z

51 Ma' qa hijts'eyek pa'aj in wapilkii qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret. Qi in tek'en pa' omela's, tek'eenetsha pe' l'alhei. Qa ke' tenene yaqsi'jija pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek lunyejeikii.^a

52 Pa' Jesús hats t'ijaipha'mha pa'aj pa' hikfeliya'xkii qa pa' l'a'j iye, qa yape'enha iye les in yisu'un pa' Dios qa pe' jukhew pakha' lunye'j pa' Jesús.^b

Pa' Juan Bautista qa hats i'nq'ijatshen pa'aj.

(Mateo 3:1-12; Marcos 1:1-8; Juan 1:19-28)

3 ¹Pa' qi wittata Tiberio qa hats yamijets pa'aj quince (15) leqe'ninqapitsij in wittata pa' Roma. Pa' Poncio Pilato hikpa' gobernadorijek na' sehe' Judea, qa pa' Herodes qa gobernadorijek na' Galilea, qa pa' tek'inij pa' Herodes hii Felipe qa gobernadorijek pa' Iturea qa pa' Traconite, qa pa' Lisanas qa gobernadorijek pa' Abilinia.^c

²Pa' Anás qa pa' Caifás hik pekhewe' uja'xte in qitsji' in pa'il tatatal, hik pakha'aj pa' Dios qa nithinetsju' pa' Juan ta's pa' Zacarías, in i'ni' pa' ham i'ni'i'.^d

³Qa pa' Juan qa ikijik'iju' pa' tekuwe' pa' week haqqi' Jordán. Qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsijikii pe' u'lets qa' nempuli'ju', hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' lewu'lets.

⁴Qa in l'anyel'jek pa'aj kakha' we'nika'ajji' pa' witfaakanek te'l'ije pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij pa'aj: —Ewi'l' pa' wit'ax taya'yi'kii pa' ham i'ni'i', yit'ij: “Aqsi'ji'tik'i pa'qu' tikheyije' pa' Yatsat'ax'inij. Qa' natsathen iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' l'ikheyije'.

^y 2:48 Mt 12:46; Lc 2:49; 3:23; 4:22 ^z 2:50 Mr 9:32; Lc 9:45; 18:34 ^a 2:51 Lc 2:19

^b 2:52 Lc 2:40 ^c 3:1 Mt 14:1; 27:2 ^d 3:2 Jn 18:13,24; Hch 4:6; Mt 26:3

⁵Week pa'qu' kiimiyetaxju' qa' nenenijju' sehe'ye' qa' t'ajaye' wetju't, week ne' utekui qa' ne' utekui telits qu' newetts'ejinhetifikii qa' week t'ajaye' wetju't pa' wit'ikheyi'j. Ne' q'if'imtax wit'ikhejei qa' nawattsathenket iye, qa' ne' f'ulummik'i' wit'ikhejei qa' nete'nila'sju' qa' lememmi'ik'i' iye.

⁶Week aka' wit'eseninye'j qu' ni'wen hatse' pa' teqitinkeya'x pa' Dios.—

(Is 40:3-5)

⁷Qa hik ta'hijupi' pa'aj pa' Juan in yit'ijji'ju' pekhewe' olots nektaxii qu' nenimpulijinju': —Hik ejunyejeji't q'oiq'oyits telits! ¿Łekpa' nefelihi'm qu' teke'ye' qu' ilati'hik'ui hatse' pa' qi iftsax ławak pa' Dios qu' nanamtax?^e

⁸Manaqsiji'tju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeji't qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti't hats'inha qa' ne'twenhetii, qa' hasu'uj umti't qu' nelithinihik'ui hatse' pa' qi ławak hatse' pa' Intata qu' it'ihij: “Yekhweli't hata'hi'lets pa' Abraham'ik'i'” qe yijaa'ija qu' hit'ihij ewets pa' Dios in teke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' telits'ij pa' Abraham'ik'i'.^f

⁹Qa pe' witfejinetki' qa' hats we'nenijupju' pa' łefitets pe' najkakui. Qa hik ta'hijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' te'sitse' pe'qu' łeye' qa' newetfekinifi qa' netwumhitiij'ju' pa' fe't.—^g

¹⁰Ma' qa' pe' olots jukhew qa' efuts qa' nifaakanij pa'aj: —¿Pa'n łiyek pa'qu' haqsiihijkii?—^h

¹¹Pa' Juan qa' yeku't pa'aj: —Pa'qu' nana'li'm wetsjuk'e t'uihitjiytse' qa' netisij ewi'te' pa'qu' wiikfi' ham t'uihitjiye'. Qa pa'qu' nana'li'm pe'qu' łaqatse' qa' netisij iye pe'ye' pa'qu' wiikfi' ham łaqe'.—ⁱ

¹²Qa nekets iye pekhewe' yijaninkii wekwek qu' nenimpulijinju' iye, pekhewe'en qa' yit'ijets iye: —Maestro, ¿pa'n qu' yeqfenyejeji't yiwekek?—^j

¹³Ma' qa' pa' Juan qa' yeku't iye: —Hasu'uj anhini'ihii' pa' hats uja'x pa' t'ayajaxtiyihijets qu' ijanini'łkii ekewe' wekwek.—

¹⁴Qa na'l iye pe' uja'x oq'ophehinetislets qa' nifaakan iye pa'aj: —Qa yekhweli't, ¿łekpa' qu' haqsiihijkiiyek?— Qa yeku't iye pa'aj pa' Juan: —Hasu'uj aqani'hijkii pe'qu' e'lijeyi't ma' qa' nelisij pe'qu' t'astaye' pa'qu' ijiweikiti'łkii. Hasu'uj iye mowotk'onihijkii iye qu' it'ihijets qu' naqsiijkii pa'qu' u'axe' pa'qu' hamtax u'axe' qu' naqsiijkii. I'weju'eni'łij yijat'ij pekhewe' qu' ajaleji'ji't in oq'ophehinetislets'ł.—

¹⁵Qa in łunyejeyek pekhewe' jukhew qa' efuts in na'l pakha' notkitaxiikii, qa' week łatawjetstaji' in watfaakanłeji'ij, yijamtijjsets pa' Juan qu' hik pakha'ye' pa' Cristo.^k

¹⁶Qa pa' Juan qa' yeku'łik'i' pa'aj aka'an, qa' yit'ijji'ju' pekhewe' week: —Yakha' k'empuujini'łji' ha'ne iweli'te, qa' pakha'te teke'lenju' qu' nanam hatse', pakha'an les t'un, t'anyipji', hik pakha' nite' ye'weju'łij iye qu'

^e 3:7 Mt 12:34; 23:33 ^f 3:8 Jn 8:33 ^g 3:9 Mt 7:19; Lc 13:6-9 ^h 3:10 Hch 2:37-38

ⁱ 3:11 Is 58:7 ^j 3:12 Mt 9:10-11; 21:31-32; Lc 5:29-30; 7:29; 15:1 ^k 3:15 Jn 1:19-20

henit'ijji' pe' teqniihayij pe' t'otshilaxtii, pakha'an qa' nempuujini'ljie'k pa' Espíritu Santo qa' pa' fe't iye.¹

¹⁷Hats t'eku'mi'kii pe' teqe tseyem qe qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsijijji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' t'ajits. Qa pe' toi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' t'extsi'ij, qa' pekhewe'te t'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—^m

¹⁸Qa olots iye pekhewep iye nifel pa' Juan in yakaklinij eke' te'sits wi'tlijei pe' jukhew qa' efuts iye.

¹⁹Pa' Juan yaq'ayintaxij iye pa'aj pa' tenek'enhei Herodes in t'ewhe'ye'e'j pe' Herodías t'ewhe'ye'tax pa'aj pa' t'ek'inij hii Felipe, qa' week iye pekhewep iye u'lets in yaqsijikii yaq'ayintaxij iye pa'aj.ⁿ

²⁰Qa week ekewe'en in hats u'etstax in yaqsijikii qa' yukinets iye aka'an in yaqsijikii: in yophe't pa'aj pa' Juan.

Pa' Juan Bautista qa' yimpuujin pa' Jesús.

(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

²¹Qa t'nye'jkii pa'aj in nimpulijiju' pekhewe' olots pa' Juan, pa' Jesús qa' wempili'j iye pa'aj. Qa in mexe iyin pa'aj pa' Jesús, qa' qhofii pa'aj na' wa's.^o

²²Qa pa' Espíritu Santo qa' te'nilit'etsju' pa'aj qa' i'nipji' hik t'nye'jtax na'aj ofo'. Qa pa' wit'ax qa' nokesji'pha'm pa'aj na' wa's, qa' yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in tets-sinheti'mkii.—^p

Pe' t'awa'mhitsik'i pe' ta'tets pa' Jesucristo.

(Mateo 1:1-17)

²³In hats i'nju' pa'aj qu' nenfel eke' te'sits wi'tlijei, pa' Jesús qa' hats yamets pa'aj treinta (30) pe' teqe'ninqapits. Titijiti'yijets qu' ta'se' pa' José. Ta'tets pa' Elí,^q

²⁴pa' Eli'ik'i pa' t'atata hii Matat. Pa' Matat'ik'i pa' t'atata hii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' t'atata hii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' t'atata hii Jana. Pa' Jana'ik'i pa' t'atata hii José.

²⁵Pa' Jose'ik'i pa' t'atata hii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' t'atata hii Amós. Pa' Amos'ik'i pa' t'atata hii Nahúm. Pa' Nahum'ik'i pa' t'atata hii Esli. Pa' Esli'ik'i pa' t'atata hii Nagai.

²⁶Pa' Nagai'ik'i pa' t'atata hii Maat. Pa' Maat'ik'i pa' t'atata hii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' t'atata hii Semei. Pa' Semei'ik'i pa' t'atata hii Josec. Pa' Josec'ik'i pa' t'atata hii Judá.

²⁷Pa' Juda'ik'i pa' t'atata hii Joanán. Pa' Joanan'ik'i pa' t'atata hii Resa. Pa' Resa'ik'i pa' t'atata hii Zorobabel. Pa' Zorobabel'ik'i pa' t'atata hii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i pa' t'atata hii Neri.

¹ **3:16-17** Mt 3:11-12; Mr 1:7-8 ^m **3:17** Is 30:24; Mr 9:43,48 ⁿ **3:19** Mt 14:1,3; Mr 6:17; Lc 3:1 ^o **3:21-22** Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28-29 ^p **3:22** Sal 2:7; Is 42:1; Mt 17:5; Lc 9:35; 2P 1:17 ^q **3:23** Ta'tets pa' Elí: Ikji', María ta'tets pa' Elí.

28 Pa' Neri'ik'i pa' latata hii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' latata hii Adí. Pa' Adi'ik'i pa' latata hii Cosam. Pa' Cosam'ik'i pa' latata hii Elmadam. Pa' Elmadam'ik'i pa' latata hii Er.

29 Pa' Er'ik'i pa' latata hii Josué. Pa' Josue'ik'i pa' latata hii Eliezer. Pa' Eliezer'ik'i pa' latata hii Jorim. Pa' Jorim'ik'i pa' latata hii Matat.

30 Pa' Matat'ik'i pa' latata hii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' latata hii Simeón. Pa' Simeon'ik'i pa' latata hii Judá. Pa' Juda'ik'i pa' latata hii José. Pa' Jose'ik'i pa' latata hii Jonam. Pa' Jonam'ik'i pa' latata hii Eliaquim.

31 Pa' Eliaquim'ik'i pa' latata hii Melea. Pa' Melea'ik'i pa' latata hii Mena. Pa' Mena'ik'i pa' latata hii Matata. Pa' Matata'ik'i pa' latata hii Natán.

32 Pa' Natan'ik'i pa' latata hii David. Pa' David'ik'i pa' latata hii Isaí. Pa' Isai'ik'i pa' latata hii Obed. Pa' Obed'ik'i pa' latata hii Booz. Pa' Booz'ik'i pa' latata hii Sala. Pa' Sala'ik'i pa' latata hii Naasón.^r

33 Pa' Naason'ik'i pa' latata hii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i pa' latata hii Admin. Pa' Admin'ik'i pa' latata hii Arni. Pa' Arni'ik'i pa' latata hii Esrom. Pa' Esrom'ik'i pa' latata hii Fares. Pa' Fares'ik'i pa' latata hii Judá.

34 Pa' Juda'ik'i pa' latata hii Jacob. Pa' Jacob'ik'i pa' latata hii Isaac. Pa' Isaac'ik'i pa' latata hii Abraham. Pa' Abraham'ik'i pa' latata hii Taré. Pa' Tare'ik'i pa' latata hii Nacor.^s

35 Pa' Nacor'ik'i pa' latata hii Serug. Pa' Serug'ik'i pa' latata hii Ragau. Pa' Ragau'ik'i pa' latata hii Peleg. Pa' Peleg'ik'i pa' latata hii Heber. Pa' Heber'ik'i pa' latata hii Sala.

36 Pa' Sala'ik'i pa' latata hii Cainán. Pa' Cainan'ik'i pa' latata hii Arfaxad. Pa' Arfaxad'ik'i pa' latata hii Sem. Pa' Sem'ik'i pa' latata hii Noé. Pa' Noe'ik'i pa' latata hii Lamec.^t

37 Pa' Lamec'ik'i pa' latata hii Matusalén. Pa' Matusalen'ik'i pa' latata hii Enoc. Pa' Enoc'ik'i pa' latata hii Jared. Pa' Jared'ik'i pa' latata hii Mahalaleel. Pa' Mahalaleel'ik'i pa' latata hii Cainán.

38 Pa' Cainan'ik'i pa' latata hii Enós, Pa' Enos'ik'i pa' latata hii Set. Pa' Set'ik'i pa' latata hii Adán. Pa' Adan'ik'i latata pa' Dios.

Pa' Jesús qa yamijets cuarenta (40) neluts in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'.

(Mateo 4:1-11; Marcos 1:12-13)

4 ¹Pa' Jesús qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa tepilik'uipha'm pa'aj ha' haqqi' Jordán qa pa' Espíritu Santo qa yeka'xii pa' ham i'ni'i',^u

²qa yamijets pa'aj cuarenta (40) neluts in i'ni'kii. Qa pa' inwo'met qa yijaajintax pa'aj. Ham tuje' pa'aj pe' nelutsji' in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'. Ma' qa i'nk'ale yoksi'wen in iyipkun.

^r 3:32-34 Mt 1:1-6 ^s 3:34-36 Gn 11:26-30; 1Cr 1:24-27 ^t 3:36-38 Gn 5:3-32; 1Cr 1:1-4

^u 4:1-13 Lc 3:3

3 Ma' qa pa' inwo'met qa yittaxijets pakha'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa it'ijets ene' ute qu' pani'ij.—

4 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: “Nite' ewi'Łe pa'qu' pane' qu' niłin pa'qu' jukhewe’.”— (Dt 8:3)

5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xiipha'm pakha' les in toxpha'm ma' qa aje'eł yethinij pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'.

6 Qa yit'ijets: —Yakha' qu' k'elisij enewe' łet'unhaxitstax qa week iye aka' łe'sinyejeitax enewe' witsetits, qe yakha' hats heyesti'yij enewe'en, qa łeke' qu' hetisij pakha' qu' hisu'un qu' hetisij.’

7 Qa hik ta'łijupi', qu' monokok'enyifi qa' iyinyii ma' qa' week antsat'etsij enewe'en.—

8 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' Dios łe'łije' yit'ij: “Iyini' pa' Yatsat'ax'inij ege Dios. Ewi'Łe qu' aqsiiłkii pa'qu' nit'ij.”— (Dt 6:13)^w

9 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii iye na' Jerusalén qa yeka'xiipha'm łesinje'eipha'm pe' qi witłijtsitjii, qa yit'ijets iye pa'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa' ilit'ijju' na' sehe',

10 qe ke' we'nika'ajji' Dios łe'łije' yit'ij iye: “Qa' nenukinju' ne' łaqqa angelits qa' nejeł ewets,” (Sal 91:11)

11 qa yit'ij iye: “Qa pe' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei.”— (Sal 91:12)

12 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Yit'ij iye ke' Dios łe'łije': “Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij ege Dios.”— (Dt 6:16)

13 Pa' inwo'met in hats ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij iye in yijaa'ijntax pa'aj, ma' qa mexe ikik'ui iye pa'aj qe qa' nonotki'ets pakha' qu' niwemetsintaxij iye qu' nijaajin.

In i'nk'a i'nju' pa'aj qu' net'ithayii pa' Jesús pa' Galilea'ai.

(Mateo 4:12-17; Marcos 1:14-15)

14 Pa' Jesús qa wapilii iye pa'aj ha' Galilea topo'oj pa' łet'unha'x pa' Espiritu Santo. Ma' qa weekij pe' witsetits na' sehe' Galilea in i'ye'e'j wetju'ł pa'aj pa' łunye'j.^x

15 Qa i'nq'ijjatshenjiifi pe' łe'łijtsitjiyits pe' witsetits, qa qi in yiwqinhetji' pekhewe' week.^y

Jesús qa yamii pa' Nazaret.

(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)

16 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret, hik hakha' qi'i' pa'aj. Qa hayiitste yaqsi'ł jiiłkii qa yamji'łjets na'aj witwapiiłjii (sábado) qa uyifi pa'aj pe' witłijtsitjii. Qa niipha'm pa'aj qe qa' niyinenik' i' ke' Intata łe'łije'.^z

^v 4:6 1Jn 5:19 ^w 4:8 Dt 13:4 ^x 4:14 Mt 9:26; Lc 4:37 ^y 4:15 Mt 4:23 ^z 4:16 Lc 2:39,51; Hch 13:14-16

17Qa testi'yij pa'aj pakha' lafaakanek pa' profeta'ik'i Isaías. Qa mexe yejeñikii pa'aj pakha' yisu'un qu' niyinenik'i, qa yi'wen pa'aj pakha' yiyinenik'i, qa yit'ij:

18—*Na' leqe Espíritu na' Yatsat'ax'inij i'nyipji', qe tsiwjuetsiqen in tseqethenju' qe qa' henfeli'm eke' le'sits wi'tlijei nekhewe' if'iljetsits. Ts'ukinju' qe qa' henfeli'm qu' netwejinhetiikii nekhewe' wit'opheñitax, qa' ni'wen wetju't iye nekhewe' puk'aletstax. Qa' netwejinhetiikii iye nekhewe' qi in tawitjaxtiitax.*^a

19*Qe qa' henfel iye pa'n lúnye'j hatse' pakha' leqe'ninqa'pji' pa' qi leqi'fenkeye'j pa' Yatsat'ax'inij.*— (Is 61:1,2)

20Ma' qa yili'ij in yejeñ qa yepiletje'm iye pa'aj pa' witfaakanek qa tisij iye pa' yejeñik'ui pe' witfaakanhei, qa i'nju' pa'aj. Week pekhewe' i'nifi pe' witlijsitjii qa nite' nitalket'ij in yejeñju' pa'aj.^b

21Ma' qa iyet pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Hane'ej ha'ne neñuji' hats yafits aka' we'nika'ajji' pa'aj lepi'ye'eñik'i.—

22Qa week qi in le'sitsik'i pe' le'lijeyij pa'aj qa yitju'axijpha'mkii iye pekhewe' yit'ij in qi in le'sitsik'i, ma' qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite' hik ha'ne ha' la's ka' José?—^c

23Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Tsikfe'letsha qu' it'iñij yiwets iye kakha' y'i'niyayetsju' qe wenit'ij: “Weiñetax meteñinte ete'm. Week kekhewe' k'impíye'eñij in laqsiiji'kii ha' Capernaum, aqsiiji'kii iye ha'ne etsetiitsija.”—^d

24Qa yit'ij iye: —Yijaa'ija aka' hit'iñij ewets in ham pa'qu' ewi'ñe' profeta qu' qi qu' nineqju'nu qe yamtaxii na'aj tetsetiitsija.^e

25Qa yijaa'ija iye aka' qu' hit'iñij ewets kekhewe' leqe neñutsji' ka' Elias'ik'i olotstax kekhewe' wikiihaleiyik'i ha'ne Israel, hik aka'aj hik lúnye'j qu' netit'oiji' na' wa's yamijets wetshetk'ewi't ininqapits qa ewi't k'itsje'm, qa qi in iyipkunju' ha'ne week sehe'.^f

26Qa ka' Elias'ik'i qa nite' ewi'ñe' pe'qu' net'ukinhetiyyi ke' wikiihaleiyik'i Israel leñtekiyik'i, qe t'ukinheti'yii yijat'ij ke' ewi'ñe' efu wikiihale' Sarepta leñteki', meti'm na' witset Sidón.

27Qa hik lúnye'j iye ha'ne Israel in olotstax kekhewe' i'nij ka' witja'me't lepra kekhewe' leqe neñutsji' ka' profeta'ik'i Eliseo. Qa ham pa'qu' ewi'ñe' qu' nanaxpa'lij kekhewe'en, qe ewi'ñe' yijat'ij kakha' Naamán in naxpa'lij, Siria leñte'.—^g

28Qa week pekhewe' i'nifi pe' witlijsitjii qa qi in nayu'kii in yepi'ye' ek'i ekewe' wekwek.

^a 4:18-19 Mt 11:5; 12:18; Jn 3:34 ^b 4:20 Mt 26:55 ^c 4:22 Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 6:42

^d 4:23 Mt 11:23; Mr 2:1-12; Jn 4:46-53 ^e 4:24 Mt 13:57; Mr 6:4; Jn 4:44 ^f 4:25 1R 17:1; 18:1; Stg 5:17 ^g 4:27 2R 5:1-14

29 Qa niyijupha'mkii pa'aj, qa yukinik'uifik'i pa' witset, qa yeka'xii pa' koomo'oijo' pe' utek, hik pekhe' i'nipji' pa' witset, ma' qekha niwu'mtaxijju'.^h
 30 Qa pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'l qa ikji'teje'm pa'aj leqewuk'u, qa ik iye.ⁱ

Pa' ewi'l jukhew i'nji' pa' ewi'l inwo'met.

(Marcos 1:21-28)

31 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' witset Capernaum, i'ni' na' sehe' Galilea. Qa i'nq'ijatshenji'ij week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado),
 32 qa qi qa yitjułaxjiiijpha'mkii pe' i'nq'ijatshenij qe in iyet hik lonye'j na'aj qi qe tenek'enhei.^j

33 Qa na'l pa'aj pe' witlijsitjiyifi pa' ewi'l jukhew i'nji' pa' ewi'l espíritu uł'ax. Pakha'an qa tayai pa'aj qi in t'unik'i in yit'ij pa'aj:

34 —Etswejinti'it. ¿Łekpa' łanami'l yjii, Jesús Nazaret łeile'? ¿Ye' me hats łanami'lyii qu' etswuł'enheti'iju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j: Akha' eł'ewi'He in łataiia pa' Dios.—

35 Pa' Jesús qa yaq'ayinij pa'aj pa' inwo'met, qa yit'ijets: —jEwuikitek qa' ma'ak'ui nakha'an!— Qa pa' inwo'met qa niwu'metsju' pa'aj sehe' pa' jukhew leqewuk'ujji'ju' pekhe'wen, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj, qa nite'le yeqfe'meten.^k

36 Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yifaakateji', qa yit'ijju': —jPa'n lonyejei ekewe' wi'tlijei? Qe ekewe'en na'li'm pa' lenek'enheye'jipji' qa pa' let'unha'xipji' iye in yukinik'ikii pe' espíritu uł'ets, qa ikfik'ikii.—

37 Ma' qa pa' łeniihe't qa weekij in yamipji' pe' metitsi'm witsetis.

Pe' leqewketi' pa' Simón Pedro.

(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)

38 Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj pe' witlijsitjii, qa iki'hi qa uyi'łifi pa'aj pe' łetsi' ha' Simón. Pe' leqewketi' ha' Simón qi in wanqaats'e' qe qilij in iwilhan pa'aj, ma' qa iyinijets pa'aj wete'm pa' Jesús qu' ni'fen.

39 Pa' Jesús qa t'upi'yetsju' pa'aj pekhe'en qa yaq'ayinij pa' witwilhat, qa pa' witwilhat qa ikik'uifik'i pa'aj pekhe'en. Pekhe'en qa aje'eł niipha'm pa'aj ma' qa yithayiki'im pa' laq.

Jesús qa olots pe' niłinju' wanqaats'eju'.

(Mateo 8:16-17; Marcos 1:32-34)

40 In uiju' pa'aj pe' junu', ma' qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús week pekhe'wen wanqaats'eju' ławtshenyejeile wetju'l. Qa t'eku'mipji'kii week pekhe'wen, ma' qa ihii.^l

^h 4:29 Nm 15:35; Hch 7:58; He 13:12 ⁱ 4:30 Jn 10:39 ^j 4:32 Mt 7:28-29; Jn 7:46

^k 4:35 Mt 8:26; Mr 4:39; Lc 4:39,41; 8:24 ^l 4:40 Mt 4:23; Mr 5:23

⁴¹Qa olots iye pe' ikik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa tayajij'ij qa yitji'jij: —¡Akha! Eaa'sija pa' Dios!— Qa pa' Jesús qa yaq'ayin'eji'jij, nite' yiwejinim' qu' niyet, qe pekhewe'en nikfe'lets in łakhaa'ija pa' Cristo.^m

Jesús qa ikijik'i pe' judiol łe'lijsitjiyits in i'nq'ijatshen.

(Marcos 1:35-39)

⁴²Qa in hats nełukii iye pa'aj, pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset qa ikii pa' ham i'ni'i'. Qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa'aj, ma' qa in yafits'ii pa' i'ni' pa'aj, qa yisu'untax qu' nenyevinju' hats'inha qu'nte' toxi' imets pekhewe'en.

⁴³Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Nite' łeke' qu' ya'mane'łi'ikii hane'e'in qe les łe'wis iye qu' henfeljiimek eke' łe'sits wi'tłijej t'ejuyets na' tenek'enheji' na' Dios nekhewep witsetits, qe hik aka' he'yukinheti'yijetsju' ha'ne sehe' epji'.—

⁴⁴Ma' qa ikijik'i in nifel eke' ink'aihits wi'tłijej pe' łe'lijsitjiyits pe' judiol.ⁿ

Pe' witq'ehemkinel topolij pa'aj pe' witinhitjiyits.

(Mateo 4:18-22; Marcos 1:16-20)

5 ¹Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj pa' Jesús in i'ni' łotkoyek ke' kali' Genesaret (Galilea). Qa qi in puk'u'uk'ui pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye watkatitij wetepji' qe nexpikeyu'uj ke' łe'łijej pa' Dios.^o

²Pa' Jesús qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk witinhitjiyits wo'nophe'łi'ju' pa' łotkoyek ke' kali'. Ham ineji' qe pe' tenhitjiyii mexe t'ili'tjukii nimpuujinju' pe' łeq'ehemkil.

³Qa pa' Jesús t'ilitji'ju' pa'aj pe' ewi'ł pekhewe' witinhitjiyits pekhe' łenhitji pa'aj ha' Simón, qa yiyaji'ijets qu' les niwu'mijetsji' pa' akaptax. Ma' qa i'nji'ju' pa'aj pe' witinhitji, qa iyetik'ui qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts iye.^p

⁴In yili'ij in iyet pa'aj, qa yiyaji'ets pa'aj ha' Simón: —Yape ma'ajijii' na' les akaptax ene' witinhitji qa hikna' iwu'mi'łi'ju' ne' eq'ehemkili'ł hats'inha qu' eq'ehemki'y'i'łju'.—^q

⁵Qa ha' Simón qa yeku'ł pa'aj: —Maestro, hats najamet in qi in he'yithayitaxi'ł qa ham'łe yeq'ehemkineli'ł. Qa hane'ej qa' heiq'ehemkiy'i'łju' iye qe łit'łij yiwets.—^r

⁶Ma' qa in hats teq'ehemkiiju' pa'aj, qa olots pe' łeq'ehemkinel pa'aj, qa hats k'esik'i pa'aj qu' neniwk'itsinju' pe' łeq'ehemkil.

⁷Ma' qa k'es k'ek'es yit'ij pa'aj pe' łokoyei in taya'yiikii pa'aj pe' łeq'ehemkifetskii i'nji'ju'kii pekhewep witinhitji qe qa' nifenijijii'. Ma'

^m 4:41 Mt 4:3; Mr 3:11-12 ⁿ 4:44 Mt 4:23 ^o 5:1-11 Jn 1:40-42; Nm 34:11; Dt 3:17; Jos 12:3; 13:27 ^p 5:3 Mt 13:2; Mr 3:9-10; 4:1 ^q 5:4-6 Jn 21:3-6 ^r 5:5 Lc 8:24; 9:33,49; 17:13

qa namii pa' i'ni', qa week topolij pe' wetsjuk witinhitjiyits pe' lejits. Yaqaamij qu' nuyij.

⁸In yi'wen pa'aj aka'an ha' Simón Pedro, qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Me'nton ye'mets, Yatsat'axyij, qe yakha' qi in yu'ax.—

⁹Qe ha' Simón qa week iye pekhewep lenhifetsji' qi in niyu's pa'aj in olots wiikfik'i pe' lejits leq'ehemkinel.

¹⁰Qa hik lunyejei iye pa'aj pakha' lunyejei pekhewe'en ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, telits pa' Zebedeo, hik enewe' leq'ehemkifetskii pa'aj ha' Simón. Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj ha' Simón: —Hasu'uj e'nijiwei. Hane'ej qa' eq'ehemki'yii ene' jukhew qa efuts iye.—^s

¹¹Ma' qa in hats yamijetspha'mkii pa' l'isla'wet pe' witinhitjiyits, qa hikpa' yiwu'mi' pe' week, ma' qa yijayan pa'aj pa' Jesús.^t

Jesús qa yi'in pa' ewi'l i'nij pa' witja'me't lepra.

(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)

¹²Ewi'l pa' netu pa'aj pa' Jesús in i'ni' pa'aj pa' ewi'l witset, qa namii pa'aj pa' ewi'l jukhew wanqaats'e' weekij pa' l'aj in i'nij pa' witja'me't lepra. Pa' jukhew in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa wonokok'enju' yamitetsju'ha pa'aj lotkoyek pa' sehe', qa iyinets: —Yatsat'axyij qu' isu'un, qa' leke'ye' qu' enli'j ye'mju' ha'ne yawtshek.—

¹³Pa' Jesús qa yijin pa' lokoi qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un. ¡Hane'ejija qu' etetli'jju'!— Qa hik pakhaa'ijha qa naxpa'lij pa' laatshektax pa' jukhew.

¹⁴Pa' Jesús qa yiyajitaxetskii pa'aj, qa yitaxijets: —Hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Ma'hii qa' menethinets pa'qu' pa'ie'. Qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda) qu' net'ejuyets in hats letetlijju' qe hikka' inaqyaji'ij pa'aj ka' Moises'ik'i, hats'inha qa week nenikfe'lets in hats lanaxpa'lijha ka' aja'me'ttax.—

¹⁵Qa week nehuts les qi in te'niihei pa'aj pa' Jesús. Ma' qa olootsija pa'aj pekhewe' namiikii qe qa' nepi'ye'ija qa qu' nihaminheti'miikii iye pe' laatsheitax.

¹⁶Qa pa' Jesús qa ikji'jii pa' ham i'ni'i' qu' niyinji'ij.^u

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'l onqoktax.

(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)

¹⁷Ewi'l pa'aj pa' netu pa' Jesús in yijatshen pe' jukhew qa efuts iye, i'nji'teje'm iye pe' uja'x fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei ta'hiikii pe' week witsetits Galilea qa pa' Judea, qa ha' Jerusalén iye.

^s 5:10 Mt 14:27; 2Ti 2:26 ^t 5:11 Mt 4:20,22; 19:29; Mr 1:18,20; Lc 5:28 ^u 5:16 Mt 14:23; Lc 6:12

Qa pa' let'unha'x pa' Yatsat'ax'inij Dios qa i'nji'teje'm pa' Jesús qe qa' ninqilinijkii.^v

¹⁸Ma' qa namii pa'aj pe' uja'x jukhew nekaxij pa' witiwhi'la'x pa' ewi'l jukhew onqok nite' p'e's. Qa yisu'untax qu' neka'xetsji' pa' i'ni' pa' Jesús pe' wititsi'ifi.

¹⁹Qa hamle' l'ikheyi'ji'ij pa'aj qe olots pe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa welijijji' pe' wititsi' qa yitju'etsju' pa' wankaajujju'. Qa hikpa' yuihinijii pa' lewhi'la'x pa' wanqaats'e'. Qa yetshenetsju' pa' leqewuk'uji'ju' pe' jukhew pa' l'ejuyi'jii pa' Jesús.

²⁰Pa' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets pa'aj pa' wanqaats'e': —Jukhew, pe' ewu'ets hats tewu'mhiti'ek'ui.—

²¹Ma' qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'ljei' qa pe' fariseol iye qa yapefek pa'aj in yijamti'ets, qa yit'ijju': —¿Pa'n l'unye'l ha'ne t'ejuyi'ju' pa' Dios kekhewe' yit'ij? ¿Pa'n hi pa'qu' leke'ye' qu' niwu'm pe' witwu'ets? Ewi'He inek pa' Dios qu' niwu'm.—^w

²²Qa pa' Jesús hatsle' nikfe'lets pe' laqjamtikineyejeikii pekhewe'en, qa yeku'l pa'aj: —¿Inhats'ek pe' atawjetsi'l in yijamti'ets qu' hik aka' l'unye'lje'?

²³¿Pa'n l'unye'l pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: “Me pe' ewu'ets hats tewu'mhiti' ek'ui,” me i'nli'i qu' jintit'ijets “eniipha'm qa' ma”?

²⁴Qa qu' enikfe'li'tets hane'ej ha'ne la's na' Jukhew in na'li'm na' let'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qe qa' niwu'm pe' witwu'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa' onqok: —Akha' hit'ij ewets, eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'.—

²⁵Qa hik pakhaa'ijha pa' wanqaats'e' qa niipha'm pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en, qa t'eku'mi' pa' lewhi'la'x, qa wapilii pe' tetsi' qi in yiwqinhetji' pa' Dios.

²⁶Qa qi in yitju'axijpha'mkii pa'aj pe' week qa yiwqinhetji' iye pa' Dios, ma' qa qi in nijiwei pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne neluji' ham l'unyejeyi'iju'l ekewe' jite'wen.—^x

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

²⁷In yili'ij pa'aj ekewe'en pa' Jesús qa ikik'uifik'i pe' wititsi', qa yi'wen pa'aj pa' ewi'l pe' yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, hi Leví (Mateo). I'nju' i'nifi pe' wititsi' pa' i'nji'kii in yijaninkii pe' wekwek. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayan.—

²⁸Pakha'an qa niipha'm pa'aj, qa yiwu'mhi'i pe' week l'ithayijkititstax qa yijayan pa' Jesús.

^v 5:17 Hch 5:34; 1Ti 1:7; Mr 5:30; Lc 6:19; 8:46 ^w 5:21 Mt 23:2; Lc 11:53; Jn 8:3; Is 43:25

^x 5:26 Lc 1:65; 7:16

29 Ma' qa i'nk'ale pa'aj pa' Leví qa yaqsiimijkii pa' Jesús pa' ewi't qi tekujii pe' tetsi'ii, qa olots iye pekhewep yijaninkii pe' wekwek qa pekhewep iye jukhew in tekufetsij pa'aj.^y

30 Qa pe' fariseol qa pekhewep iye fariseol pekhewe' teq'ikanenheyijji' ke' Moisés te'l'ije, qa iyettaxjets pa'aj he' Jesús h'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in ekufetsi'hij qa iyafetsi'hij iye ne' yijaninkii wekwek qa ne' qi iye pa' lewu'ax?—^z

31 Pa' Jesús qa yeku'hik'i pa'aj aka'an, qa yit'ij: —Ne'ej ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii pa'qu' weihetaxe' witeqjunhetits teite'ye', qe uja'xle yijat'ij ne'ej wanqaats'uju' qa wo'oikii na'aj weihetax witeqjunhetits teite'.

32 Nite' tsamijju' ma' qa' haiya'yii ne' yatsathen, qe tsamijju' yijat'ij ma' qa' haiya'yii ne' u'lets hats'inha qu' nili'ij pe' u'lets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pe' tawajets.—

Jesús qa tafaakanheti'yij in t'ejuyets na'aj yaqsiijkii in nite' tek (ayuno).

(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)

33 Ma' qa titijiti'yijets pa'aj pa' Jesús: —He' h'ijatshenhei ka' Juan Bautista yaqsi'j jiijkii qa'nte' tekji'ijju' qa iyiinjiija iye, qa ne' fariseol h'ijatshenhei iye qa hik kakha' lunyejei iye, qa nekhewe'te ijatshenhei qa nite' les qu' nili'ij in tek qa iya' iye.—

34 Qa pa' Jesús qa yeku't pa'aj, qa yit'ij: —¿Me teke' ekheweli't qu' nite' ekunheni'it pe'qu' nanamii pa'qu' witiwhe'yejiye' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu' pekhewe'en?

35 Yamets hatse' pa' ne'uju' qu' newetkax pa' niwhe'yeyu', ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju' pekhewe' netutsji' hatse'.—^a

36 Qa nifeli'm iye pa' ewi't yejeyumtshenijupi' qu' lunye'je: —Ham pa'qu' niwjaf'itets tepk'eye'en pa'qu' ink'ayik'e witqhinawat'e ma' qa' nok'oyinij pa'qu' hats'awa'ma'xe' witqhinawat, qe qu' hik aka' teqfenye'ji'ij ma' qa yiwu'enhethe pa' ink'ayiktax, qa pa' lok'ople' pa' ink'ayik qa les yiwu'enhet pa' awa'ma'x.

37 Nite' teke' iye qu' ne'nenji' pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' awa'mhitse' eli'nil inqa'met h'ajits, qe pa'qu' ink'ayik'e winoye' ja'fijje'm ma' qa' week hamitse' pa'qu' winoyi'ik'i qa pe'qu' eli'nili'ik'i inqa'met h'ajits.

38 Ma' qa hik ta'hijupi' qu' eni'hji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' qa pe'qu' ink'aiki'ye' iye h'aje' eli'niye', hats'inha qa' week lunyejeji'it yijat'ij.

39 Qa ham iye pa'qu' niya'ji' pa'qu' awa'maxe'ji' winoye' qa' i'nk'ale qa' ne'niyayuji' iye pa'qu' ink'ayik'e winoye', qe yit'ij: “Ka' awa'maxji' hik kakha' in les yimax.”—

Pe' h'ijatshenhei qa teih'ijkii in nit'ijji' pe' lei trigo.

(Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

6 ¹ Yamets pa'aj pa' ne'uju' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús in ikji'teje'm pe' wit'enheiju' qa pe' h'ijatshenhei qa teyijkii in nit'ijji'

^y 5:29 Lc 15:1 ^z 5:30 Mr 2:16; Hch 23:9 ^a 5:35 1S 2:31; Sal 37:13; Ec 2:16; 12:1; Lc 17:22

pe' lei trigo (fooji'ij), qa yit'iji' lokoyei in yosja' qa namju'kii pe' l'ajits qa tuj pe' loi.

²Ma' qa pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in laqsiihjkii kakha' nite' lenexke'ej qu' nanaqsiijkii na'aj witwapiihijiji' (sábado)?—^b

³Qa yeku'hiju'l pa'aj pa' Jesús: —¿Ye' me nite' lejeli'l iye qu' iyineni'fik'i kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i in qi in iyipkun? Kakha'an qa week iye ke' lijts'eyekkii,^c

⁴in uyetsji' pa'aj pe' t'ejutshenheti'yets na' Dios qa t'eku'mi' qa tuj pe' pan testiitaxij na' Dios, ma' qa tisijets iye pe' lijts'eyek ma' qa week tuji'l pa'aj pekhewe' nite' lenexketaxij pa'qu' netuj, qe uja'xle yijat'ij pe' pa'il in lenexkeliji'm qu' netuj.—

⁵Qa yit'ij iye pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew tenek'enhe'yipji' na' nełu witwapiihijii (sábado).—

Pa' jukhew yisłax pa' lokoyik'i.

(Mateo 12:9-14; Marcos 3:1-6)

⁶Ewi'l iye pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús qa uyifi iye pa'aj pe' witlijsitjii qa i'nq'ijatshen pa'aj, qa hik pekhe' qa i'nifi iye pa'aj pa' ewi'l jukhew yisłax pa' yiya'yik'i lokoyik'i.

⁷Qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa pe' fariseol iye qa ts'in pa'aj in yejelijju' pa' Jesús me yilin tu'u in mexe witwapiihijitax (sábado), qe wo'taxiikii pa'qu' nit'ijets qu' ul'axe' in yaqsiijkii.^d

⁸Pa' Jesús qa hatsle nikfe'lets pa'aj aka' yijamti'ets pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew yisłax pa' lokoyik'i: —Eniipha'm qa' te'łun hane'e'in.— Pa' jukhew qa niipha'm pa'aj qa ikii.^e

⁹Pa' Jesús qa yit'ijiji'ju' pa'aj pekhewe'en: —Hisu'un qu' k'afaakani'l: ¿Łekpa' lenexke'ej qu' jintaqsiijkii pa'qu' nehuyeji' in witwapiihijii? ¿Me pa' le'wis me i'nhi'i pa' ul'ax? ¿Me jitiłin pakhape'? ¿Me i'nhi'i qu' jintewu'lenhetju'?—^f

¹⁰Ma' qa yejel'ji'teje'm pa'aj pe' week, qa i'nk'ale qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —Ijin na' okoi!— Qa pa' jukhew qa yijin pa'aj pa' lokoi. Ma' qa hik pakhaa'ijha pa'aj in hats le'wisju' pa' lokoi.^g

¹¹Qa pekhewe'le'en qa qi in nayu'kii pa'aj, ma' qa tafaakateitaxijju' pa'qu' leqfenyejeji'ij pa' Jesús.

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) l'ijatshenhei.

(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)

¹²Hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj pa' Jesús in ikii pe' utek qa niyini'. Qa najamet pa'aj in i'ni' iyinii pa' Dios.^h

^b 6:2 Ex 25:30; Lv 24:5-9 ^c 6:3 1S 21:6 ^d 6:7 Lc 14:1; 20:20; Jn 8:6 ^e 6:8 Mt 9:4

^f 6:9 Lc 14:3 ^g 6:10 Mr 3:5; 1R 13:4 ^h 6:12 Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28

13 Ma' qa nelukii pa'aj qa taya'yets pe' week l'ijatshenhei qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) jukhew, qa hik pekhewe' qa lenqiyits apóstoles.ⁱ

14 Enewe'en hiyits: Simón hikha' leqiyij Pedro qa ha' tek'inijle Andrés, Jacob (Santiago) qa ha' Juan, Felipe qa ha' Bartolomé,

15 Mateo qa ha' Tomás, Jacobo (Santiago) hikha' la'sek pa' Alfeo qa ha' Simón lenqii iye Zelote,^j

16 Judas hikha' la'sek pakha' hii Jacobo (Santiago) qa pa' Judas Iscariote, hik pakha' wotk'onijkii pa'aj pa' Jesús.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts.

(Mateo 4:23-25)

17 Pa' Jesús qa tepilik'uiju' pa'aj pe' utek hijts'eyekju' pa'aj pekhewe'en qa nametsju' pa' le'wisju' sehe' qa hikpa' tekeleni'ju', qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' olootsija l'ijatshenhei qa pekhewep iye qa les olootsija iye pe' pekhel ta'hji'kii na' sehe' Judea, na' Jerusalén qa week pekhewe' ta'hiikii pe' lekuwelii pa' qi iweli' hik pakha' i'ni' iye pe' witsetits Tiro qa Sidón.^k

18 Pekhewe'en namii qe nexpiikeyu'uj qa namijii iye qu' nanpaliti'mju' pe' lawtshei wetju'lkii. Qa pekhewe' yawtshetenkii pekhewe' ul'ets espíritus qa ilii iye pa'aj.

19 Qa week iye pa'aj in yisu'untax qu' net'eku'mets pa' Jesús, qe pakha'an ta'hji'teje'm pa' ewi't qi witt'unha'x qa yilin pe' week.^l

Pakha' yi'weju'lenij yijat'ij pa' Dios.

(Mateo 5:1-12)

20 Pa' Jesús qa yejetipji' iye pa'aj pe' l'ijatshenhei, qa yit'ij: — E'le'sitsi'ihimkii ekheweli't in if'iljetsitsi't, qe ekheweli't hats la'ni't jii'teje'm na' tenek'enheijji' na' Dios.

21 E'le'sitsi'ihimkii pekhewe' qu' hane'ej niyipkuntaxju', qe ekheweli't hats l'ihini'tju' hatse'. E'le'sitsi'ihimkii ekheweli't pe'qu' hane'ej napju', qe l'ijuyee'ejju' hatse'.

22 E'le'sitsi'ihimkii ekheweli't qu' qi qu' i'napjtaxi't, qa qu' ewutshenheti'yi'fik'i iye. Qa qu' u'letsik'i pe'qu' ene'l'ijeyi't qa qu' netutenhetii iye pa'qu' iy'i't hik lunye'j qu' wekwek hiye' qe ta'hijupi' in hijayani't ha'ne La's na' Jukhew.^m

23 Qa hik pakha' pa' neluji' e'le'sitsi'ihimkii ilit'ihijpha'mkii qu' e'le'sitsi'ihimkii, qe nakha' enisit'it qil'ija i'ni' na' wa'sji'. Qe hik lunyejei iye ke' laqa'jteyik'i in hik leqfenyejeyij iye kekhewe' profetas'ik'i.ⁿ

24 Qa hiyee' e'newusitsi't ekheweli't yiwq'axin wekwek, qe hane'ej hats l'estiyilij in e'le'sitsi'ihimkii.

ⁱ 6:13-16 Hch 1:13; Mr 6:30 ^j 6:15 Mt 9:9 ^k 6:17 Mt 11:21 ^l 6:19 Mt 9:21; 14:36; Mr 3:10; Lc 5:17 ^m 6:22 Jn 9:22; 15:21; 16:2; He 11:26; 1P 4:14 ⁿ 6:23 Neh 9:26; Ez 2:1-7; Hch 7:52

²⁵Hiyee' e'newusitsi't ekheweli't pekhewe' hane'ej ilinju', qe ekheweli't qi qu' iyipkuni'tju' hatse'. Hiyee' e'newusitsi't ekheweli't pekhewe' hane'ej qi in ijuyeju', qe qi qu' ika'metetsi'tkii hatse' qa qi iye qu' mapi'tju'.

²⁶Hiyee' e'newusitsi't ekheweli't, in nesu'uni't qa te'sitsik'i iye te'lijeyi't ej ene' week, qe hik aka' tuncyejeyij iye ke' aqa'jteyi'tik'i kekheve' yit'ij tetets qu' profetaye'.—^o

Isu'uni't pe'qu' na'napjastaxi't e'm.

(Mateo 5:38-48; 7:12)

²⁷—Qa ekheweli't pekhewe' qu' nespi'ye', qa hit'ilij ewets: Isu'uni't pe'qu' ejuihifetsetaxi't, aqsi'ji'ti'mijkii pa'qu' te'wise' pekhewe' qu' na'napjastaxi't e'm.

²⁸Te'sits e'lijeyi'tets pekhewe' qu' u'tets te'lijeyetaxi't ewetskii qa' iyini'tipji'tkii iye pekhewe' qu' nawitjtaxi't.

²⁹Qu' nana'l pa'qu' nilanje'm ewi'te' ne' ekukii qa' tisijets iye ni'khep qu' nilanje'm iye. Qa qu' nana'l pa'qu' netka'mij pa'qu' e'ntilafit'e qa' iwejin'tij, qa qu' nisu'un iye qu' neka'x pa'qu' uihitjiye' qa' tisij iye qu' neka'x.

³⁰Week pa'qu' niyini' ewets pe'ye', qa' tisij, qa pa'qu' netka'mij pa'qu' antsat'axij, qa' hasu'uj iyini'ets qu' nenpilet ewets iye.

³¹Qa pa'qu' isu'uni't qu' naqsi'ji't e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'ti'mijkii.

³²Qu' uja'xe'tetax qu' isu'uni't pekhewe' qu' nesu'uni't, ¿me qa hats pakha' ejuncyejeyi't? Qe nekhewe' mexe na'l pe' tewu'tets hik tuncyejei iye aka'an uja'xe in yisu'un pekhewe' qu' nisu'un nekhewe'en.^p

³³Qu' uja'xe'tetax qu' aqsi'ji'ti'mijkii pa'qu' te'wise' pekhewe' qu' te'wise' pa'qu' naqsi'ji't e'mijkii, ¿me qa pakha' ejuncyejeyi't iye? Qe hik aka' iye yaqsi'jkii nekhewe' mexe na'l pe' tewu'tets.

³⁴Qa qu' uja'xe'tetax qu' anatinheni'tets pe'ye' pekhewe' qu' umti't qu' nenpilet'i ewets iye, ¿me qa pakha' ejuncyejeyi't iye? Qe hik aka' teqfenejei tewek iye ene' mexe na'l pe' tewu'tets in yatkinhenetskii pekhewep iye na'l pe' tewu'tets, qe qa' nijanin pakha' hats uja'x pe' tanatinhe'yij.^q

³⁵Aka' yijat'ij ejuncyejeyi't, isu'uni't pekhewe' qu' ejuihifetsetaxi't, te'wis pa'qu' aqsi'ji'ti'mijkii, tisi'tij qu' nanatinheyu't ewets qa hasu'uj onotki'tiikii qu' nenpilet'i ewets iye. Ma' qa pa'qu' enisit'i't qa' qiye', qa' ninikfe'l iye in tetitsi'tejha na' Dios toxpha'm, qe nakha'an qi in neq'eletij iye nekhewe' nite' t'esiji'yij na'aj tistaxij qa u'tets iye.^r

^o 6:26 Jer 5:12-13; 6:13-15; Mi 2:11 ^p 6:32 Mt 5:46 ^q 6:34 Pr 19:17; Mt 5:42; Lc 14:12-14

^r 6:35 Mt 5:45; Lc 1:32

36 Les ðe'wis qu' eq'iltinhetsi'ið in ðunye'jek na' Atata'að in qi in eq'iltinhetsax.—^s

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.

(Mateo 7:1-5)

37—Hasu'uj it'ilijets qu' u'etse' pekhewepe' hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'ilið ewets qu' u'etsi'ið. Hasu'uj it'ilijets qu' les ðe'wise' qu' nattanithenhetii pakhape', hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'ilið ewets qu' les ðe'wise' qu' atanithenheti'yi'ð. Iwejinli'ð pekhewe' qu' naqsi'jtaxi'ð e'mijki pa'qu' u'axe', hats'inha qu' niwu'mjii'ð ek'uyek pa' Intata pe' ewu'etsi'ð.^t

38 Lishi'ilið pa'qu' hami'im pekhewepe' qa na' Dios qa' hikna' qu' nata'ðets qu' les ototse' pe'qu' esti'yi'ðij. Yoponhetij pa'qu' eqe ti'naje' qa' naqat'etijik'iju' iye qa' naqfiijik'iju' iye qa qi qu' tsektsek'i'ijha, qe pakha' luk'e' pa' eqe ti'najij pekhewe' ðihinið qa' hik luk'eyeji'jek pa'qu' ti'naje' pe'qu' esti'yij.—^u

39 Pa' Jesús qa yeni' pa' ewi'ð yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Me ðeke' pa'qu' puk'ale' qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'ale'? ¿Me nite' week qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye'?

40 Ham pa'qu' ewi'ðe' wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' ðaqa maestroye', qa qu' nanq'axiji'pji' pekhewe' qu' net'ijatshenhetiyij ma' qa hik ðunye'je' pa'qu' ðaqa maestroye'.^w

41 ¿Qa inhats'ek in ðenjusið na' ejefe in i'nji' ðoto' na' jup'el qa akha' qa nite' ðetetju'sij in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak?

42 ¿Qa pa'n ðunye'j qu' it'ijets na' ejefe: “Yejeje, etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' jup'el i'nji' ne' oto'” in akha' nite' ði'wenetsju' na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'? ¡E'jtitsaxðe hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto' ma' qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el i'nji' ne' ðoto' na' ejefe.—

Ne'ej najkak jutsiqetsij ne'ej ðei.

(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

43—Qe ham pe'qu' najkak'e qu' ðe'wise' qa' u'etse' pe'qu' ðeye'. Qa pe'qu' u'ax najkak'e qa nite' ðeke' qu' ðe'sitse' pe'qu' ðeye'.

44 Week ene' najkakui jutsiqetsij ne'ej ðei. Nite' ðeke' qu' nata'ðets ne'ej higo pe'qu' ti'ye'. Nite' ðeke' iye qu' nata'ðets iye ne'ej uwa pe'qu' newekitetse'.

45 Na'aj ðe'wis ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek ðe'sits qa pa'qu' ðunye'je' iye ðe'wis, qe ta'ðiju' pa' ðatawe'j in ðe'wis. Qa na'aj u'ax ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek u'ets qa pa'qu'

^s 6:36 Mt 5:7,48; Stg 5:11 ^t 6:37-42 Mt 6:14; 18:23-35; Lc 23:16; Hch 3:13

^u 6:38 Sal 79:12; Is 65:6-7; Jer 32:18; Mr 4:24 ^v 6:39 Mt 15:14 ^w 6:40 Mt 10:24; Jn 13:16; 15:20

hũnye'je' iye ul'ax, qe ta'hijju' pa' łatawe'j in ul'ax, qe pa' topo'oj pa' łatawe'j qa hikpa' nekii łeji'.—

Pe' wititsi' na'l pe' łetuk qa pe' wititsi' ham łetuk'e.

(Mateo 7:24-27)

46—¿Qa inhats'ek in lit'ilij yiwets, “Yatsat'axyij, Yatsat'axyij,” qa nite' łaqsiijikii na'aj hi'ttaxi'łij ewets?*

47Hane'ej qa' henfeli'ł e'm aka' ewi'ł hik hũnye'j pakha' qu' nenek yiwets qa tsepi'ye' iye qa yaqsiijikii pa'qu' hit'ij.

48Hik hũnye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' in yaqsiijikii pe'qu' łetsi'ye'. Yojo in ti'jik'ui qa yakaptinik'ui. Qa yamijju' pa' t'un sehe'. Qa hikpa' qa yaqsi'jipji' pe' łetuk'ij. Qa qitax pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi in t'unik'i pa' iweli' qa pe' łeqe t'uyuyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'łe nopłetju' qe yijanit'ax in we'nithayiki.

49Qa pa'qu' nespi'ye'tax qa nite'łe yaqsiijikii pa'qu' hit'ij, qa hik hũnye'j pa'qu' ewi'ł jukhew in yaqsiijikii pe'qu' łetsi'ye'. Qa yenli'ipji' pa' sehe' nite' t'un qa ham łetuk'i'ij. Qa qi pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi iye in t'unik'i pa' iweli', ma' qa pe' łeqe t'uyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa aje'eł nopłetju' qa week yiwul'enhet.—^γ

Pa' Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł Roma łeile'.

(Mateo 8:5-13)

7 ¹Pa' Jesús in yili'ij pa'aj in iyetik'ui pe' jukhew qa efuts iye, ma' qa ik pa'aj qu' namii ha' Capernaum.

²Hikha' qa i'ni' pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' hats niwamhiyu' łeqejkunenek pa' ewi'ł centurión,^z hik pakha' qi in yisu'un pa'aj in łeqejkunenek.

³Pa' centurión in yepi'ye' pa'aj in tenifaakateji' pa' Jesús, ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x pekhewe' tenek'enhei judiol qu' niyinjets qu' nanamii qa' niłini'm pa' łeqejkunenek pakha'an.

⁴Pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Jesús, qa qi in iyinjets pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' centurión les łe'wistax qek iftits'ets wat'ij

⁵qe hakha'an hik hakha' qi in yisu'un ha'ne initset. Qa hikha' iye inqaqsijkinenijkii ke' yilijtsitjiyi'ł.—^a

⁶Pa' Jesús qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa in hats metitsi'm pe' łetsi' pa' centurión qa aje'eł nukiniju'ł pe' uja'x pe' łejuwaikal qu' nit'ijets: —Yatsat'axyij, yape hasu'uj me'nithayi'metenłekii, qe nite' ye'weju'łiju'ł qu' uyifi ene' yitsi'.

* 6:46 Mal 1:6 ^γ 6:49 Ez 13:10-16 ^z 7:2 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophelinetsilets, Roma łeile'. ^a 7:5 Hch 10:22

7Qa hik ta'hijupi' in nite' yakha'ija iye qu' henek eju't, itli'ij pa'qu' e'lijeye', qa na' yeqejkunene'k qa' ila'xe'.^b

8Qe yakha' iye na'l ne' tenek'enhe'yipji', qa yakha' iye qa na'l ye'm ne' heinek'enhe'yipji' ek oq'ophetinetsilets, qe hit'ijets na'aj ewi't, “Ma”, ma' qa ik. Qa qe hit'ijets iye nikhapij, “Te'fun”, ma' qa nek iye. Qa na'aj hiyaji'ijets ha'ne yeqejkunene'k qu' naqsiijkii, qa yaqsiijkii.—

9Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa qi in yitju'axijpha'm pa'aj. Qa tetwek'elaxiju't pa'aj pe' olots nijayanik'i, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in hami' iye ha'ne week Israel pa'qu' hi'weni' qu' hik hunye'je' ha'ne jukhew in qi in nite' inqeku'.—

10In wapiltaxii iye pe' wititsi' pekhewe' wit'ukinhei, qa yi'wen pa'aj pa' witqejkunenek in hats t'un.

Pa' Jesús qa yi'in pa' la's pe' wikiihale' in hats wa'mtax.

11Qa in hats l'anu'upji' iye pa'aj ekewe'en, pa' Jesús qa ik iye qa yamii pa' ewi't witset hi Naín. Qa lijts'eyek pa'aj he' l'ijatsenhei qa olootsija iye pekhewep iye.

12Ma' qa in hats k'esitsiyu'etsha pa'aj pa' teji' pa' witset, qa weikutijiju't pe' yeka'x qu' netijik'ui pa' ewi't wa'm pa'aj, ewi'thi'i' in la's pe' efu qa wikiihale' iye. Olots iye pa'aj pe' nijayanik'i tetseti'yi' pa' witset.^c

13Pa' Yatsat'ax'inij in yi'wen pa'aj pe' efu qa qi in neq'eletij pa'aj, ma' qa yit'ijets pa'aj: —Mapkitek.—^d

14Ma' qa ikets pa'aj pe' tejiiki' pa' wa'm ham hit'oye' qa t'eku'mets, qa pe' yeka'x qa tekelenijju'kii pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijetsju' pa' wa'mtax: —Jutjana'x, akha' hit'ij ewets. ¡Eniipha'm!—^e

15Ma' qa pa' wa'mtax qa niipha'm pa'aj qa i'nju', qa iyet pa'aj. Qa pa' Jesús qa tisij pa'aj pe' tefti'.^f

16In yi'wen pa'aj aka' hunye'jkii ma' qa week in qi in nijiwei pa'aj. Qa yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios. Qa yit'ijju' pekhewe'en: —Hats nam inwets ha'ne qi profeta.— Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Pa' Dios hats nametsju' ha'ne tetset qu' ni'fen.—^g

17Weekij pa' sehe' Judea qa pe' lekuweliikii iye witsetits in i'ye'ej wetju't pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.

Pe' l'ijatsenhei pa' Juan Bautista qa namii pa'aj pa' Jesús.

(Mateo 11:2-19)

18Pe' l'ijatsenhei pa' Juan Bautista qa nifelimik'i pa'aj week ekewe' wekwek.

^b 7:7 Sal 107:20; Mt 8:16 ^c 7:12 Jue 11:34; Lc 8:42; 9:38; He 11:17 ^d 7:13 Mt 20:34

^e 7:14 Mt 11:5; Mr 5:41; Lc 7:22; 8:54; Jn 11:43; Hch 9:40 ^f 7:15 1R 17:23; 2R 4:36

^g 7:16 Mt 5:16; 21:11; Lc 1:68; 2:20; 5:26; 7:39; 13:13; 23:47; Hch 4:21; 11:18; Dt 18:15; Jn 7:40

19 Qa pa' Juan qa taya'yets pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' l'ijatshenhei, qa yukinii pa'aj pa' Yatsat'ax'inij, qu' nanfaakanijha pa'aj, qa' nit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam, me i'nñi' qu' honotki'ihik'ui pakhape' iye?—^h

20 Pe' jukhew in hats yamii pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' Juan Bautista ts'ukini't ei, qa yit'ij ei: “¿Me hik akha' pa' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nñi' qu' honotki'ihik'ui pakhape' iye?”—

21 In i'nk'a namets pa'aj pekhewe'en qa hik pakhaa'ijha pa'aj pa' Jesús in ninju' pe' olots pekhewe' taja'meteiju' qa pe' pekhel yaats'e'uju'kii, qa pe' i'ntaxji' pe' espíritu u'hets qa yi'wenkitkii iye pe' puk'aletstax.ⁱ

22 Pa' Jesús qa yeku't pa'aj, qa yit'ijets: —Yape mapilii ha' Juan Bautista qa' enfeli'hi'm aka' hi'weni't qa aka' l'epi'ye'elik'i iye. Enfeli'hi'm ene' puk'aletstax qa hats yi'wenkii, (Is 35:5) ene' onqokitstax qa hats t'otsjo' qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, enewe' i'nij ka' witja'met lepra qa hats naxpa'lij iye, ene' nite' yepi'ye'taxkii qa hats yepi'ye'kii, hekhewe' hats naxtaxju' qa ihi iye, qa enewe' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' witi'lijei t'ejuyets na' witi'tax nite' yili'ij. (Is 61:1)^j

23 Qa l'e'wisi'mkii pakha' qu' nite' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.—

24 In hats ikkii pa'aj pekhewe' l'ukinhei pa' Juan Bautista, qa pa' Jesús qa iyetik'ui pa'aj pe' jukhew qa efuts in t'ejuyets pa' Juan Bautista, qa yit'ij pa'aj: —¿Lekpa' lami'hijii pa'aj qu' i'weni'hi' ha' ham i'ni'?' ¿Me fapuk pe'qu' nime'lejit pa'qu' t'uni'ik'?'

25 Qa qu' nite'ye', ¿lekpa' lami'hijii qu' i'weni'?' ¿Me ewi't pa'qu' jukhewe' qu' neqhinataji' pe'qu' inyetetse' witqhinatai? Ekheweli't lenikfe'li'tets nekhewe' yeqhinataji' ke' l'e'sits qa inyetets iye, qa qi iye in l'e'sitsju' in ham hamitsi'im qa i'nifi nekhewe' tetsil ne' wittatal.

26 Qa qu' nite'ye', ¿lekpa' lami'hii qu' i'weni'?' ¿Me ewi't pa'qu' profetaye'? Ehe, yijaa'ija in ewi't profeta, qa leste in qiji' nite' hik l'nyejei kekhewep profeta'ik'i.^k

27 Ha'ne Juan Bautista hik ha'ne t'ejuyets kakha' we'nika'ajji' in yit'ij: “*Jet qeku'nek, yakha' hiwathayinket ek'ui hatse' nakha' yukine'k qa' hikna' najilet'ek'ui pa'qu' ikheyi'je'.*” (Mal 3:1)^l

28 Yakha' hit'ihij ewets in week pekhewe' nekfik'i ta'tets ne'ej efu in ham pa'qu' nat'anipji' ha' Juan Bautista in qiji'ha. Qa pakha'te qu' nite' qiyetaxji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios qa t'anipji' ek hakha'an.—

^h 7:19 Jn 4:25; 6:14; 11:27; Ro 5:14; He 10:37 ⁱ 7:21 Mt 4:23; 9:30; 12:22; Mr 1:34; 8:25; Lc 18:42; Jn 9:7 ^j 7:22 Is 29:18; Lc 4:18 ^k 7:26 Mt 14:5; Lc 1:76; 20:6 ^l 7:27 Mt 11:10; Mr 1:2; Lc 1:17

29 Week pe' jukhew qa efuts qa pekhewe' iye yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' Roma in yepi'ye' pa'aj, ma' qa nikfe'lets pa' Dios in hats yaqsiiikii in hats yatsathen pekhewe'en, qe nimpuuju' pa'aj pa' Juan.^m

30 Qa pekhewe'le fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei qa nite' nimpuuju' pa'aj pa' Juan Bautista, qe pekhewe'en nite' t'eku'miju't yuten pakha' yisu'untax pa' Dios qu' leqfenejeje'i'ij pekhewe'en.ⁿ

31 Ma' qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n hii pa'qu' hejeyumtshenijupi' enewe' hane'ej lahats'ij? ¿Lekpa' qu' hik lunyejeje'?

32 Hik lunyejei ne'ej omehets qe i'niju'kii na'aj joofji'ju' qe t'otoijo' qa taya'yi't wetju'tkii ne'ej l'otoihifetsju', qa yit'ijiikii: “In hifuyutaxi't e'mik'i ne' foj qa nite'le l'otoyi't. Hijitaxi't e'mik'i ke' if'iljetsitsik'i witlijtsinel qa nite'le lapi'tju'.”

33 Qe in nam ha' Juan Bautista qa nite' tuj pa'qu' pane', nite' iya'ji' iye pa'qu' winoye', qa ekheweli't qa lit'ilij: “I'nji' pa' ewi't inwo'met.”^o

34 Qa in nam ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye. Qa ekheweli't qa lit'ilij: “Je' qeku'ni'lek na' jukhew hayits qa ekuna'x qa iyana'x iye, qi iye in lejuwaika' ne' yijaninkii eke' wekwek qa ne' qi iye in u'ets.”^p

35 Qa pakha'le qi hikfeliya'xkii pa' Dios qa jutsiqaxh'i'ij pa' lunyejei pekhewe' week hats lelitsij.—

Jesús qa i'ni' pe' lets'i' pa' ewi't fariseo hii Simón.

36 Ewi't pa' fariseo t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús qu' netekili'ju' pe' lets'i'ii. Ma' qa yijayanii pa'aj pe' lets'i'ii, qa i'nijupju'kii pa' lekula'x.^q

37 Pakha' witset na'l pa'aj pe' ewi't efu qi in u'ax. Pekhe'en in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in mexe i'nijupju' pa'aj pa' mesa in teki'ju' pe' lets'i'ii pa' fariseo. Ma' qa namets pa'aj teneyij pa' ewjisii topo'oj pe' lejiik'i ta'lets na'aj alabastro.^r

38 Pekhe'en ip pa'aj h'anuu'ui i'nii pa' Jesús qa pe' let'ilii qa tsapetsju'kii pe' lef'iyei pa' Jesús, ma' qa nili'jiju' pa'aj pe' h'ewkujits qa tu'je'm iye pa'aj pe' lef'iyei qa i'nk'ate qa yatsi'yipji' pa'aj pa' ewjisii pe' lef'iyei pa' Jesús.^s

39 Qa pa' fariseo pakha' t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús in yi'wenij pa'aj aka'an, qa yit'ij in iyet pa' łatawe'lj: —Qek yijaayi'lja qek profetaye' ha'ne jukhew ma' qekha nenikfe'ltaxets pa'n lunye'lj nekhe' efu t'ekumetskii, nekhe'en u'ax.—^t

40 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' fariseo: —Simón, na'l ka' tseqitijineyu'uj ewets.— Qa yeku't pa'aj pa' fariseo: —Enfel ye'm, Maestro pakha'an.—

^m 7:29 Mt 21:32; Lc 3:12; Hch 18:25; 19:3 ⁿ 7:30 Mt 21:25,32; 22:35; 23:13; Lc 10:25; 11:45-46,52; 14:3; Mr 7:9 ^o 7:33 Lc 1:15 ^p 7:34 Mt 9:10-11; Lc 15:2; 19:7 ^q 7:36 Lc 11:37; 14:1 ^r 7:37-39 Mt 26:6-13; Mr 14:3-9; Jn 12:1-8 ^s 7:38 Jn 11:2 ^t 7:39 Lc 7:16; Jn 4:19

⁴¹Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Wetsjuk pe' jukhew t'eku'mi' pe' laq'astai pa' ewi'l jukhew inq'eku'mhini'kii pe' laq'astai. Ewi'l pa' t'eku'mi' pe' quinientos (500) denarios^u qa pakhap iye qa cincuenta (50) pe' t'eku'mi'.

⁴²Pekhewe'en qa nite'le weju'hij qu' nijanin, qa pa' inq'eku'mhini'kii pe' laq'astai qa yiwejinle qu'nte' nijanine' pe' h'ekumhifkinel pe' wetsjuk. Qa hane'ej qa' enfel ye'm, ¿lek pakha' enewe' wetsjuk pakha' les qi in yisu'un pa' inq'eku'mhini'kii pe' laq'astai?—^w

⁴³Qa yeku'l pa' Simón: —Humtitax pakha' les olots h'ekumhifkinel qu' hik pakha'ye' pakha' les in yisu'un.— Qa yit'ij pa'aj pa' Jesús: —Hats i'woyaxijik'iha.—

⁴⁴Ma' qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu qa yit'ijets pa'aj pa' Simón: —¿Me hats hi'wenij ene' efu? In k'uyifi ene' etsi' qa nite' leslisij pa'qu' iweli'ye' qu' himpulijinji' ene' yif'iyei. Qa ene'le efu qa nili'jijju' ene' yif'iyei ke' let'il qa yit'iji' in yislatij ne' h'ewkujits.^x

⁴⁵Nite' leslu'je'm iye, qa ene'le efu, in i'nk'a hente'nuiteje'm, qa nite' yili'ij tu'je'mkii ene' yif'iyei.^y

⁴⁶Nite' h'atsiyipji' aceitiye' ha'ne yijila', qa ene'le efu qa yatsi'yipji' ka' ewjisii ene' yif'iyei.^z

⁴⁷Qa hik ta'hijupi' qu' hit'ij ewets, in hats tewumhiti'yik'ui pe' olots lewu'ets ma' qa qi in ineqsu'un. Qa pakha'le qu' nite' qiye' qu' tewumhiti'yik'ui pe' lewu'ets, qa nite' qi qu' nineqsu'un.—

⁴⁸Ma' qa yit'ijets pa'aj pe' efu: —Pe' ewu'ets hats tewu'mhiti' ek'ui.—^a

⁴⁹Ma' qa pekhewep pekhewe' lekufets qa tajawehenij wetju'kii in yit'ijju': —¿Lekpa' yumtitax qu' lakha'ye' ha'ne jukhew in yit'ijets qu' niwu'm pe' witwu'ets?—^b

⁵⁰Qa pakha'le Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' efu: —Pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'lets qa hats ila'x. Yape ma, hasu'uj itawje'met'e'.—^c

Pekhewe' efuts t'ifti'ts'ets pa'aj pa' Jesús.

8 ¹Ma' qa in hats suujik'i pa'aj aka'an, pa' Jesús qa ikijik'i pe' olots witsetits qa pe' witsetits telits iye in nifel eke' h'etsits le'ljei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Lijts'eyek he' doce (12) h'ijatshenhei.^d

²Qa uja'x iye pe' efuts lijts'eyek iye pa'aj, hik pekhewe' niñinju' iye pa'aj yukinik'uifik'ikii pe' i'ntaxji' inwo'metets qa pe' laatsheitax

^u 7:41 Ewi'l denario, h'ajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'l nehu qu' net'hithayii.

^v 7:41 Mt 18:28; Mr 6:37 ^w 7:42 Mt 18:25 ^x 7:44 Gn 18:4; 19:2; 43:24; Jue 19:21;

1Ti 5:10 ^y 7:45 2S 15:5; 19:39; 20:9 ^z 7:46 2S 12:20; Sal 23:5; Ec 9:8; Dn 10:3

^a 7:48 Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 5:20; Stg 5:15; 1Jn 2:12 ^b 7:49 Lc 5:21 ^c 7:50 Mt 9:22; Mr 5:34; 10:52; Lc 8:48; 17:19; 18:42; 1S 1:17 ^d 8:1 Mr 6:6; Mt 4:23; Lc 4:43

iyé. Pekhewé'en hiyits María, tenqii iye Magdalena. Hik pekhe' ikik'uifik'ikii pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets.^e

³Qa pekhe' Juana tewhe'ye' pa' Cuza, teqjefinenek pa'aj pa' Herodes. Qa pe' Susana, qa olots iye pekhwep, qa tekhwelhe in yatsat'ets'iij pekhwé' natkiniji' in t'iftits'ijetskii pa'aj pa' Jesús qa pe' 'Ijatshenhei.

Pa' iwenq'enhena'x.

(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

⁴Qa olootsija pa'aj pe' jukhew qa efuts iye, ta'hiikii pe' olots pekhelji'kii witsetits, namii pa'aj qu' ni'wen pa' Jesús. Ma' qa yit'iji' pa'aj pa' ewi'f yejeyumtshenijupi' in iyetik'ui:

⁵—Pa' iwenq'enhena'x ikifik'i pe' toqotoi qu' nenju'. Ma' qa in hats we'nq'en qa uja'x pe' toi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa tonotshiyipji'kii qa pe' junatai qa tuj.

⁶Qa pekhwep toi qa namji'ju'kiyek pa' uteket leseesh'ik'i pa' sehe' ija, qa in ta'tax pekhwé'en qa aje'e'f yis'ax qa wa'mji' iye qe nite' eqhimiyifi.

⁷Qa pekhwep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa ta'li'f pe' tii qa tik'eyijju'.

⁸Qa pekhwep'le qa namji'ju'kiyek pa' te'wisji' sehe' qa ta'f ma' qa qipha'm qa na'l pe' tei te'sits qa olots iye qa yamets cien (100) pe' tei in ewi'f tenu.— Ekewe'en in yit'ij pa'aj pa' Jesús qa yit'unhetik'i in yit'ij iye pa'aj: —iPekhewé' qu' nana'l tekfiye', nepiye'ek'iha aka'an!—^f

Inhats'ek in yit'ij eke' yejeyumtshen'i'ijupi'.

(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)

⁹He' 'Ijatshenhei qa nifaakanij pa'aj pa' ikji'ha kakha' yejeyumtshenijupi'.

¹⁰Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Ekhweli'f tenexke'ej qu' enikfe'li'tetsha kekhwé' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhwep'le qa hit'iji' in k'iyetik'ui kekhwé' hejeyumtshen'i'ijupi'kii, hats'inha qu' ni'wentax hikte t'nye'j qu'nte' ni'wene', qa qu' nepi'ye'taxik'i qa nite'te nikfe'lik'i pa' iikji'ha.— *(Is 6:9)^g*

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.

(Mateo 13:18-23; Marcos 4:10-12)

¹¹—Aka'an kakha' ikji'ha ka' wetjeyumtshenijupi'. Pe' toi hik t'nyejei ekwe' te'lijei na' Dios.^h

¹²Qa pa' wit'ikheyi'j qa hik t'nyejei pekhwé' qu' nepi'ye'taxik'i eke' Dios te'lijei, qa i'nk'a'le qa namets na' inwo'met qa nitkamijik'i in we'nentaxji'ju' pe' latawjets. Hats'inha qa yeqeku'uk'i ma' qa'nte' ihiye'.

^e 8:2 Mt 27:55,56,61; 28:1; Mr 15:40-41; Lc 16:9; 23:49,55; 24:10; Hch 1:14; Jn 19:25; 20:1,18 ^f 8:8 Gn 26:12; Mt 11:15 ^g 8:10 Mt 19:11 ^h 8:11-15 Mr 4:13-20; Lc 8:21; 11:28; Hch 18:11; Stg 1:21; 1P 1:23

¹³Qa pa' uteket in leseesli'ik'i pa' sehe'taxija, qa hik ñunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i eke' ñe'lijei na' Dios, ma' qa qi in yisu'unik'i qa t'eku'mi', qa hamte ñefitetsiye'. Ñajhi'ij in tek'entaxik'i, qa in namets pa'qu' witaqjaajinkejeje', ma' qa yili'ijju'.ⁱ

¹⁴Qa pa' tiiket qa hik ñunyejeyek pekhewe' yepi'ye'taxik'i eke' ñe'lijei na' Dios, qa in iktaxij pa' ñ'ikheyi'j, qa yuñametenle in yitawje'meten wekwek, ñaq'astaye' qu' olotse' qa pa'qu' ñakha' ye'le qu' nisu'un qu' ni'sinheti'mkii. Ma' qa nite' yuji' pe' ñeitax'.^j

¹⁵Qa pa' ñe'wisji' sehe', qa hik ñunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i ke' ñe'lijei na' Dios, ma' qa weekijha pe' ñatawjets in yatsathen qa ñe'sits iye in t'eku'mi' qa went'unhetij watjanithenijha. Ma' qa nite' yili'ij in na' pe'qu' ñeye'.—^k

Yejeyumtshenijupi' ne'ej fetitjii.

(*Marcos 4:21-25*)

¹⁶—Ham pa'qu' ñeqfene'ji'ij qu' nene'ji' pe'qu' fetitjiye' qa' nit'onijju' pe'ye', i'ñli'i qu' nenifi ñatawe'j pa'qu' witiwhi'la'xe'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa yi'wenkii ne'ej te'nuiteje'm'.^l

¹⁷Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' hatse', qa ham iye pa'qu' nite' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le' hatse', qa' ninikfe'l hatse'.^m

¹⁸Qa hik ta'lijupi', jehi'ijju' pa'n ñunye'j in ñepi'ye'etik'i, qe pa'qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye. Qa pa'qu' hami'im, qa' netitkamhiti'yij iye pakha' yumtitax qu' nana'li'm.—ⁿ

Pe' ñenene qa pe' ñek'injats pa' Jesús.

(*Mateo 12:46-50; Marcos 3:31-35*)

¹⁹Ke' ñenene qa he' ñek'injats pa' Jesús namtaxii pa'aj pa' i'ni', qa nite'le ñeke' qu' nametsji' pe' wititsi'ifi qe olots pe' jukhew, efutsji'kii'.^o

²⁰Qa tefelhitiitaxi'm pa'aj pa' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats iye ha'nii qe amaneyi'fik'i. Yisu'untax qu' ne'wen.—

²¹Qa yeku' pa'aj pa' Jesús: —Pekhewe' yepi'ye' ek'i qa yaqsi'jijkiha iye ekewe' yit'ij eke' ñe'lijei na' Dios, qa' hik pekhewe' nenel qa' k'injats iye.—^p

Jesús qa yaq'ayini' pa' t'unik'i qa pa' iweli'.

(*Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41*)

²²Ewi' pa' ne'ujji' pa'aj pa' Jesús qa pe' ñijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii pe' ewi' witinhitjii, qa yit'ijets: —Ju'ukiiteje'm na' ñajaika' ene' kañi'.— Ma' qa ikkii pa'aj'.^q

ⁱ 8:13 Ez 33:31-32; Ga 1:6 ^j 8:14 Mt 6:25 ^k 8:15 He 10:36; Stg 5:7 ^l 8:16-18 Mt 5:15-16; Lc 11:33 ^m 8:17 Mt 10:26; Lc 12:2; 1Ti 5:25 ⁿ 8:18 Mt 13:12 ^o 8:19-21 Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; 7:3,5,10; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 ^p 8:21 Lc 11:28; Stg 1:22

^q 8:22-25 Jn 6:16-21; Lc 5:1

23 In ikteje'mkii pa'aj qa pa' Jesús qa ima'. Qa nam pa'aj pa' qi t'unik'i. Qa pe' witinhitjii qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pa' iweli'. Qa qi in iftsaxets pa'aj qu' nuhin.

24 Ma' qa ikii pa'aj qa niyt'otshenii pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —¡Maestro! ¡Maestro! ¡Hats k'esik'i qu' jinanaxju!— Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pe' qitsik'i łeqe t'uyuyits iye, qa aje'el qesik'ui pa'aj pa' t'unik'i qa ikesimen iye pa' iweli'.^r

25 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatsshenhei: —¿Khaye'ek pa'nte' eqekuye'ji'ł? ¿Pa'n ikji'?— Qa hekhewe'łe'en qa qi in niijiwei pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii iye. Qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'ł ha'ne jukhew in tek'enets iye in yaq'ayinij ka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—^s

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ł i'nji' pe' inwo'metets.

(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

26 Ma' qa yametsteje'm pa' sehe' hii Gadara' łajaika' ai wankaajuletsteje'm ha' sehe' Galilea.

27 Qa in hats t'ilitpha'm pa'aj pa' Jesús, qa te'nilitfik'i pa'aj qa nekets pa' ewi'ł jukhew i'nji' pe' inwo'metets hayiits ta'łtaxets pa'aj pa' witset'ija qa hats'łe nite' i'nji'. Qa hats toxik'i pa'aj in nite' yeqhinataji' pe'qu' witqhinataye', qa nite' iye i'nifi pe'qu' witiłsi'ye', qe pa' nime'łkuket hikpa' i'nji'kii.

28 Pakha'an in yi'wen pa'aj pa' Jesús, ma' qa yejtsi'le' pa'aj qa wonokok'enifi qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¿Inhats'ek in łanamyii, Jesús, Łaa'sija pa' Qiji'ha in Dios? K'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—^u

29 Yit'ij pa'aj aka'an qe pa' Jesús yiyaji'ets pa'aj pa' esp'iritu u'ax qu' nakik'ui'fik'i pa' jukhew in i'ntaxji', qe hats olotsij in uijiik'i. Qa pe' jukhew in yophe'ł jil'ijtaxij łokoyei qa łef'iyei iye pe' fołolik'il qa yejełji'łtaxetsha iye, qa niwk'itsinłeji'łju' qa pa' inwo'met qa yilithinji'jii pa' ham i'ni'i'.

30 Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n ii?— Qa pakha'an qa yeku'ł: —Yakha' yii Legión.—^v Qe olots pe' inwo'metets i'nji' pa'aj pa' jukhew.^w

31 Pekhewe'en qa qi in iyinijets pa' Jesús qu' hasu'uj nił'ij pa'qu' łeji'ye', pekhewe'en qa' nakiiju' pa' koomojo' ham ł'aka'the'ye' (abismo).^x

32 Qa na'ł pa'aj pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pe' utek ipji'. Qa pe' inwo'metets qa iyinijetskii pa'aj pa' Jesús qu' nuyik'i pekhewe'en pe' tafitets. Qa pa' Jesús qa łexke'ej pa'aj.

^r 8:24 Sal 65:7; 104:7; Mt 14:32; Mr 6:51; Lc 4:39 ^s 8:25 Mt 21:10; Lc 1:66; 5:21; 7:49; 9:9 ^t 8:26 Pa' Gadara hii iye Gerasa. ^u 8:28 Lc 1:32; 4:33-34; Hch 8:7; 16:17; Jn 2:4; Gn 14:18; Sal 57:2; Dn 3:26 ^v 8:30 Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'ophehinetsetse'. ^w 8:30 Mt 26:53 ^x 8:31 Sal 140:10; Ro 10:7; Ap 9:1-2,11; 11:7; 17:8; 20:1,3

33 Ma' qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pa' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Ma' qa pe' tafitets qa wekuma'xik'iju'kii pa' kiimiju' qa yamjeetsju' pa' iweli' qa hikpa' qa uyi'kii qa naxiju'.
 34 Pe' yejełtax pe' tafitetsik'i, in yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qu' nenfelkii. Qa' nenfeli'm iye pe' i'ni' pa' łe'jinqa'wet.
 35 Pe' jukhew qa efuts iye qa neelii pa'aj pa' łunye'jkii. In namii pa' i'ni' pa' Jesús qa yi'wen pa' jukhew i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets. I'nijupju' pe' łef'iyeyiju' pa' Jesús. Hats teqhinatai pa'aj qe hats teik'uneikii. Qa qi pa'aj in nijiwei pa'aj pekhewe'en.^y
 36 Qa pekhewe' yi'wenijha pa'aj pa' łunye'jkii, qa nifelimik'i pa'aj pa' łunye'jkiiha pakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets in hats łe'wisju'.^z
 37 Week pekhewe' tetseti'yi' pa' sehe' Gadara, iyinijets pa'aj pa' Jesús qu' nakik'ui iye pa' sehe', qe qi in nijiwei pa'aj pekhewe'en. Ma' qa pa' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' wihinhitjii qa ik iye pa'aj.^a
 38 Pa' jukhew pakha' i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan pa' Jesús. Qa pakha'łe Jesús qa nite' łexke'ej, qa yit'ijets pa'aj:
 39—Mapilii yijat'ij pe' etsi' qa' week enfel ka' łeqfene'j ej na' Dios.— Pa' jukhew qa ik pa'aj. Ma' qa week nifelimik'i pa' witset pa' łeqfene'jij pa'aj pa' Jesús.

Pe' Jairo łasi' qa pekhe' t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús.

(Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)

40 Ma' qa in hats yamiiteje'm iye pa'aj pa' łajaika' pe' kali', qa pe' olots jukhew, efutsji'kii qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in hats namets iye pa'aj, qe week hayiits notki'ikii pa'aj.^b

41 Qa hik pa'aj qa namets pa' ewi'ł jukhew łii Jairo. Pakha'an tenek'enhe'yij iye pe' witiłjitsitjii. Ha'ne jukhew we'niyipinifi pa'aj łef'iyei pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj qu' namihii pe' łetsi'.^c

42 Qe pakha'an na'ł pa'aj pe' ewi'łi' in łasi', doce (12) łeqe'ninqapits, qa pekhe'en qa hats k'esik'iha pa'aj qu' nawa'm. Qa in hats iktax pa'aj pa' Jesús, qa olots pe' jukhew qa efuts watkatitij wetepji' in nijayanik'i.^d

43 Pekhewe'en i'nji'łeje'm pe' ewi'ł efu hats doce (12) łeqe'ninqapits in nite' hamitsik'ui pe' ł'athits. Qa hats olots pe' naq'axiji' łaq'astayik'i pe' weiłetets witeqjunhetits łełets qa ham pa'qu' napaliti'm pekhewe'en pa' ławtshek.^e

44 Pe' efu qa wetjuk'etetsji' pa'aj pa' Jesús ł'anu ta'łii qa t'eku'mets pa'aj pa' ł'aka'the' eiju' pa' ł'uihitjii. Ma' qa hik pakhaa'łijha qa aje'el qesitsik'ui pa'aj pe' ł'athits.^f

^y 8:35 Lc 8:41; 10:39 ^z 8:36 Mt 4:24 ^a 8:37 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39

^b 8:40-42 Lc 9:11 ^c 8:41 Lc 13:14; Hch 13:15; 18:8,17 ^d 8:42 Lc 7:12; Mr 3:9

^e 8:43-48 Mt 9:20-22; Mr 5:25-34; Lv 15:25 ^f 8:44 Nm 15:38-39; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5

45 Qa pa' Jesús qa inaqfaakanij pa'aj: —¿Lekpa' t'eku'm yiwets?— Qa week welkut'ijikii pa'aj pekhewe'en pa'qu' net'eku'mi'. Qa pa' Pedro qa yit'ij: —Maestro, ene' olots najayanpha'm qi in puk'upha'm wetwumij wetepji'.—^g

46 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Na'l pa' t'eku'm yiwets qe hoksi'wen in ikfik'i pa' yit'unha'x.—^h

47 Pe' efu, in nikfe'lets in nite' teke' qu' nanat'inij, qa tsalalkii pa'aj in nekets qa wonokok'eniiju' pa'aj tef'iyei pa' Jesús. Qa tetfeliji'm pa'aj week yepi'ye' ej pe' week in nifel pa' ta'hijupi' in t'eku'mets pa' h'uihitjii pa' Jesús, qa in aje'e't naxpa'lij iye pa' laatshektax.

48 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Yasi', pa' nite' eqekuye'j ta'lets in lanaxpa'lij pa' ejunye'jtax. Hasu'uj natawje'meten. Yape ma.—ⁱ

49 In mexe iyettax pa'aj pa' Jesús qa namets pa' ewi'ł ta'hii pe' tetsi' pa' tenek'enhe'yij witlijsitjii, qa yit'ijets pa'aj: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm. Yape iwejinfe na' Maestro.—^j

50 Qa pa' Jesús qa yepi'ye' ej pa'aj, qa yit'ijets: —Hasu'uj e'nijiwei. E'meheyi'ij yijat'ij qu' hasu'uj inqeku' qa pe' oqwomeki' qa te'wise'ju'.—

51 In yamets pa'aj pe' wititsi', qa nite' te'xke'ej pa'qu' nijayanteje'm in uyetsji'. Uja'xte in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago) qa pa' tatata qa pe' tenene pe' ome'taski'ik'i.^k

52 Week pekhewe' nekii ipju' qa yilanje'mkii iye pe' Hejuijets in yayinju' pa'aj pe' ome'taski'ik'i. Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Hasu'uj mapi'hju', qe ne' ome'taski' nite' wa'm, ima'te.—^l

53 Qa yilaki'ijju' pa'aj aka' yit'ij, qe nikfe'lets in hats waa'mija.

54 Ma' qa pa' Jesús qa t'eku'mi' pa'aj pa' tokoi, qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —j Ome'taski', eniipha'm!—^m

55 Ma' qa tepilets iye pa' h'la'x pe' ome'taski'. Qa aje'e't niipha'm pa'aj. Qa pa' Jesús qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij pa'qu' taqe'.ⁿ

56 Pe' Halhei qi in yitju'axijpha'mkii pa'aj. Qa pa' Jesús qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' aka' lunye'jkii.^o

Jesús qa yukinijkii pe' H'ijatshenhei qu' nenfel ke' te'lijei.

(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

9 ¹Pa' Jesús qa no'thet wetju'ł pe' doce (12) H'ijatshenhei qa tisij pa' tet'unhaxitsijup qa qu' netk'enets iye pe' inwo'metets qu' nukinji'ijfik'i, qa qu' nanpalit iye pe' week witja'metets.^p

^g 8:45 Lc 5:5 ^h 8:46 Lc 5:17; 6:19; Hch 10:38 ⁱ 8:48 Lc 7:50 ^j 8:49-56 Mt 9:23-26; Mr 5:35-43; Lc 7:6; Jn 11:28 ^k 8:51 Mr 3:17; 14:33; Lc 9:28 ^l 8:52 Mt 11:17; Lc 7:13; 23:27; Jn 11:4,11; Hch 20:10 ^m 8:54 Mr 1:31; Mt 11:5; Lc 7:14,22; Jn 11:43 ⁿ 8:55 Jue 15:19; 1S 30:12 ^o 8:56 Mt 8:4 ^p 9:1 Lc 6:12-16; Mt 10:1; Mr 3:13-15

²Ma' qa yukinijkii pa'aj qu' nenfel pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa' nenlinju'kii iye pekhewe' qu' nanqaats'etaxju'.^q

³Qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj eka'xi'l pe'ye' in laki'lkii, hasu'uj iye awaikajiti'yi'l, hasu'uj iye eqe ti'naji'yi'l, hasu'uj iye aqatsi'il pan, hasu'uj iye aq'astay'il, hasu'uj iye eqhinatayi'il, uja'xe pe'qu' hats eqhinataji'il.^r

⁴Qu' ami'lets pa'qu' witset'e qa pe'qu' mewi'ilifi wititsi'ye' qa hasu'uj i'nk'aihiti'l iye ami'hijii qu' mataxik'ui iye pa'qu' witset'e.

⁵Qa pa'qu' witset'e in nite' neqjunu'u'ij ewetskii, qa qu' ma'a'ik'uifk'i iye qa' enfuluti'lju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'l qa jutsiqets'im in ul'ets.^s

⁶Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe'en, qa ikjik'i pe' witsetits telits in nifeli'm eke' le'sits wi'tljei qa nihinju'kii iye pe' wanqaats'etaxju'.—

In wa'm pa'aj pa' Juan Bautista'ik'i.

(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)

⁷Pa' wittata Herodes qa i'ye'ej pa'aj week pe' yaqsi'ijkii pa' Jesús, ma' qa in nite' nikfe'lijkii pa'n qu' numti, qe uja'x pe' yit'ijets in hik pakhate' pa' Juan Bautista'ik'i qu' ila'xe' iye.^t

⁸Qa na'l pe' yit'ijetsek qu' hik pakha'ye' pa' Elias'ik'i. Qa pekhewep iye qa yumti ek qu' ewi'le' pekhewe' hayiits profeta'ik'i qu' ila'xe' iye.^u

⁹Ma' qa pa' Herodes qa yit'ij pa'aj: —Ka' Juan'ik'i yakha' k'inaqyaji'ij qu' ne'nisa'xii ka' leila'. ¿Qa pa'n lunye'j pakha'an, pakha' k'imp'iy'e'ejkii pa' leqfenye'j lewek?— Qa yisu'untax qu' ni'wen pa'aj.^v

Jesús qa tisij pe' laqats pe' yamets cinco mil (5.000).

(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

¹⁰Pe' apóstoles in hats tepilkii iye pa'aj, qa nifelimik'i pa' Jesús week pekhewe' yaqsijkii. Pa' Jesús qa iki'hiiteje'm pa' witset Betsaida qe qa' uja'xe'le eku'ni'lkii.^w

¹¹Qa in nikfe'lts pe' jukhew qa efuts qa yijayanpha'm iye pa'aj. Qa nite'le t'oqowe'yiju'l pa' Jesús. Ma' qa nifeli'm pa' lunye'j pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa nihinju' iye pa'aj pe' wanqaats'etaxju'.^x

¹²Qa in hats metiyu'ju' pa'aj junu', qa pe' doce (12) 'ijatshenhei qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Yape mewetfeli'm week nekhewe' jukhew qa efuts, hats'inha qu' nakiikii ne' metits witsetits telits qa nekhewe' iye wititsil 'ini' na' 'e'jinqa'wet, qa' ni'wen pa'qu' lewhi'wet'e' qa pa'qu' laqe' iye, qe ha'ne ju'uni' ham wekweki'i'.—

^q 9:2 Lc 4:43; 9:11,60; 10:1,9 ^r 9:3-5 Lc 10:4-12; 22:35 ^s 9:5 Neh 5:13; Hch 13:51;

18:6 ^t 9:7-9 Lc 3:1,19; 13:31; 23:7; Hch 13:1 ^u 9:8 Mt 11:14; 16:14; 17:3-4,10-12;

Lc 1:17; 4:26 ^v 9:9 Lc 23:8 ^w 9:10-17 Mt 11:21; Mr 8:22; Jn 1:44; 12:21 ^x 9:11 Lc 8:40

^y 9:12 Lc 24:29; Mt 15:23

13 Qa pakha'le Jesús qa yit'ij pa'aj: —Esi'hij pa'qu' netuj.— Pekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Nite' inek olots he' inqats, i'nhi'i qu' leefijte (5) he' pan qa wetsjuk tu'u he' sehets, qa qu' isu'un qa' mexe hayaqhai eku'ni'hii pa'qu' netuj week enewe'en.—^z

14 (Qe i'nhi'i tit namets pa'aj lee'fij mil (5.000) pe' jukhew.) Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatshenhei: —Iyaji'itets qu' na'nju'kii qa' pumume'pha'mkii cincuentaye'kii (50) qu' namets ewitei pe'qu' pumume'pha'mkii.—

15 Ma' qa hik aka' leqfenyejeyij pa'aj, qa week i'nju'kii.

16 Pa' Jesús qa t'eku'mi' pe' lee'fij (5) pan qa pe' wetsjuk sehets, qa yejel'pha'm pa'aj qa yit'ijetspha'm le'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' qa tisij pa'aj he' l'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' pekhewe' week jukhew qa efuts iye.^a

17 Week tekju' pa'aj qa ihiinhi'ijju'ha iye. He' l'ijatshenhei qa ewi't yeni' pe' laqaxpalii qa yenji' pe' doce (12) canastul qa week topolij iye pe' laqaxpalii.

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in lakha' pa' Cristo.

(Mateo 16:13-19; Marcos 8:27-29)

18 Ewi't pa' neluji' pa'aj in iyin pa' Jesús. Uja'xli'ikii pa'aj he' l'ijatshenhei, qa nifaakanji'ju' pa'aj: —¿Pa'n yit'ij ene' jukhew qu' yakha'ye'?—

19 Hekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Na'l he' yit'ijets qu' akha'ye' ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Elias'ik'i qa hekhewep iye qa yit'ijetsek qu' ewi'te' pe' profeta'ik'i qu' ila'xe'.—^b

20 Pa' Jesús qa yit'ijets: —Qa ekheweli't, ¿Qa lekpa' hit'ijets qu' yakha'ye'?— Qa ha' Pedro qa yeku't pa'aj: —Hik akha'ija pa' Cristo ta'hiiha pa' Dios.—^c

21 Pa' Jesús qa qi in yiyaji'ijetskiiha pa'aj qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in lakha'ija pa' Cristo.

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

(Mateo 16:20-28; Marcos 8:30–9:1)

22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —Ha'ne La's na' Jukhew les le'wis hatse' qu' nataatshenhetii, qa qu' qi iye qu' nuten nekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'l'ijei, qa' nawa'm iye, qa' ila'xe' iye qu' namets wetshetk'ewi't pe'qu' nelutse'.—^d

^z 9:13 Mt 16:9; Mr 8:19 ^a 9:16 Mr 7:34; 8:7; 14:22; Jn 11:41; 17:1; Mt 26:26; Lc 24:30

^b 9:19 Lc 9:7-8 ^c 9:20 Mt 1:17; Lc 23:35; Hch 3:18; Ap 12:10 ^d 9:22-27 Lc 13:33; 17:25; 18:31; 20:1,17; 22:66; 24:7; Mt 17:12,22-23; 27:63; 1P 2:4; Jn 2:19

23 Ma' qa i'nk'aŕe qa yit'ijets iye pa'aj pe' week: —Qu' nana'l pa'qu' nisun' qu' natsjayanija qa' nili'ij pa'qu' ŕakha' ye'ŕetax qu' nisun', net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' ŕeqe cruze'^e qa' natsjayan.^f

24 Qe pakha' qu' nisun' qu' niŕin pa'qu' ŕiŕa'xe', qa' hami'im hatse' pa'qu' ŕiŕa'xe' nite' yili'ij. Qa pakha'ŕe qu' naqamij pa'qu' ŕiŕa'xe' qe ta'ŕ yiwets, qa' ŕiŕa'xe'.^g

25 Qe, ŕŕek pakha' qu' ne'weju'ŕij pa'qu' jukhewe' qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji', qu' ŕakha'ye'ŕi'ij ŕete'm qu' netwu'enhelijju' pa' witiŕa'x nite' yili'ij?^h

26 Qe pakha' qu' newepinyij qa wepinij iye ke' yi'lijei, pakha'an qa' newepinjijek hatse' ha'ne ŕa's na' Jukhew qu' nanamtaxijju' na' qi ŕesa'x qa na' ŕesa'x iye na' ŕatata qa ne' ŕesaxits ne' ŕe'sits angelits.ⁱ

27 Yijaa'ija aka' hit'ŕij ewets in na' ene' uja'x ha'ne i'ni'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' pa'n ŕunye'jija na' ŕesa'x na' tenek'enheiji' na' Dios.—

Jesús qa tujtseika' pa'aj pa' ŕunye'j.

(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8)

28 I'nŕi'i qu' hats wetshetk'ewi'ŕ tatsai (8) neŕutsik'i pa'aj ekewe' yit'ijets, qa pa' Jesús qa ikik'ipha'm pa'aj pe' utek qu' niyin, qa t'eku'miiji' pa'aj in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo (Santiago) iye.^k

29 Qa in mexe iyin pa'aj, qa pa' ŕeju's qa hats tujtseika' pa' ŕunye'j pa'aj, qa pe' ŕeqhinatai qa hats fo'ŕja pa'aj qa leppepep iye.^l

30 Ma' qa na'ŕji' iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew tafaakate'yi'ŕju' pa'aj pa' Jesús. Pekhewe'en hik pekhewe' pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i.

31 Pekhewe'en tujji'ha iye pa'aj pa' ŕunye'jei, qa iyeti'ŕijju' pa' ŕawamhijii hatse' pa' Jesús, in hats k'esik'iha qu' ŕunye'je'kii na' Jerusalenii.

32 Ha' Pedro qa hekhewep iye ŕiŕts'eyek pa'aj, qi in nite' ŕekheweliju'ŕ pa'aj in nijatiyu'ju' qa imaa'ju'ha pa'aj, qa in nompha'mkii pa'aj qa yi'wen in koojo pa'aj pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew i'nijup pa'aj pakha'an.^m

33 Qa ŕunye'jkii pakha'aj in hats nikheyu'uk'ui iye pekhewe'en pa' Jesús, pa' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hayits qa ŕe'wisi' hane'e'in qu' jina'nji'ji', qek haqsiŕijikii wetshetk'ewi'ŕ wititsil ŕelitse', ewi'ŕ pe'qu' akha'yi'ij qa pekhep qa' ŕakha'yi'ijek na' Moisés qa pekhep iye qa' ŕakha'yi'ijek na' ŕlŕas.— Ha' Pedro nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj.ⁿ

^e 9:23 T'eku'mi' pe'qu' ŕeqe cruze' ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' u'ŕaxe'. ^f 9:23 2Ti 2:12-13; Mt 10:38-39; Lc 14:27; 1Co 15:31 ^g 9:24 Lc 17:33; Jn 12:25 ^h 9:25 Lc 12:20 ⁱ 9:26 Mt 10:33; 24:30; Ro 1:16; 2Ti 1:8; He 11:16; 1Jn 2:28; Dn 7:10; Zac 14:5; Jn 1:51; Hch 1:11; 1Ts 1:10; Lc 12:9; Ap 14:10 ^j 9:27 Jn 8:52; He 2:9; Mt 10:23; 23:36; 24:34; Mr 13:30; Lc 21:31-32 ^k 9:28-36 Lc 3:21; 5:16; 6:12; 8:51; 9:18; Mr 14:33; Mt 14:23 ^l 9:29 Mr 16:12; Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3 ^m 9:32 Gn 2:21; 15:12; 1S 26:12; Dn 8:18; 10:9; Mt 26:43 ⁿ 9:33 Lc 5:5; 9:49; Mr 14:40

34 In mexe yit'ij pa'aj aka'an ha' Pedro, ma' qa nametsju' pe' ewi'l wasi' qa ts'ihijipji' pa'aj. Pekhewe'en qa qi in nijiwei pa'aj in hats week ts'ihijipji' pe' wasi'.^o

35 Ma' qa pe' wasi' qa nokes ji'teje'm pa'aj pa' wit'ax, qa yit'ij pa'aj: — Hane'en hik ha'ne Yaa'sija, hik ha'ne he'yeku'miiji'. Ek'eni'tetsha.—^p

36 In hats yili'ij pa' wit'ax in nokes, qa yeeltax iye pa'aj ma' qa hats ewi'hekii pa'aj pa' Jesús pa' i'ni'. Hekhewe'en qa ham pa'qu' nenfeli'm pa'aj aka' yi'wen pekhewe' neľutsji' pa'aj.

Jesús qa yihin pa' ewi'l omela's i'nji' pa' inwo'met.

(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)

37 Qa łunye'jkii iye pa'aj pakhap neľukii, in hats nekik'iju' in tepilik'uiju'kii pe' utek, qa oľootsija iye pa'aj pe' jukhew qa efuts neľelu'uk'ui pa'aj pa' Jesús.

38 Qa ewi'l pa' jukhew i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en, qa yit'unhetik'i in tayai pa'aj, qa yit'ij: —Maestro, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij, k'iyintaxij ewets qu' jeľ qeku'n wat'ij ha' ya's, qeku'n ewi'łheyi' in ya's.^q

39 Qa aka' łunye'j ji'ijikii qa i'nk'a t'ilitji'jets pa' ewi'l inwo'met, qa mexe yiyaiyayinhetji'ijikii, qa i'nk'aľe qa yik'elelinhetji'ijikii ma' qa hufji'ije'm na' ľeji'. Qi qa uľ'axji'ij qa yawtshetenji'ij ma' qa mexe yiwejinji'ijtax.

40 Hats k'iyintaxijets ne' iľatshenhei qu' nukinik'uiifik'i, qa nite'ľe ľeke' qu' nukinik'uiifik'i.—^r

41 Pa' Jesús qa yeku'l pa'aj: —Peijaat'ij, enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne ľahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa uľ'ets iye. ¿Pa'n ipľu'uk'ui qu' mexe ha'ni'ľ etji'teje'mkii? ¿Pa'n ľahats'ij qu' mexe ye'weju'hi'ľ eju'ľ? Enka'x met hane'e'in pa' oqwomehe'.—^s

42 In hats k'esiyu'ets pa'aj pa' omela's, qa pa' inwo'met qa nijeľe'ľjetsju' pa'aj pa' sehe' qa yik'elelinhetkii iye. Qa pa' Jesús qa yaq'ayini'ij pa'aj pa' espĩritu uľ'ax. Ma' qa hik pakha'aj in ľe'wisju' pa' omela's ma' qa testi'yij iye pa'aj pa' ľatata.^t

43 Qa week qi in yitjuľaxijpha'mkii pa' ľuk'eji' in qiji'ha in tenek'enhei pa' Dios.^u

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Qa in mexe qi in yitjuľaxijpha'mkii pa'aj pe' week aka' yaqsiiikii pa'aj pa' Jesús, pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj he' ľ'ijatshenhei: 44—Ek'eni'łik'i qa

^o 9:34 Lc 1:35; Hch 5:15 ^p 9:35 Ex 4:23; 24:15-16; 2P 1:16-18; Sal 2:7; 89:3; Os 11:1; Hch 3:22; 13:33; He 1:5; Is 42:1; Lc 23:35 ^q 9:38 Lc 7:12 ^r 9:40 Lc 9:1; 10:17

^s 9:41 Fil 2:15; Jn 14:9 ^t 9:42 Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35,39; 7:15; Jud 9

^u 9:43-45 Mt 17:22-23; Mr 9:30-32; 2P 1:16

hasu'uj qu' antapi'i'ik'i aka' qu' hit'i'ij ewets, qe ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' ene' jukhew ma' qa' net'eku'mi'.—^v

⁴⁵Qa pekhewe'en qa nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj, qe mexe nite' lexke'e'j pa' Dios qu' nenikfe'lik'i. Qa pekhewe'en qa wetjeyepunijets iye pa'aj pa' Jesús qu' niyinjets qu' nenfeeli'mha pa' ikji'ha.^w

¿Pa'n hii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

⁴⁶Ma' qa he' H'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju' pa'aj pa'n hii pakha' qu' les qiye'ji' hatse' pekhewe'en.^x

⁴⁷Pa' Jesús qa hatsle nikfe'lets pakha' yumtitax pekhewe'en qu' lunye'je'. Qa t'eku'mi' pa'aj pa' omela's qa yenletijup pa'aj,^y

⁴⁸ma' qa yit'ij pa'aj: —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yii ha'ne omela's, yakha'le in neqjunu'yij. Qa pakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'le ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj. Qe pakha' qu' nite' neniwqinhete'ji' qa hik pakha' pa' les in qiji'.—^z

Pe' nite' inejuihifets hikpe' inifetsij.
(Marcos 9:38-40)

⁴⁹Qa ha' Juan qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hi'weni'ij ha' ewi't jukhew yit'iji' ka' ii in yuki'nfik'ikii pe' inwo'metets, qa haq'ayini'lij qe nite' i'ni't yitji'teje'm.—^a

⁵⁰Qa pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Hasu'uj aq'ayini'lij, qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij, pakha'an inife'ej.—^b

Jesús yaq'ayini'j pa' yijamtitaxets pa' Jacobo (Santiago) qa pa' Juan.

⁵¹Qa lunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in hats k'esiyu'ets pa' łahats'ij qu' napiletspha'm iye na' wa's, ma' qa we'neni'ha pa'qu' łet'unha'xi'ii qu' namii ha' Jerusalén.^c

⁵²Pa' Jesús qa yiwathayinket aje'e't pe' ł'ukinhei, pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa uyetsji' pa' ewi't łetset ła's pe' Samaria łeitets qe qa' najilet pa'qu' łewhi'wet'e'.^d

⁵³Qa pekhewe'le Samaria łeitets qa nite' lexkelij pa'aj, qe nikfe'lets in t'ejuyii ha' Jerusalén.^e

⁵⁴Hekhewe' H'ijatshenhei Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, yi'wen pa'aj pakha' lunyejeyij pekhewe'en, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús:

^v 9:44 Lc 9:22 ^w 9:45 Mr 6:52; Lc 2:50; 8:34; 18:34; 24:16,25; Jn 10:6; 12:16; 16:17-19

^x 9:46-48 Lc 22:24 ^y 9:47 Mt 9:4 ^z 9:48 Mt 10:40,42; Lc 10:16; 22:26; Jn 13:20

^a 9:49-50 Mt 7:22; 12:27; Mr 16:17; Lc 10:17; Hch 19:13; Nm 11:28 ^b 9:50 Mt 12:30;

Lc 11:23; Mr 16:19 ^c 9:51 2R 12:17; Is 50:7; Jer 42:15; Lc 13:22; 17:11; 18:31; 19:11,28

^d 9:52 Lc 10:1; Mt 10:5 ^e 9:53 Jn 4:9,20

—Yatsat'axyij, ¿me hisu'un qu' nek'iyiniñetspha'm pa'qu' fet'e' qu' nata'hji'pha'm na' wa'sji' qa' nanq'axijju' ha'ne witset ða's?—^f

⁵⁵Qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets qa yaq'ayinij pa'aj, qa yit'ijets: — Ekheweli'ł nite' lenikfe'li'ñets pa'n ðunyejei ne' eqe'spirituli'ł,

⁵⁶qe ha'ne ða's na' Jukhew nite' namijetsju' qu' niwu'ñenhetju' pekhewe' ðilaxits ene' jukhew, qe namijetsju' yijat'ij qu' neninju'.— Ma' qa ikkii iye pa'aj qa yamii iye pakhap iye witset ða's iye.

Pa' ðenyetenye'j qu' jintajayan pa' Jesús.

(Mateo 8:19-22)

⁵⁷In mexe ikik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa ewi'ł pa' jukhew yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanik'i pa'qu' maji'ijji'.—

⁵⁸Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Ne' ejenelits na'ł ne' ðewjets qa ne' junatai qa na'ł ne' ðupits, qa ha'neñe ða's na' Jukhew qa ham pa'qu' ðewhiwet'i'ija.—

⁵⁹Pa' Jesús qa yit'ijets iye pakhap jukhew: —Atsjayan.— Pakha'an qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, etswejinñe eku'n hojohontax hatse' qu' hetijik'ui ha' tata.—

⁶⁰Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Iwejinñi'ij pekhewe' hik ðunyejei qu' nanaxju' qu' netijik'ui pekhewe' wa'm. Qa akha'ñe qa' yape ma, qu' enfeli'm ene' week pekheli'kii na' tenek'enheiji' na' Dios.—^g

⁶¹Qa pakhap iye qa yit'ijetsek: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanija hatse', qa hisu'unñe qu' etswejinñe eku'n qu' mexe hewetfel eku'ni'm he' yalhei qa he' yejejets iye.—^h

⁶²Qa pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ham pakha' qu' hats nenipji' ðokoyei ne'ej witexp'ilasineti' yetsin ne'ej wakka qu' nejeñik'i pakha' qu' nata'hji', qu' ne'weju'ñij qu' na'n ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—ⁱ

Jesús qa yiwathayinket pe' setenta (70) jukhew.

10 ¹Ma' qa i'nk'añe pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa t'eku'miiji'kii pekhewep iye setenta (70),^j qa wetsjukkii in yiwathayinketiikii pe' witsetits qu' namets hatse'.

²Ma' qa yit'ijets: —Olotsija nekhewe' ðei na' wit'enekju' hats yuji', qa nekhewe'ñe yithayikitax qa nite' olots. Qa hik ta'hijupi', qu' iyini'hijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin pe'qu' nithayiki qu' nenit'ijji' ne' ðei.^k

³Yape ma'añkii. Menikfelitñetsha in k'ukini'ñkii hik ejunyejeyi'ł ne'ej kots'etets ðelits qu' na'n ji'teje'm pe'qu' wowole'.^l

^f 9:54 2R 1:9-16; Ap 13:13 ^g 9:60 Lc 8:1; 9:2; 16:16 ^h 9:61 1R 19:20 ⁱ 9:62 Fil 3:13

^j 10:1 Na'ł ne' witfaakanhei yenji' ek in setenta y dos (72), qe yumti qu' nakets iye pekhewe' wetsjuk. ^k 10:2 Mt 9:37-38; 20:1; Jn 4:35; Ap 14:15; 2Ts 3:1 ^l 10:3 Mt 7:15; 10:16; Jn 10:12; Hch 20:29

⁴Hasu'uj eka'xi't pa'qu' aq'astajiwoyi'it ti'naj, hasu'uj iye eka'xi't pa'qu' eqe'lhuyitaxi'it, hasu'uj iye wetsjuk'e otshilaxtiyi'it. Qa hasu'uj etke'leni'hijupju' pe'ye' qu' mewetfeli'm pa'qu' wit'ikheyije'ji'.^m

⁵Qu' ami'tets pe'qu' wititsi'ye' qu' mewi'ihifi, qa' nojo qu' mewetfelihim qa' it'ihijets: "Pa' wit'ikesimeya'xlekii qu' na'nipji' ene' wititsi'."ⁿ

⁶Ma' qa qu' nana'l pakha' qu' hats la'si'ij pa'aj pa' wit'ikesimeya'xlekii, ma' qa pa' wit'ikesimeya'xlekii ta'hi't ewets qa amani'ijup pakha'an. Qa qu' hame'te qa pa' wit'ikesimeya'xlekii letistaxi'hij qa' netpilli'it ewets iye.^o

⁷Hasu'uj e'wisitsi'ihii pekhe' qu' hats ni'ihifi wititsi'ye', luji't i'nhi'i qu' iya'ajji' pakha' qu' nelisi'hij, qe na'aj t'ithayii weju'hij qu' natjai. Hasu'uj tujtseika'ye'ji'ij qu' mewiji'ihifi pe'qu' wititsile'.^p

⁸Week pa'qu' witset'e in lami'tets qa t'eku'mi't eju't, qa' luji't week pa'qu' nelisi'hij.^q

⁹Hini't pe'qu' nanqaats'etaxju' tetseti'yi' pakha'an, qa' it'ihijets iye: "Na' tenek'enheiji' na' Dios hats metitsi't e'm."^r

¹⁰Qa pakha'te qu' witset'e qu' uitaxi't ji'teje'm qa nite' neqjunu'u't'eju't, qa' ma'ahijetsfik'i pe'qu' t'ikheijeye', qu' it'ihijets:

¹¹"Ha'nep iye l'eqhip ha'ne sehe' ha'ne etset'it yamtaxij ene' yif'iyeyi't, qu' henfuluti'hju' iye, qe qa' jutsiqetsi'it e'm in u'ax aka' laqsiihijkii. Qa leste te'wis qu' menikfelititetsha aka'an, pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met."^s

¹²Yakha' hit'ihij ewets qu' namtaxets hatse' pa' neluji' les qi qu' nattanithenhetii hatse' pekhewe'en, tees qu' lunye'ji'iju't na' lantanithenkeye'j hatse' kekhewe' tetsetii ka' witsetik'i Sodoma.—^t

Pekhewe' uja'x witsetits yeqeku' pa' Jesús.

(Mateo 11:20-24)

¹³—¡Hiyee' ha'nus witset Corazín! ¡Hiye' ha'nus iye witset Betsaida! Qe qek hakha'ye' Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsii'ikii kekhewe' ham lunyejeyi'iju't wanaqsi'jtaxi't e'mijkii, ma' qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' u'ets. Qa hik ta'hijupi' qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin leqhinatai qekha u'etse'tax qa leila' qekha nilintaxij na'aj lo.^u

^m **10:4** Lc 9:3; 12:33; 22:35-36; Mr 6:8; Mt 10:9-10 ⁿ **10:5** Mt 11:26; Lc 10:21; 12:51

^o **10:6** Lc 7:50; 8:48; 24:36; Jn 20:19; Hch 15:33; 1Co 16:11; Stg 2:16 ^p **10:7** Mt 10:10;

1Ti 5:18; 2P 2:13 ^q **10:8** 1Co 10:27 ^r **10:9** Mt 10:7,8; 12:28; 1Ts 5:14; Lc 11:20; 17:20;

Mr 1:15; 1P 4:7 ^s **10:11** Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 13:51; 18:6 ^t **10:12** Mt 7:22;

13:1; 10:15; 11:22,24; Lc 10:14; 17:31; 2P 3:10; Ap 11:8 ^u **10:13-15** Ez 16:23; Mt 23:13-16;

Lc 6:17,24; 19:37; Ap 9:12; Jn 12:21; Ex 3:20; Hch 2:22; Esd 3:7; Jer 25:22; 47:4; Jl 3:4;

Est 4:1,3; Dn 9:3; Jon 3:6

14 Qa hik ta'hijupi', qu' ejeyumtshenhetiitaxi'ĥ hatse' les qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ĥ hatse' qa nite' ĥunyejeyiju'ĥ hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.^y

15 Qa akha' witset Capernaum, ĥme ĥumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' ĥewumhiti'yijiu' hatse' na' fe't ĥe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).^w

16 Pakha' qu' netk'eni'ĥ ewets, yakha'ĥe in tek'enyitwets. Qa pakha' qu' not'oqowe'yi'ĥ eju'ĥ, qa yakha'ĥe in t'oqoweiyiju'ĥ. Qa pakha' qu' not'oqoweiyiju'ĥ, qa nakha'ĥe ts'ukinju' hik nakha' pa' t'oqowe'yiju'ĥ.—^x

Tepilkii pekhewe' setenta (70) jukhew.

17 Pekhewe' setenta (70) jukhew in hats tepilkii iye pa'aj qi in ĥe'sitsi'mkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, yamijii pe' inwo'metets in tek'eni'ĥ yiju'ĥ in hit'itij aka' ii.—^y

18 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ehe, hats hi'wen na' inwo'met (Satanás) in namijiu' ha'ne sehe' hik ĥunye'j na'aj tejen.^z

19 Jeĥ qeku'ni'ĥek, yakha' in k'elisilij pa'qu' et'unhaxitsi'it qe qa otsi'lipji'kii ne' hik ĥunyejei q'o'iq'oyits qa neyeyits iye, qa week iye na' ĥet'unha'x na' wit'ejuihife, qa' ham pa'qu' ĥeke'ye' qu' nawtsheteni'ĥ.^a

20 Qa hasu'ujĥe qu' ne'sinheti'ĥi'mkii in tek'eni'ĥ eju'ĥkii in ĥukini'ĥfik'ikii pe' inwo'metets. Les ĥe'wis yijat'ij qu' ne'sinheti'ĥi'mkii ke' iyitsi'ĥ in hats we'nika'ajji' na' wa'sji'.—^b

Jesús qa ĥe'wisi'mkii.

(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Qa hik pakha'aj pa' Espiritu Santo qa qi in yi'sinheti'mkii pa'aj pa' Jesús, ma' qa yit'ij pa'aj: —Qi in ĥe'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa na' sehe' iye, qe ĥat'ini'm nite' ĥethinij ekewe' wekwek pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij, qa ĥethinij enewe' hik ĥunyejei omehets nite' weniwqinhetji'. Ehe, Tata, qe hik aka' ĥisu'un qu' ĥunye'je'.^c

22 Week ene' wekwek hats tselisij na' Tata qu' heinek'enhe'yij. Qa ham nikfe'le'lets pa'n ĥunye'jija na' Ĥa's, ewi'ĥe na' Ĥatata in nikfe'lets. Qa ham iye pa'qu' nenikfe'lets na' Ĥatata, qe ewi'ĥe na' Ĥa's in nikfe'lets, qa nekhewe' iye yisu'un ha'ne Ĥa's qu' nikfelitets qa yikfelitets.—^d

^y 10:14 Sal 1:5; Mt 12:41 ^w 10:15 Mt 4:13; Lc 4:23,31; 7:1; Hch 2:27,33; Is 14:12-15

^x 10:16 Mt 10:40; 25:45; Jn 5:23; 12:48; 13:20; Lc 9:48; 1Ts 4:8 ^y 10:17-20 Mr 16:17-18;

Jn 10:25; 12:31; 14:13; Ez 8:11; Ap 9:20 ^z 10:18 Mt 4:1,10; 28:3; Hch 13:10; Ap 12:9;

Col 2:15 ^a 10:19 Mr 1:22; 16:18; Lc 11:12; 21:24; Ap 9:3,19; 11:2; Gn 3:16; Mt 13:39;

23:33; 1Co 15:25; Sal 91:13; Hch 28:5 ^b 10:20 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 7:22-23; Ex 32:32;

Neh 9:38; Mal 3:16 ^c 10:21-24 Lc 2:14,27; 4:1; 19:21; 23:34,46; Hch 2:4; 13:7; 17:24;

Mt 7:21; 21:16; Jn 8:42; 11:41; 12:27-28; 17:1-25; Gn 14:19; Is 44:25; Jer 8:9; 1Co 1:19-27;

3:19-20; Sal 8:2 ^d 10:22 Jn 1:18; 6:46; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26

²³Qa tetwek'ela'xets pa'aj he' l'ijatshenhei qa yeje' j'iteje'm. Qa uja'xli'jikii in yit'ijets pa'aj: —E'sitsi'imkii pekhewe' qu' ni'wen aka' hi'weni'ł.

²⁴Qe yakha' hit'ihij ewets in olots ke' profeta'ik'i qa ke' qitsji' wittatalik'i iye qi in neqwenkeyu'taxij aka' hane'ej hi'weni'ł, qa nite'le yi'wen. Qa qi in yisu'untax iye qu' nepiye'ek'i ekewe' hane'ej łepi'ye'etik'i, qa nite'le yepi'ye'.—^e

Pakha' teik'unei Samaria łeite'.

²⁵Ma' qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ł pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qe qa' nijaajin pa' Jesús, qa nifaakan pa'aj: —Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiłax nite' yili'ij?—^f

²⁶Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łunye'j pa' we'nika'ajji' ke' Moisés łe'lijei? ¿Pa'n yit'ij kekhewe'en pa' łenikfe'lets?—

²⁷Qa inku'ł pa'aj pakha'an, qa yit'ij: —*Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij ege Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' ita'x, weekij pa' et'unha'x qa weekij iye pa' aqjamtikineye'jkii. Qa' isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew, efuts in ejunye'jek in łewetsu'unte.*—
(Dt 6:5)^g

²⁸Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —*L'asiinik'ihia in l'inku'ł. Aqsiijkii aka'an qa' ita'xe.*—
(Lv 18:5)^h

²⁹Qa in łunye'jek pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in wo'łetaxii qu' netitijitijets qu' natsathen, qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —¿Qa pa'n hii pakha' qu' mete' ye'm qu' hisu'un ene' jukhew qa efuts?—ⁱ

³⁰Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Ewi'ł pa'aj pa' jukhew ta'łii na' Jerusalén nekik'iju' pa'aj na' wit'ikheyi'j yamii ha' Jericó. Qa weikutiju'ł pe' ejtenhetsilets qa t'ilit'ets pa'aj qa nitka'mij pe' łewekwekits qa łeqhinatai iye. Qa yilanje'mkii iye pa'aj. Ma' qa yiwu'młi'iju' qa ikik'uiikii, yaqwamitaxijkii pa'aj.

³¹Ma' qa ewi'ł pa' pa'i nekik'iju' iye ha' wit'ikheyi'j. Qa in yi'wen qa ikijup pa'aj qa yape'enha ikik'ui pa'aj.

³²Qa in namtaxets iye pa'aj pa' ewi'ł pekhewe' ta'łets pa' Levi'ik'i (levitas). In yi'wentax iye pa'aj qa ikijup iye qa yape'enha ikik'ui iye pa'aj.

³³Qa namets iye pa' ewi'ł jukhew, Samaria łeite'. In yi'wen pa'aj qa qi in neq'eletij.^j

³⁴Ma' qa ikets pa'aj, qa yatsi'yipji' pe' łenqek'uwjei pa' aceite qa pa' wino iye, qa yilophe'hijipji' pe' penyilots. Ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' łe'wut qa yeka'xii pe' ewi'ł witiwhiti' qa i'wi'łi' qa yejełets pa'aj.^k

^e 10:24 Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 ^f 10:25-28 Mt 8:19; 22:34-40; 16:1; 19:3,29; Mr 12:28-34; Lc 3:12; 7:30; 18:18; Jn 1:38; 12:25; Ap 21:7 ^g 10:27 Lc 4:8; Lv 19:18
^h 10:28 Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11; Ro 10:5; Ga 3:12 ⁱ 10:29 Lc 16:15; Ex 20:16-17; Lv 6:2; 19:13-18; Pr 3:28-29; Mt 5:43; 19:19; Ro 13:9-10 ^j 10:33 Mt 10:5; Lc 7:13; 9:52; 15:20; Hch 1:8 ^k 10:34 Is 1:6; Stg 5:14

35Qa nełukii pa'aj, qa pa' Samaritano qa t'eku'metsju' pe' wetsjuk denarios,¹ qa tisij pakha' yatsat'axij pe' witiwhiti', qa yit'ijets pa'aj: “Jelets ha'ne jukhew. Qu' nat'anipji' ene' k'etisij pe'qu' anq'axiji' qa' qu' hetpiltax iye ma' qa' k'ajanin.”

36Kha'ye', ζpa'n hii enewe' wetshetk'ewi'ł pakha' łumti qu' ni'nq'ethinij in meti'm qa yisu'un pa' jukhew t'ilil'ets pe' ejtenhetsilets?—

37Qa pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' neq'eletij pakha'an.— Qa pa' Jesús qa yit'ijets: —ıYape ma, qa' aqsi'jjikii aka' łunye'j!—^m

Jesús qa i'ni' pa'aj pe' łetsi' pe' Marta qa pe' María.

38Ma' qa ikkii iye pa'aj pa' Jesús qa he' ł'ijatshenhei, ma' qa yamets pa'aj ha' witset ła's, hik hakha' qa i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu hii Marta qa yiwhini' pa'aj pe' łetsi'.ⁿ

39Pe' Marta na'ł pa'aj pe' łejefeki' hii María, pekhe'en i'nijupju' pa'aj pe' łef'iyeyifi pa' Yatsat'ax'inij tek'enets pa'aj in iyet.^o

40Qa pekhe'łe Marta qa qi in mehe'ej in yithayiki'im pe' wekwek qa pa'qu' netuj iye, ma' qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ζme nite' łijamti'ij yiwets ne' yejefeki' in nite' tsi'fenij ene' hithayikitaxi'ł e'm? İyaji'ets qu' netsi'fenij.—^p

41Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Marta, Marta, hayits qa natawje'meten qa e'mehe'ej iye wiikfik'i enewe' olotsiiji' wekwek qu' aqsi'jjikii.^q

42Qa na'łe ka' ewii'łija les łe'wistax qu' nana'ł e'm. Ene' María na' yaftsin in t'eku'miiji' hik ha'ne les qi in łe'wis, qa ham pa'qu' nenitka'mij.—^r

Jesús qa i'nq'ijatshenij pa' wit'iyinheye'j.

(Mateo 6:9-15; 7:7-11)

11 1Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in iyin qa pa'n qu' na'ni'iji' iye pa'aj in iyin, qa in yili'ij pa'aj, qa pa' ewi'ł pekhewe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ets'ijatsheni'łij qu' nek'iyini'ł, in łunye'jek ka' Juan Bautista'ik'i in yijatshenij he' ł'ijatshenhei.—^s

2Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qu' iyini'ł qa it'ili'j: “Intata, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii. Yape namets pa' łahats'ij qu' qi'ija qu' enek'enhei.^t

3Ełisi'łij ha'ne nełuji' pa'qu' hetuji'ł in łunye'jek week nełuts.^u

¹ 10:35 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii.

^m 10:37 Mt 23:23; Lc 1:72; Stg 2:13 ⁿ 10:38 Jn 11:1,19-20; 12:2-3 ^o 10:39 Lc 8:35; Hch 22:3 ^p 10:40 Mr 4:38; 1P 5:7; Ro 8:26 ^q 10:41 Lc 12:22; 1Co 7:32; Fil 4:6

^r 10:42 Sal 16:5; 27:4; Jn 6:27 ^s 11:1 Lc 3:21; 5:33 ^t 11:2-13 Jn 10:25; 17:6; 20:17; 1P 1:17; 3:15; Sal 9:10; Is 29:23; Lc 1:49; Mr 9:1 ^u 11:3 Pr 30:8

4 Iwu'mi'lyik'ui pe' u'ets haqsi'ji'hijkii in yijunyejeyi'tek in hiwejinli'it week nekhewe' u'ax yaqsi'jtaxi't ye'mijkii. Hasu'uj etswejinli'itij qu' netswumi'lju' pa' witaqjaajinke'j.”—^v

5 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —Jit'enqeku'ni' ek pa'qu' ewi'te' ekheweli't qu' nana'l pa'qu' lejuwaika'ye', qa' nakii in hats leqewuk'ujii' naja'x, qa' nit'ijets: “Waika', atsatkinhenin qeku'nets wetshetk'ewi'te' pane',

6 qe hanee'ij namyii ha' ewi't waika' iye toxii pa' ta'lji'. Ham yaqi'ijup qu' hetisij.”

7 Pakha'an qa neku'etsfik'i qa' nit'ij: “Hasu'uj atsjeti'meten. Hats yijanit'axji' na' leji' qa yiwhifetsju' iye ene' yilits. Qa nite' leke' qu' netsiipha'm qu' k'e'isij pe'ye'.”

8 Hit'ij ewets, in yemjeetax in lejuwaika'tax qa nite' ni'yijupha'm qu' netisij pe'ye', qa hastaax qa' niipha'm qe ta'tets in nite' yili'ij in iyinijetsji'kii. Ma' qa week tisij pe'qu' hami'im.”

9 Qa hik ta'hijupi' qu' hit'itij ewets: “Iyini'tetskii qa' esti'yi'tij. Mowo'oliikii qa' i'weni't. Ilani'tetskii na' leji' qa nenit'itij e'mii qhof.”^x

10 Qe week na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen iye. Qa na'aj yilanetskii na'aj leji' qa' wenit'iji'mii qhof.

11 Jit'enqeku'ni' ek iye pa'qu' ewi'te' ekheweli't qu' hats nana'li'm pe'qu' lelitse', qa pa'qu' la'se' qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu' q'oio'oye' in iyintaxijets sehetse'?

12 I'nhi'i qu' niyintaxijets pe'qu' hih'iye', ¿me qa' netisij pe'qu' neyeye'?

13 Qe ekheweli't in u'etstaxi't qa le'niyayi'tij pa'qu' hisi'tij wekwek le'wis ene' elitsi't, qa na' Atata'a'l i'ni' na' wa's in le'wiisija, qa les in le'wis wiikfik'i qu' netisij na' Espíritu Santo pekhewe' qu' niyinjets.—^y

Jesús qa titijiti'yijets pa' tet'unha'x qu' nata'hijets pa' Beelzebú.

(Mateo 12:22-30; Marcos 3:20-27)

14 Qa pa' Jesús qa yukinik'uifik'i pa'aj pa' jukhew pa' i'ntaxji', ewi't inwo'met ham le'lijeye'. Qa hunye'jkii pakha'aj pa' inwo'met in hats ikfik'i, qa pa' jukhew qa hats iyet pa'aj. Qa pe' olots jukhew qa efuts qa qi in yitju'axijpha'm pa'aj aka' hunye'jkii.^z

15 Qa uja'x pe' yit'ijju': —Pakha'te Beelzebú, latata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' tet'unha'xijup qa leke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—^a

^v 11:4 Lc 4:13; 6:12; 7:48; 24:47; 22:40,46; Mt 18:23-35; 26:41; 1Co 10:1 ^w 11:8 Lc 18:1-6

^x 11:9-13 Mt 7:7-11; 18:19; 21:22; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Mr 11:24; Stg 1:5-6,17; 1Jn 3:22; 5:14-15; Dt 4:29; 1Cr 28:9; 15:2; Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:13; Lc 11:10; 12:36; 13:25; Hch 12:13,16; Ap 3:20 ^y 11:13 Ro 8:9; 12:17; 1Ts 5:22; 2Ti 3:13; Mt 5:48; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,38 ^z 11:14-23 Mt 9:32-34; Jn 7:20; 8:48,52; 10:20; Mr 7:26,37; 9:15-25; Lc 7:22 ^a 11:15 2R 1:2; Mt 10:25; Lc 12:58; Jn 12:31; 14:30; 16:11; Ef 2:2

16 Qa pekhewep̄e qa naqjaajinkeyu'ujek, ma' qa yiyajitaxijets qu' nethiniñ pa'qu' ham ñunye'ji'iju' qu' nata'letspha'm na' wa's.^b

17 Pa' Jesús qa hats nikfe'lets pa' ñaqjamtikineyejeitaxkii pekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa ñakha'le ñete'm qu' netwu'enhethju', qa hik ñunye'j iye na'aj ewi'ñ jukhew qa ñelits qa ñewhe'ye' iye in watlanju'kii, qa ñekhewelle ñete'm iye in wetwu'enhethju'.^c

18 Qa hik ñunye'j iye nakha' Satanás qu' neqet'ets wetju'kii qa wapilte wetju'kii, ¿qa pa'n ñunye'j qu'nte' niliyi'ij pa' ñet'unha'x? Aka'an hit'ihij ewets qe hit'ihijets in hata'ijets pa' ñet'unha'x pa' Beelzebú qa ñeke' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets.^d

19 Ekhweli'ñ in hit'ihijets qu' hukinfik'ikii pe' inwo'metets qu' nata'lets pa' ñet'unha'x pa' Beelzebú, ¿qa ñek ñet'unha'xek pa' yit'iji' nekhewe' elitsi'ñ in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'ijupi', nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nejeñijik'ui aka' hit'ihijju'.^e

20 Qa yakha' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets qa hit'iji' pe' ñayaqsi'ñe na' Dios, qa aka'an qa hats jutsiqaxij na' tenek'enheiji' na' Dios hats namtaxi'ñ ewetsju'.^f

21 Pa'qu' jukhewe' in t'un, watjanithen week na' ñatjanetits, qa yejeetiña pe'qu' ñetsi'ye', qa pekhewe' i'nifi wekwek pekhe'en qa ham peeyi'ijikii qe tejetitii.

22 Qa na'ñe iye pakha' les t'un iye wiikfik'i t'anipji' pakha'an, ma' qa t'ilit'ets qa naxij, qa nitka'mij week pe' ñatjanetistax hik pekhewe' qi in wetjumtitaxets. Qa yeka'xik'ui pe' week ñewekwekitstax qa week t'ihinijikii.^g

23 Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xtekii.—^h

Pa'qu' inwo'met'e qu' netpili iye pa'qu' jukhewe'.

(Mateo 12:43-45)

24 —Pa'qu' ewi'ñe' espíritu u'ñax in ikik'uifik'i na'aj jukhew, ma' qa neki'ikii pa' ham i'ni'i' yisñaxkii, wo'taxiikii ñawapihiwet'e. Qa in nite' yi'wen pa'qu' nawapi'yi', qa yijamtikii: “Maa, ma hapilyek ke' yitsi' ke' hata'hifi.”ⁱ

25 Qa in tepilii qa yi'wen in hats wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye.

26 Ma' qa ik iye qa yi'wen qa t'eqe'mets pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) espíritu les u'ñets wiikfi' nite' hik ñunyejei pakha'an. Ma' qa week

^b 11:16 Lc 10:25; Jn 2:11; 8:6 ^c 11:17 Lc 5:22; 12:52-53; Fil 2:6; Dn 5:28; 11:4

^d 11:18 Mt 4:1,10; Hch 13:10; Lc 4:5 ^e 11:19 Ga 3:7; 1P 5:13 ^f 11:20 Ex 8:19; 31:18; Dt 9:10; Sal 8:3; Mt 19:24; 21:31,43; Lc 17:21 ^g 11:22 Jn 16:33; 1Jn 2:13; Ef 6:11,13; Hch 26:28; Is 49:24-26 ^h 11:23 Mr 9:40; Lc 9:50 ⁱ 11:24-26 Mr 1:23-27; Lc 8:29; 9:42; Mt 11:29; Ap 4:8; 14:11; 18:2

enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Pakha'an ma' qa les qi'ija in ul'ax, nite' hik lunye'j in yojo.—^j

Pakha' les qu' jini'sinheti'mkii yijat'ij.

²⁷In mexe iyetij pa'aj pa' Jesús ekewe' wekwek, qa ewi' pe' efu i'nji'teje'm pekhewe' olots, qa taya'yij pa'aj in yit'ij: —Qi qu' le'wisi'imkii pe' efu lata'lets in lenekfik'i qa nefunenkaa iye.—^k

²⁸Qa yeku' pa'aj pa' Jesús: —Ehe, qa lesle qu' qi qu' le'sitsi'imkiiha pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' le'lijei na' Dios qa yaqsi'jijikiiha iye.—^l

Jesús qa wetjeyumtshenijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.

(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)

²⁹Pekhewe' olots jukhew qa efuts, in hats les t'ijaifik'i qa olots wiikfik'i, ma' qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ene' hane'ej na' ha'ne lahats'ij qi in ul'ets, iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ewi' ham lunye'ji'iju'q, qa teesle qu' net'ethinheti'yij, qa ewi'he hatse' qu' net'ethinheti'yij ka' lunye'jkii ka' Jonas'ik'i.^m

³⁰Qe hik qu' lunye'ji'ija ka' lunye'jkii ka' Jonas'ik'i in yamii ma' qa jutsiqetsi'm kakha' qek lunyejeye'taxkii kekhewe' Nínive teitetsik'i, qa hik aka' qu' lunye'ji'ijek ha'ne Ła's na' Jukhew enewe' hane'ej lahats'ij.ⁿ

³¹Kekhe' qi witnene efu'uk'i ta'liiju' na' i'wk'uyi'liiju' niipha'm hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej lahats'ij, ma' qa' nit'itij ewets qu' qiye' qu' ul'etsi'it, qe kekhe'en toxii pa' ta'hji' qa namii qe qa' nepi'ye'ej ka' qi hikfeliya'xkii ka' Salomon'ik'i. Qa hane'ej, je' qeku'ni'tek nakha' les t'anipji'ha ka' Salomon'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.^o

³²Kekhewe' Nínive teitetsik'i niipha'mkii hatse' qu' newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej lahats'ij, ma' qa' nit'itij ewets qu' qiye' qu' ul'etsi'it, qe kekhe'ewen yili'ij pe' ul'ets in yaqsiijkii in yepi'ye' ek'i ke' le'lijei pa' Dios nifeli'm kakha' Jonas'ik'i. Qa hane'ej, je' qeku'ni'tek nakha' les t'anipji'ha ka' Jonas'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.—

Ne' otoi hik lunyejei qu' lefetitjiye' na' ese'n.

(Mateo 5:15; 6:22-23)

³³—Ham pa'qu' nene'hji' fetitjiye' qa nat'inkii, qa nite' leke' iye qu' nit'onijju' pe'qu' ti'najki'ye' łasi'ye'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week yi'wenkii pe'qu' nuiteje'mkii.^p

^j 11:26 Lv 26:18-28; Dt 7:1; Pr 6:31; 26:25; Lc 8:2; Jn 5:14; 2P 2:20-22 ^k 11:27 Lc 1:48; 5:1; 8:21; 12:3; 23:29; Hch 13:7 ^l 11:28 Lv 22:31; Jn 13:17; Stg 1:22; Ap 1:3; 22:7

^m 11:29-32 Lc 7:31; 11:16; 17:25; 21:32; Jon 1:1-4:9; Mt 16:4 ⁿ 11:30 Mr 2:10; Lc 5:24

^o 11:31 1R 4:34; 10:1; 2Cr 9:1; Lc 10:14; He 11:7; Pr 1:1 ^p 11:33 Mr 4:21; Lc 8:16

34 Ne' otoi hik ñunyejei qu' ñefetitiyye' na' ese'n, qa hik ta'hijupi', ne' otoi qu' ñe'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. Qa qu' u'etse'te ne' otoi qa' nooye'jiimkiyek na' ese'n.^q

35 Je' etij pa' na'lkii in'etji' qa hasu'uj qu' noo'ye'kii.

36 Qe qu' weeke' na' ese'n qu' hik ñunye'je' qu' nana'lkii qa ham pa'qu' ñuk'eye' qu' noo'ye'kii, ma' qa' qi'ija qu' nana'l e'mkii hik qu' ñunye'je' ne'ej fetitji qu' nanalit epji' pa'qu' ñ'ulaxe'.—

Jesús qa iyetij pa' ñunyejei pekhewe' fariseo.

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)

37 In yili'ij pa'aj pa' Jesús in iyet, qa pa' ewi't fariseo qa t'eqe'mets qu' netekih'ju' pe' ñetsi'ii. Qa pa' Jesús qa yijayan pa'aj qa uiteje'm qa i'ñijupju' pa' ñekula'x.^r

38 Pa' fariseo qa qi in yitju'axijpha'm pa'aj in yi'wen pa' Jesús in nite' yijayanij pakha' yit'ij pe' ñawa'mhitsik'i qu' nojo qu' nawa'nqa' qa' i'ñk'ale netek.

39 Qa pakha'te Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Ek'en qeku'ni'tek ekheweli't fariseol, ekheweli't ñenliji'ju' na' i'ñfik'i na' wasu qa tok'o iye, qa nakha'te ñatawe'jji' qa topo'oj nakha' wite'ejtenheye'j qa na' u'ñax iye.^s

40 Ham ñenikfe'li'itets. Nakha' yaqsiijkii na' i'ñfik'i, ¿me nite' yaqsiijkii iye na' i'nteje'm?^t

41 Ihini'hij yijat'ij nekhewe' wekwek topo'oj nakha' i'nteje'm qa ñisi't ne' ham yiwq'axine', ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' ham ñejili'ye' na' i'nteje'm qa na' i'ñfik'i.^u

42 ¡Qa hiyee'te e'newusitsi't fariseol! Qe in ñeqethentaxi'tfik'i ne'ej menta qa ne'ej ruda qa week iye ni'khewepij ñesejets, in yamets qu' diezse' qa ewi't na'aj ñetisi'hij na' Dios. Qa ñ'anhi'ñhipji'kii nite' ñaqsiihijkii pa' yatsathen qa pa' witeqsu'unka'xij iye pa' Dios. Hik ekewe'tax qek aqsiihijkii yijat'ij, qa hasu'uj'tetax qek ili'ihij kekhewep iye hats ñaqsi'ji'hijkii.^v

43 ¡Hiyee' e'newusitsi't fariseol! Qe ñisu'uni't wiikfik'i qu' ni'ñhipji' ne'ej ñots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei ne' witiñtsitjiyitsifi, qa ñisu'uni't iye qu' eniwetfelhe'yih'mkii ne' witaqhawetitsji'.^w

44 ¡Hiyee' e'newusitsi't! Qe hik ejunyejeyi't ne'ej nime'kui qe hats nite' yeqet'etsiikii na'aj i'ni' qa t'otsipji'kii ene' jukhew qa efuts qe nite' ñikfe'lets.—^x

^q 11:34-36 Jer 24:8; Mt 7:17 ^r 11:37 Lc 7:36 ^s 11:39 Mt 23:25; Lc 12:20; 16:14; He 10:34; Mr 7:22 ^t 11:40 Mt 23:17; Lc 12:20 ^u 11:41 Lc 12:33; Hch 24:17; Sal 24:4; Tit 1:15 ^v 11:42 Lc 10:13,27; 18:12; Dt 14:22; Mi 6:8; Zac 7:9; Mt 12:18,20; Jn 5:42; 7:24; Hch 8:33; Dt 6:5; 2Ts 3:5 ^w 11:43 Mt 23:6; Mr 12:39; Lc 20:46; Stg 2:2 ^x 11:44 Mt 23:27

²Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye', qa ham iye pa' qu'nte' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le.^j

³Qa hik ta'hijupi', week pe'qu' it'ihij na' nookii qa' netpiikaxti'yi' na' na'lkii, qa pe'qu' it'ihij qu' ajawehentaxi'hij wetju't pe'qu' wititsiyi'ifi, qa' netniya'yijkii qu' netfelhiti pa'qu' 'hanuyi'ipji' pe'qu' wititsi'ye'.—^k

¿Pa'n hii pa'qu' les jine'nijiwe'yiju't?

(Mateo 10:26-31)

⁴—Qa yakha' qa hit'ihij ewets, ekheweli't yijuwaikal, e'nijiweikitek'ihiju't ene' yilante ne' esenitsi't, qe qu' hats nalan qa hats ham iye pa'qu' leqfenyeje'ej.^l

⁵Qa yakha'le qa' k'efeli'hi'm pa'n hii pa'qu' les e'nijiwe'yi'hiju't. E'nijiwe'yi'hiju't nakha' qu' hats nalan qa na'li'm iye na' let'unha'x qu' newu'miiju' nakha' fe't qi iftsax. Ehe, yakha' hit'ihij ewets, ¡Hane'en hik ha'ne e'nijiwe'yi'hiju'tha yijat'ij!^m

⁶¿Me nite' te'ninei ne'ej lee'fij (5) papaye'mtsil in laja'aju't ne'ej wetsjuk 'astakii nijketits felits? Qa nakha'le Dios qa nite' ewii'te' pe'qu' nantapi'ii enewe'en.ⁿ

⁷Qa hik lunyejei iye, ne' ewkujitsi't hats week wetjeyumtshen. Qa hik ta'hijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi't, ekheweli't e'weju'hi'hij 'ani'hi'pji' pe'qu' olotsetax papaye'mtsile'.—

Pekhewe' welkut'ijkii qa pekhewe' nite' welkut'ijkii pa' Jesús.

(Mateo 10:19-20,32-33; 12:32)

⁸—Yakha' hit'ihij ewets, week pakha' qu' nite' newelkut'e' yijkii qa tetfeliji'm ene' jukhew in tsijayan, qa ha'ne La's na' Jukhew qa' netetfeljii'imek ne' laqa angelits na' Dios.^o

⁹Qa pakha'le qu' newelkutyijkii nite' tetfeliji'm ene' jukhew, qa ha'ne La's na' Jukhew qa' newelkut'ijjsets kiyek ne' laqa angelits na' Dios.^p

¹⁰Qa week pakha' qu' nit'ij pa'qu' ewi't wi'tlije'ye' t'ejuyiju't ha'ne La's na' Jukhew, qa teke'le qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'le qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju't nakha' Espíritu Santo qa nite' teke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en.^q

¹¹Qu' ekekiti'yi'hii nekhewe' witijsitjiyits qa qu' ekekiti'yi'tetsji' iye nekhewe' wittatal qa nekhewep iye wit'alhei, qa hasu'uj natawje'meteni't pa'qu' eqfenyeje'yi't ewek qa pa'qu' it'ihijju't iye.^r

^j 12:2-9 Mt 10:26-33; Mr 4:22; Lc 8:17; 6:44 ^k 12:3 Mt 6:6; 24:26; Lc 12:24; Hch 10:9

^l 12:4 Hch 27:3; Is 8:13; 51:12; Jer 1:8; Jn 6:20 ^m 12:5 Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7; Mr 9:43; Stg 3:6 ⁿ 12:6 Sal 50:11 ^o 12:8 Mt 7:23; Jn 1:51; 9:22; Lc 5:24; 11:30; 15:10; Hch 10:3; Ro 10:9; Ap 3:5 ^p 12:9 Lc 9:26 ^q 12:10 Mr 3:28-30; Lc 1:15,35; 2:25-26; 3:22 ^r 12:11-12 Mt 10:19-20; Mr 13:11; Lc 20:20; 21:14-15; Ef 3:10; Fil 4:6; Col 2:15; Hch 26:24

12 Qe nakha' Espíritu Santo hik nakha'ija qu' nijatshenij pa'qu' it'ij qu' hats namets qu' iyet.—^s

**Jesús qa iyetij pakha' qu' namittaxfik'i wiikfik'i
qu' nanaitaxij eke' wekwek.**

13 Ma' qa ewi'l pa'aj pa' jukhew i'nji'teje'm pekhewe' olots pakha'aj, qa yit'ijets pa' Jesús: —Maestro, it'ijets ha' mats qu' neslisij pe'ye' qu' natsak'esijek pe' ta'lets ka' tata'atik'i.—^t

14 Qa pa' Jesús qa yeku'l pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n hii pa' ts'entaxi' qu' yakha'ye' qu' k'ejeyumtsheni'lij pe' ewekwekitsi'!?—

15 Qa pa' Jesús qa yit'ijets pe' weekji': —Jehi'lijju'l week eke' lunyejeite wetju'l ejunyejeji'lij in lisu'uni'l eke' wekwek, qe ha'ne witi'la'x nite' yeqethenii qu' olotsi' i'm pe' wekwek.—^u

16 Qa nifeli'm pa' ewi'l yejeyumtshenijupi': —Ewi'l pa' jukhew qi in yiwq'axin wekwek qa olots iye pe' laq'astai, qa pa' leq'ejinqa'wet in hats yamets in yuji' pe' l'enheiju' qa olots iye pe' lei.^v

17 Qa pa' patun qa yijamtikii: “¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne yenekju'? Hats ham yeqitset'i'ij ene' lei.”

18 Ma' qa yit'ij pa'aj: “Ye'ehe aka' qu' yeqfenye'ji'ij. Heni'ttaxijju' enewe' yeqjiikiyij qa' heniihinpha'm iye qa' les hiwqinhet ma' qa' week henifi yijat'ij ene' yenheiju' qa ene' na'l ye'm.”

19 Ma' qa' hiti'ij yitets: “Jukhew, hayits qa olots ene' laqsi'j. Weju'lij pe'qu' olots ininqapitse', mawapii, qa' ek, qa' iya' qa' e'le'wisi'imkii iye.”^w

20 Qa nakha'le Dios qa yit'ijets: “Nite' l'eqene'huikii, hane'ejija ha'ne naja'xji' qu' awa'm qa ne' na'l e'm laqsi'jtax, ¿pa'n hii pa'qu' naya'x e'j’?”^x

21 Aka'an hik aka' lunye'j pakha' qu' naqsi'jtax pe'qu' olootse' qu' takha' ye'le qu' net'ejuite'ets, qa hamle yiwq'axine' ekewe' t'ejuyets na' Dios.—^y

Dios yeje' pe' letits.

(Mateo 6:25-34)

22 Ma' qa yit'ijji'ju' he' l'ijatshenhei: —Qa hik ta'hijupi' qu' hit'ij ewets aka'an. Hasu'uj natawje'metenil' pa'qu' etuji'l qa pe'qu' eqhinatayi'il iye in mexe i'hiyil',^z

23 qe na' witi'la'x les t'anipji' na'aj inaq, qa ha'ne i'naj i'nese'n qa les t'anipji' ek ekewe' witqhinatai.

24 Je'l qeku'ni'lju' ek ne'ej o'powil, in nite' wenq'entax qa nite' nit'ijji' iye pe'qu' l'enheyeju', qa hamtax iye pe'qu' textsili'ij qu' naqsi'j pe'qu' leqeye',

^s 12:12 Pr 1:23; Jn 14:26 ^t 12:13 Lc 11:45 ^u 12:15 1Ti 6:20; 2Ti 1:14; 4:15; 2P 3:17; 1Jn 5:21; Ef 5:3; Gn 12:5; Job 20:20; 31:24; Sal 62:10 ^v 12:16 Lc 6:24; 5:36; 8:11; 16:19; 18:23; 19:2; 21:1 ^w 12:19 Mt 11:28; Mr 6:31; Ap 6:11; 14:13; Ec 2:24 ^x 12:20 Jer 17:11; Lc 11:40; Sal 39:6; 49:10; Mt 16:26 ^y 12:21 2P 3:7; Mt 6:19-20 ^z 12:22-32 Pr 31:25

la'mek na' Dios qa tisijkii pa'qu' netuj. Qa ekheweli't jhayits qa qi qu' e'weju'li'itij yijat'ij l'ani'hi'pji' ne' junatai!^a

25 ¿Pa'n hii ekheweli't pa'qu' itawje'met'e' qa' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye pa' hía'x?^b

26 In nite' teke' qu' aqsiitijkii aka' nite' qi lammi's, ¿qa inhats'ek in natawje'meteni't kekhep iye wekwek?

27 Jehi'lju' ne' lop'omits (lirios) in t'ijaifik'i. Nite' t'ithayiitax qa nite' taftiitax iye. Qa yakha'te qa hit'itij ewets ka' Salomon'ik'i in wanaqsii'jtaxija, qa nite' lunyejeyiju't ene' lop'om in le'sitswifki.^c

28 Qa na' Dios in leqjunyejeyij aka'an enewe' uje' qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'hi' na' l'ejinqa'wet, ye'ehe, qa ekheweli't qa' les qu' qiye' pa'qu' leqjunyejeyi't ej, ijukhew hayits qa l'inqekuteetsi'ikii!^d

29 Ekheweli't, hasu'uj natawje'meteni't qu' mowo'oñikii pa'qu' etuji't qa pa'qu' iya'alji' iye.

30 Qe week ene' nite' yijayan na' Dios witsetits ha'ne sehe' epji' enewe'en qi in wo'oi week ekewe' wekwek. Qa nakha'te Atata'al qa hats nikfe'lets in nite' hisu'untaxi't qu' hamitsi't ejup ekewe' wekwek.^e

31 Qa hik ta'hijupi', ekheweli't qa' aftsini'tek na' tenek'enheiji' na' Dios, ma' qa' esti'yi'tij week ekewe' wekwek.—^f

Pe' le'sits wekwek na' wa'sji'pha'm.

(Mateo 6:19-21)

32—E'nijiweikitek'it kots'etets nite' olots, qe na' Atata'al hats yiwjutsiqenija qu' nehisi'tij na' tenek'enhe'yi'.^g

33 Ihini'tij pekhewe' qu' nana'li'em qa pekhewe' qu' l'astaye' qa' lisi'tijkii pekhewe' ham yiwq'axine'. Aqsi'ji'tijkii aq'astajiwotsi't ti'naj nekhewe' nite' hipipji' yijat'ij, hik nekhewe' wekwek le'sits na' wa'sji' nite' yili'tij yijat'ij in na'l. Hik nakha'a' yijat'ij ham pa'qu' ejtenhetsaxe' qu' namii, ham iye nosositetsi'ti' qu' netuj.^h

34 Qe pakha' qu' eni'ti' pekhewe' qu' ewekwekitsi't, qa' hikpa' jeek qu' na'ni' ne' atawjetsi't.—ⁱ

Matjanitheni'ikii.

35—Matjanitheni'ikii, qa' itujinheti'tji' iye pe' efetitjiyitsi't.^j

^a 12:24 1R 17:4,6; Job 38:41; Sal 147:9; Pr 30:17; Ap 12:6 ^b 12:25 Fil 4:6

^c 12:27 1R 10:4-7 ^d 12:28 Mt 8:26; 14:31; 16:8 ^e 12:30 He 11:14; 13:14; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 ^f 12:31 Mt 5:6,20; 19:29; Lc 11:2; 1R 3:11-14; Mr 10:29-30

^g 12:32 Lc 10:21; 12:4,7; 22:29; Is 40:11; Hch 20:28; 1P 5:2-3; Mt 11:26; Ef 1:5,9;

Fil 2:13 ^h 12:33-34 Hch 2:44-45; 24:17; Lc 10:4; Mr 10:21; 2Co 4:7 ⁱ 12:34 1P 1:4

^j 12:35-48 Mt 24:42-51; 25:1-13; Mr 13:33-37; Jn 13:4-5

³⁶Hik ejunyejeyi'it pa'qu' jukhewe' qu' natjanithenik'uikii pa'qu' ñaqa patune' in yamii pa'qu' ewi'it le'wis nelu witiwhe'yejii, qa in nam qa yilanetskii pa' ñeji' qa aje'e'el yit'ijimiiqhof.^k

³⁷Ñe'sitsi'mkii pe' jukhew in nam pa' ñaqa patun qa yi'wen in nite' ima'ju'. Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets pa' patun qa' naya'x eku'nijek pe' ñejejkunenhei qa ninhinijupjukii pa' mesa qa' nenkunhenju' pekhewe'en.^l

³⁸Ñe'sitsi'mkii pekhewe'en in nite' yif'eli' iju'it inye'jtu' qu' ñeqewuk'uyetaxji' naja'x, i'nh'i qu' ipñu'yi'iju'it nelu.

³⁹Menikfeliti'lets aka'an, pa'qu' ewi'it natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', qa' qi qu' natjanithenik'uikii qa'nte' name'etsji' pe'qu' ñetsi'ye' qu' net'ejtenij pe'qu' ñewekwekitse'.^m

⁴⁰Ekheweli'it iye matjanitheni'ñkii, qe ha'ne Ña's na' Jukhew namji' hatse' pe'qu' horaye' qu'nte' umtiyetaxi'it qu' nanamji'.—ⁿ

Pakha' tek'en witqejkunenek qa pa' nite' tek'en.

(Mateo 24:45-51)

⁴¹Ma' qa ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me yu'ja'xñi'it qu' it'ihij yiwets aka' ñejeyumtshenijupi', me week iye qu' it'ijets?—

⁴²Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij pa'aj: —¿Pa'n ñi pakha' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye, hik pakha' pa' ñaqa patun qa' neni' qu' nejeñipji' pe' week ñejejkunenhei hats'inha qu' netisji'ij ñaqa' in hats yamji'jets ñekujii?^o

⁴³Ñe'wis pakha' witqejkunenek in ñunye'j aka'an, qe pa' ñaqa patun in nam qa y'wenij in yaqsi'ijikiiha pakha' ñithayjikit.

⁴⁴Yijaa'ija aka' hit'ihij ewets pa' patun qa' neni' qu' week netnek'enhe'yij pe' ñewekwekits.

⁴⁵Qa qu' nitñi'ij pa' witqejkunenek pa' ñatawe'j: “Ha' yaqa patun tees qu' nanam aje'e'el.” Ma' qa' yapeye'lek qa' nilanje'mkii pekhewep ñithayifets jukhew qa pe' efuts iye, qa tek, qa iya', qa yek'uwet iye.^p

⁴⁶Pa' ñaqa patun pa' witqejkunenek qa' nanam pakha' neñuji' nite' notkitaxji'kii, qa pe' hora iye nite' nikfe'lets qu' nanamji', ma' qa' qi qu' nitanithen qa neni' pakha' ñeq'itset'ij pekhewe' inqeku'.

⁴⁷Qa pakha'ñe qu' witqejkunenek'e in hats nikfe'ltaxets pakha' qu' nisu'untax pa' ñaqa patun, qa nite'ñe watji'let, nite' yaqsi'ijikii iye pakha' hats yisu'untax pa' ñaqa patun, ma' qa' qi iye qu' nitanithen.^q

⁴⁸Qa pakha'ñe qu' nite' nenikfe'le'ets pakha' qu' nisu'untax pa' ñaqa patun, qa yaqsi'ijikii pe' yutentax, qa nite' qi'ija qu' nitanithen.

^k 12:36 2P 3:12; Jn 2:1; Ap 3:20 ^l 12:37 Ro 13:11; Lc 17:8; 22:27 ^m 12:39 1Ts 5:2

ⁿ 12:40 Lc 21:36; Mr 2:10; 1Ts 5:2; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 ^o 12:42 Lc 16:1; 1Ti 6:8

^p 12:45 1Jn 2:28 ^q 12:47 Dt 25:2; Stg 4:17

Week pakha' qu' hats netesti'yij pe'qu' olotse', qa' olotse'ji'jek pe'qu' natyajaxti'yijets pakha'an, qa' pakha' qu' les olotse' pe'qu' netesti'yij, qa' les olotse'ji'jek pe'qu' netniyinheyijets qu' naqsiijkii.—^r

Jesús, ta'lets in yeqet'ets wetju'kii.

(Mateo 10:34-36)

⁴⁹—Yakha' in tsam qe qa' hitujinhetje'm pa'qu' fet'e' ha'ne sehe' ipji'.
¡Hayits qa' qi in hisu'untaxija qu' hats netujje'm!^s

⁵⁰Qa mexele qu' nojo qu' hempuli'jji' pa' qi a'tax. ¡Hayits qa' qi in tsitawje'meten qa' naamli'jii qu' week nijat'etstax!^t

⁵¹¿Me lumti'il in tsam qa' hetisij pa'qu' h'ikesimeyaxitse'lekii ha'ne week sehe' ipji'? Nite', yakha' hit'ilij ewets, in tsam qe qa' neqet'etsju'kii ene' jukhew."^u

⁵²Qe hane'ejija qu' nata'li', lee'fij (5) pe'qu' na'nifi pe'qu' ewi'l wititsi'ye' qa' neqet'etsju'kii lunyejei, pe' wetshetk'ewi'l qa' h'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetsjuk, qa' pekhewe' wetsjuk qa' h'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetshetk'ewi'l.

⁵³Qa' neqet'ets wetju'kii iye, pa' latata qa' h'ejuihifeyi'ij pa' la's, pa' wita's qa' h'ejuihifeyi'ij pa' latata, pe' lenene qa' h'ejuihifekiyi'ij pe' lasi', pe' lasi' qa' h'ejuihifekiyi'ij pe' lenene, qa' pe' leqewketi' qa' h'ejuihifekiyi'ij pe' lefelits, qa' pe' lefelits qa' h'ejuihifekiyi'ij pe' leqewketi'.—^v

Yejeyumtshenijupi' ne'ej jutsiqetsij in yamets na'aj lahats'ij.

(Mateo 16:1-4; Marcos 8:11-13)

⁵⁴Ma' qa' yit'ijji'ju' iye pe' oloots jukhew qa' efuts: —In hi'weni'lii pe'qu' wasi'ye' in nekpha'm ta'hijju' na' tefeji', ma' qa' aje'e'l hit'hijju': “Nekju'kii hatse'” qa' hik aka' lunye'j."^w

⁵⁵Qa' na'aj t'unik'i in ta'hji' na' i'wkw'uyi'lii, qa' hit'hijju': “Elejei hatse'” qa' hik aka' lunye'jkii iye.

⁵⁶¡Wetsjuk lejusits! In lenikfe'li'lets in lejehi'jupkii ekewe' lunyejeikii ha'ne sehe' epji' qa' na' wa'sji'pha'm iye, ¿qa' inhats'ek qu' nite' enikfe'li'lets qu' jehi'jupkii ha'ne hane'ej lahats'ij?—^x

E'le'sitsi'il wetju'l pakha' qu' u'etse'taxi'l wetju'l.

(Mateo 5:25-26)

⁵⁷—¿Qa' inhats'ek in nite' ekheweli'il ete'm qu' eje'h'iji' qu' ku'mi'hi' pa' yatsathen?

⁵⁸Qe in mexe hijayan pakha' qu' net'ejui eju'l qu' neka'xii pekhewe' qu' netnek'enhei, e'meheyi'ij qu' mowo'oi qu' aje'e'l e'le'sitsi'il wetju'l pakha'

^r 12:48 Lv 5:17; Nm 15:29; Mt 13:12; Ro 1:20; 2:14; 1Ti 1:13 ^s 12:49-53 Mr 10:38

^t 12:50 Hch 22:16; Ro 6:3; Ef 4:5; 2Co 5:14; Jn 19:28; 19:30 ^u 12:51 Lc 2:14

^v 12:53 Mi 7:6 ^w 12:54-56 1R 18:43-44 ^x 12:56 Lc 6:42; 20:10; 21:8,30

wit'ikheyi'jik'i, qa hasu'uj qu' nejufta'xli'ij qu' neka'xii pa'qu' jueze!, ma' qa pa' juez qa netis e'j pa'qu' oq'ophelinetsi'le!, qa pa' oq'ophelinetsi'l qa' nuihinifi'ek pe'qu' witq'opheñitjiye'.^y

⁵⁹Yakha' hit'ij ewets, in nite! l'atsji'f'fik'i aje'e! ip'lu'ui qu' week ijanin.—^z

Ili'ihij pa' u'l'ax in laqsiihijkii qa ijayani'l pa' Dios.

13 ¹Hik pakha'aj pa' neñuji' na'l pa'aj pe' uja'x jukhew pakha' i'ni' pa' Jesús, qa nifelimik'i pa' ñunyejeikii pa'aj pe' jukhew'ik'i Galilea ñeifetsik'i, pa' Pilato in nilanju' pa'aj qa pe' l'athits pekhewe'en qa yetsjilkinij pe' l'athits pe' inqa'metetsik'i ñeqististax pa'aj pekhewe'en.^a

²Pa' Jesús qa yit'ijiju'l pa'aj: —¿Me ñumti'it ekheweli'l aka' ñunyejeikii pe' jukhew'ik'i Galilea ñeifetsik'i qu' nata'lets qu' lees u'l'etse' wiikfik'i qa' nite' ñunyejeje' pekhewep Galilea ñeifets iye?^b

³Qa yakha'le qa hit'ihij ewets in nite!. Hik qu' ejunyejeji'it iye qu' nite' menink'aihiti'it pa'qu' ejunyejeji'it qa' anaxi'hju' iye hatse!.

⁴¿Ye' me ñumti'it iye kekhewe' dieciocho (18) jukhew'ik'i in jañaq'ipji' ke' qaaxapha'm wititsi'ik'i (torre) na' Siloé ei qu' nata'lets iye qu' les u'l'etse' qa' nite' ñunyejeje' nekhewe' week i'ni' na' Jerusalén?^c

⁵Qa yakha'le qa hit'ihij ewets iye in nite!. Hik qu' ejunyejeji'it iye qu' nite' menink'aihiti'it pa'qu' ejunyejeji'it qa' anaxi'hju' iye hatse!.—

Yejeyumtshenijupi' pe' higokuk nite' tei.

⁶Ma' qa nifeli'm iye aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi'l pa' jukhew na'li'm pe' ewi'l h'enkiju' higokuk yeni'ju' pa' ñeq'ejinqa'wet. Qa yejeñtaxii qu' hats netei qa hamte pe'qu' ewii'le' ñe'ye' qu' ni'wen.^d

⁷Qa yit'ijets pa' ñeqjetinenek'ij pa' ñeq'ejinqa'wet: “Jeñ, hats wetshetk'ewi'l ke' ininqapits in henjeñi'ijtaxii ene' higokuk qa ham ji'ij hi'wene' ñe'ye!. Enfekinju' hatse!. ¿Inhats'ek in natkin'etax qa yothet'etaxi'kii ha'ne ñe'wisji' sehe?'^e”

⁸Pakha'an qa yit'ijiju'l pa'aj: “Yaqa patun, taaqu' ewi'h'ij qu' iwejinle eku'n ha'ne ininqa'pji'. Qa' hef'u'utifikii qa' hiwu'mifi iye ne' wakka hi'mhui,^f

⁹ma' qa i'nñi' qu' hats nana'l hatse' ñe'ye!. Qa qu' ham ñe'ye' iye ma' qa' henfekinju' yijat'ij.”—

Ewi'l pa' sabadoji' pa' Jesús qa yiñin pe' ewi'l efu.

¹⁰Pa' Jesús i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' ewi'l pekhewe' ñe'lijtsitjiyits pe' judío pa' ewi'l neñuji' witwapiihijii (sábado).^g

^y 12:58 1P 5:8; 2Ti 4:8; Pr 25:8 ^z 12:59 Lc 21:2 ^a 13:1 Mt 21:18-19; 27:2; Mr 11:12-14; Jn 4:45 ^b 13:2 Jn 9:2 ^c 13:4 Jn 9:7 ^d 13:6 Lc 5:35; 12:16; Mt 21:18-19; Mr 11:13 ^e 13:7 Mt 7:19; Lc 3:9; Jn 15:2; Ro 11:22; Is 5:2 ^f 13:8 Lc 16:3 ^g 13:10 Lc 4:31; 6:6

¹¹Qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij pa' ewi'ł łattshek ta'lets pa' ewi'ł inwo'met in i'nji', qa hikpa' nite' yatsathenket qa yit'ij tuufufuf, qa nite' łeke' qu' natsathen pa' ł'anu.^h

¹²Pa' Jesús in yi'wen pa'aj qa taya'yii, qa yit'ijets pa'aj: —Efu, hats ik'ek'ufifik'i pa' awtshektax.—

¹³Pa' Jesús qa t'eku'mipji' pa'aj pekhe'en, qa hik pakha'aj pe' efu qa łeke' in yatsathen pa' ł'anu, ma' qa yiwqinhet pa' Dios.ⁱ

¹⁴Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'łijtsitjii qa qi in nayu'kii, qe pa' Jesús inqihini' pa'aj pa' netu witwapiihijitax. Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'łijtsitjii, qa yit'ijji'ju' pe' jukhew qa efuts: —Olots kekhewe' ewi'ł tatsai (6) nełuts qu' ji'nt'ithayijii, qa hik kekhewe'tax ke' nełutsji' qu' eneki'łijii qa' menqihini'łji', qa' hasu'uje' pe' nełutsji' witwapiihijiyits (sábados).—^j

¹⁵Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Ejtitsits hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse', ¿me nite' łenit'ihijii week ewi'łei ekheweli'ł pa'qu' wakkaye' oqokoyoyiwo'ł i'nhi' qu' matikataxe' in yamets na'aj nełuji' witwapiihijii qu' eka'xi'łijju' pa'qu' iweli'ye' qu' niya'?^k

¹⁶Qa ene' efu, ene'en ta'lets ka' Abraham'ik'i qa na' Satanás qa yophe'łtaxji' aka' łeqfe'met hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij, ¿me nite' łe'wisij qu' netenit'ijii na' łattshek ha'ne nełuji' in witwapiihijitax?—^l

¹⁷In yit'ij pa'aj aka'an pa' Jesús, qa pe' łejuihifets qa qi in wepin wetju'ł pa'aj. Qa pekhewe'łe week jukhew qa efuts iye qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in yi'wen eke' qits wekwek yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.^m

Ne'ej mostaza ło'.

(Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

¹⁸Ma' qa pa' Jesús qa yit'ij iye pa'aj: —¿Pa'n hii pa'qu' hik łunye'je' na' tenek'enheijii' na' Dios? ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu' hejeyumtshenijupi'?

¹⁹Hik łunye'j ne'ej ewi'ł mostaza ło' in yeni'ju' na'aj jukhew pa'qu' łewenq'enhe'wet'e, qa łeyijłem in ta'ł ma' qa najkak'ij, qa *ne' junatai qa tupijii' pe' łakjil.*— (Ez 17:23)

Ne'ej levadura.

(Mateo 13:33)

²⁰Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n hii pa'qu' hejeyumtshenijupi' na' tenek'enheijii' na' Dios?

^h 13:11 Mt 8:17; Lc 4:33; 6:18; 7:21; 8:2,29; 9:39 ⁱ 13:13 Mt 19:15; Mr 5:23; 6:2,5; 8:23; Lc 4:40; Hch 15:16; He 12:12; Jn 11:4 ^j 13:14 Mt 20:24; 21:15; 26:8; Mr 10:14,41; 14:4; Ex 20:9; Ez 46:1 ^k 13:15 Lc 2:7,12,16; 6:42; 14:5,19; 1Co 9:9; Mt 12:11 ^l 13:16 Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16; Mt 4:1,10; Hch 13:10; Mr 5:3; 15:1; 2Ti 2:9 ^m 13:17 Lc 21:5; 1Co 16:9; Fil 1:28; 1Ti 5:14; Sal 132:18; Is 12:5; 45:16; 1P 3:16

²¹Hik ñunye'j ne'ej levadura pe'qu' ewi'l' efuye' in yetsjilkinij pa'qu' fo'ji'ye' qa wetshetk'ewi'l' yamitets pa' ñeqjeyumtshela'xij in yenpha'm, ma' qa notki'ets ip'u'ui in hats week yiju'fjufinhetik'i.—ⁿ

Pa' epk'iyit'ii ñeji'.
(Mateo 7:13-14,21-23)

²²Pa' Jesús in ik pa'aj qu' namii ha' Jerusalén, qa teih'i'ij iye pa'aj in yijatshenji'ij pe' witsetits qa pe' witsetits ñelits iye.

²³Qa ewi'l' pa' nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ñme nite' olots pe'qu' ihiye'?— Qa yeku'l' pa'aj pa' Jesús:^o

²⁴—Ment'unhetitets qu' uyi'hii na' epk'iyit' ñeji', qe yakha' hit'ihij ewets in olots pe'qu' nenuihiyu'taxii qa nite'ñe ñeke'.

²⁵Qa' ink'aye'ñe na' yatsat'axij ne' witsi' qa' neniipha'm qa' nit'onji' na' ñeji', qa ekheweli'l' qu' a'maneyi'ñfik'i qa' ilantaxi'ñetskii, qa' i'ttaxi'ñij: “Yatsat'axyij, i'tqeku'ni'ñij ye'mii qhof.” Qa' neku'hil' nakha'an, qa' nit'ij: “Nite' tsikfe'li'l' ej pa'n ñatali'ñji’.”^p

²⁶Ma' qa' yapeye'ñek qu' ittaxi'ñijju': “K'eyekufe'ini'ñkiyek qa k'eyiyafe'ekii iye qa akha' iye ñinq'ijatshenikii ne' yikheijeyi'ñik'i.”

²⁷Ma' qa' neku'hil' nakha'an: “Hats inek hit'ihij ewets in nite' tsikfe'li'l' ewets pa'n ñatali'ñji'. *Me'ñitoni'l' ye'mii, week nekhewe' yaqsiijkii na' ul'ax.*”

(Sal 6:8)^q

²⁸Qa' hik nakha'yi'i' qu' qi qu' mapih'ju' qa' nat'ajji' iye ek'unhetiyl' qu' i'weni'hii ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob qa week iye ke' profetas'ik'i qu' na'ni' na' tenek'enhe'yi' na' Dios. Qa ekheweli'ñil' qa' ewumhiti'yi'ñfik'i.^r

²⁹Qa' nanam hatse' pekhewe' qu' nata'hii na' neñu'uju'l', na' tefeji', na' ima'xii, qa na' i'wk'uyi'lii, ma' qa' na'ñijupju'kii na' mesa qu' netekiju' na' tenek'enhe'yi' na' Dios.^s

³⁰Ma' hayits, hane'ej na'l ne' teke'lenju' qa' nojo hatse', qa na'l ne' hane'ej yojo qa' netke'lenju' hatse'.—^t

Jesús qa neq'elettaxij pa' witset Jerusalén.
(Mateo 23:37-39)

³¹Ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yape ma'ak'uifik'i iye hane'e'in qa' ma, qe ha' Herodes yisu'un qu' nalan.—^u

ⁿ 13:21 Mt 16:6,11-12; Mr 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9 ^o 13:23 Mt 22:14;

Lc 18:26; Hch 2:21; Ro 9:27; Ef 2:8; 1P 3:20; Ap 3:4 ^p 13:25 Mt 7:22-23; 10:33; 25:12

^q 13:27 2Ti 2:19; He 3:12 ^r 13:28-29 Mt 8:11-12; 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30; Mr 1:15;

Lc 4:43 ^s 13:29 Lc 12:37 ^t 13:30 Mt 19:30; 20:16; Mr 10:31 ^u 13:31 Mt 14:1,5; Mr 6:19;

Jn 7:19-25; Hch 5:33

³²Qa yeku't pa'aj: —Ma'alii qa' it'ihijets hakha' ejene'l: “Yakha' hufinfik'ikii ne' inwo'metets, qa henlinju' iye ne' wanqaats'etaxju', hane'ej qa uje' iye, qa qu' namets wetshetk'ewi't neluts qa' nasqhat'axij aka' yithayjkit.”^v

³³Qa yakha'le qa mexe hakij na' yikheyij, hane'ej, uje' qa nelukii iye, qe nite' le'wisijupi' pa'qu' ewi't profetaye' qu' na'nik'uifik'i na' Jerusalén qu' nawa'm.^w

³⁴Jerusalén, Jerusalén, lanlanju'kii ke' profetas'ik'i, lenjele'ejkii utel kekheve' t'ukinhetiij'tax ei, iPa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi't heni' ne' elits, qu' hik lunye'je' ne'ej ta'a'a' qe ewi't yeni' ne'ej telits qa uyifi tefets, qa nite'le hisu'un!^x

³⁵Je' qeku'ni'lju' ek na' etset'it qu' hats ham na'ni'i hatse'. Qa hit'ihij ewets in hats nite' letsweni't iye hatse', iplu'ui qu' hats namets pa' lahats'ij qu' ittaxi'tij: “*iQi in le'wis ha'ne namij aka' tii pa' Yatsat'ax'inij!*”— (Sal 118:26)^y

Jesús qa ewi'tij iye in inqilinji' pa' witswapiihijii (sábado).

14 ¹Qa lunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in uyifi pe' lets'i pa' ewi't pekhewe' tenek'enhe'yij pe' fariseol, qe qa' neteki'lju' pa' neluji' witwapiihijii pa'aj (sábado). Qa pekhewe'en qa aje'e't nite' nitalket'ij pa'aj in yejeljikii pa'qu' leqfeneje' lewek pa' Jesús.^z

²Hik pakha' i'ni' pa'aj, t'ejuyi'jii pa' Jesús, pa' ewi't jukhew wanqaats'e' qhofqhofi'k'i pa' t'ajik'i.

³Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj pekhewe' i'nq'ijjatshenij ke' Moisés le'lijei qa pe' fariseol iye: —¿Me lenexke'ej qu' netihinhetii pa'qu' nanqaats'etax pa'qu' neluyeji' in witwapiihijii (sábado)? ¿Me i'ni'i qu' nite' tene'xkeyi'ij?—^a

⁴Qa pekhewe'en qa hamte iyete' pa'aj. Qa t'eku'mets pa'aj pa' wanqaats'e', ma' qa yihin pa'aj qa yit'ijets qu' nak.

⁵Pa' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pe' fariseol: —¿Pa'n tii ekheweli't pa'qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pa'qu' ta'se', i'ni'i qu' loqokoyoyiwoye' wakka pa'qu' neluyeji' in mexe witwapiihijii, qa' nite' nentsine'pha'm aje'e't?—^b

⁶Qa nite'le weju'uju't pekhewe'en qu' nekulik'i aka'an.

Pakha' t'ejuyets pa' nite' witiwqiye'jji'.

⁷Pa' Jesús in yi'wenij pa'aj pekhewe' wit'iyinhei in yejelji' qa i'niju'kii pe' letsetitits ne' qitsji' pa' mesa'ajup, ma' qa yit'ijets pa'aj aka' ewi't jejeyumtshenijupi'.^c

^v 13:32 He 2:10; 5:9; 7:28 ^w 13:33 Hch 3:21; 17:3; Mt 2:23; 21:11; Mr 8:31

^x 13:34-35 Lc 19:41-44; 20:15; He 11:37; 2Cr 24:20-22; Mt 21:35; Sal 17:8; 36:7; 147:2;

Is 62:1,4; Dt 32:11; Jn 5:40 ^y 13:35 Is 64:11; Jer 12:7; 22:1-8; Mt 21:9; Lc 19:38; Jn 12:13

^z 14:1 Lc 6:7; 7:36; 11:37; 20:20; Mr 3:2 ^a 14:3 Lc 6:2,9; 7:30; 13:14; 14:30; Mt 12:2;

Mr 3:4; Jn 5:10 ^b 14:5 Ex 21:33; Dt 22:4; Mt 12:11; Lc 13:15 ^c 14:7 Lc 5:36; 13:6; 11:43

8—Qu' nana'l pa'qu' niyini'ejupi' pa'qu' le'wis netuye' witiwhe'yejiye', hasu'uj ni'iju' pa'qu' letset'e pa'qu' qiye'ji', qe q'ax iye pakha'an qu' net'eqe'mets iye pakhape' iye qu' les nat'an epji' qu' qiye'ji'.^d

9Qa pa' iyini'ei ei qa' nenek ei qa' nit'ij ewets: “Ësij qu' na'ni'ju' nakha' la'niju' hane'en.” Ma' qa' ijayik'ui qi qu' mewepinkii qu' ni'iju' pa'qu' netweifik'i.

10Les le'wis yijat'ij qu' e'niyinhei, qa' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. Hats'inha qu' nanam pakha' qu' niyin'ei qa' nit'ij ewets: “Waika', eniipha'm les ente'nijai teje'm yijat'ij.” Ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' newqinhetji' week pekhewe' i'nijupju'kii pa' mesa.^e

11Qe pakha' qu' lakha' ye'letax lete'm qu' neniwqinhetletaxji', qa' hik pakha'ye' qu' newepinkii qu' nite' netiwqinheti'ye'ji'. Qa pakha'le qu' nite' neniwqinhete'ji' qa' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netiwqinhetii.—^f

12Pa' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pakha' iyinii: —Qu' aqsiijkii pa'qu' etuj in netu'uj, i'nli' qu' naja'xi'ij, qa' hasu'uj iyinii pe'qu' ejuwaikale', hasu'uj iye iyinii pe'qu' ejefetsi'ija qa' hasu'uj iye iyinii pe'qu' e'metitsi'im yiwq'axin wekwek qe enewe'en q'ax qu' natqa'tjai ej qu' niyin eyek, ma' qa' hats aja'hi'ij in nelis.

13Qu' aqsiijkii le'wis netuye' qa' les le'wis yijat'ij qu' iyinii pekhewe' qu' if'iljetsitse', pekhewe' qu' u'letse' lewek, pe'qu' onqokitse' qa' pe'qu' puk'aletse' iye.^g

14Ma' qa' qiye' yijat'ij qu' e'le'wisi'imkii, qe pekhewe'en ham pa'qu' najaninij. Qa akha' qa' nana'l hatse' pa'qu' aja'ye' qu' ihiye'tax iye kekhewe' yatsathen.—^h

Yejeyumtshenijupi' pa' qi witkujii.

(Mateo 22:1-10)

15In yepi'ye' ek'i aka'an pa' ewi't pekhewe' i'nijup pa' mesa, pakha'an qa yit'ijets pa' Jesús: —Le'wisi'mkii week pa'qu' na'nij ji'teje'm pakha' qi witkujii hatse' pa' tenek'enhe'yi' pa' Dios.—ⁱ

16Qa pakha'le Jesús qa yit'ijets pa'aj pakha'an: —Ewi't pa' jukhew yaqsiijkii qu' qi qu' netekju', qa olots pe' iyinii.

17Qa in yamets pe' hora qu' netekju', qa yukin pa' leqejkunenek qu' niyaji'ik'i pe' hats jutsiqets qu' lekufetse': “Yapete' eneki't. Hats yijat'ets he' aqatsi't.”

18Qa weekle lunyejei pekhewe'en in welku't iju'tkii. Pa' yojohontax pa'aj qa yit'ij: “Peyijaat'ij, hanee'ij hayaqha'yets pa' ewi't sehe' qa' heje't eku'nii qe nite' leke' qu'nte' hi'wene'. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij.”

^d 14:8 Lc 7:2; Fil 2:29; 1P 2:4 ^e 14:10 Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; Pr 25:6-7; 29:23

^f 14:11 Ez 21:26; Mt 18:4; 23:12; Lc 1:51; 3:5; 18:14; Stg 4:10; 1P 5:5-6 ^g 14:13 Lc 5:29; 14:21; Lv 22:22; Ro 11:35; 12:19; 1Ts 3:9; 2Ts 1:6; He 10:30 ^h 14:14 Hch 24:15

ⁱ 14:15-24 Lc 13:29; 22:16,30; Ap 19:9

19 Qa pakhap qa yit'ijek: “Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija hayaqha'yets he' week inyaqsii (10) wakka koyoyoyiwots, Qa' mexe eku'n qu' hijaajin. Qa k'iyyini ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij.”

20 Qa pakhap iye qa yit'ijek: “Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija naxijik'i in heyewhe'yeyi qa nite' teke' qu' henek.”^j

21 Qa pa' witqejkunenek qa wapilii pa' laqa patun qa week nifeli'm ekewe'en. Ma' qa pa' patun qa qi in nayu'kii, qa yit'ijets pa' teqejkunenek: “If'elitik'i qu' ma'atsfik'i ne' wit'ikhejei ha'ne witsetji' qa' eqe'mets pe' if'iljetsits, pe' u'ets lewek, pe' puk'alets qa pekhewe' iye onqokits.”^k

22 Ma' qa nam iye pa' witqejkunenek qa yit'ijets pa' laqa patun: “Yatsat'axyij, hats week haqsi'jijkii ka' hats hit'ij yiwets qa menjiit qi ha'ne ham i'ni'i.”

23 Ma' qa pa' patun qa yit'ijets pa' teqejkunenek: “Yape, ma iye qa ma'ak'i ne' i'nfik'i ne' qits wit'ikhejei qa ne' wit'ikhejei telits iye qa' eqe'mets pa'qu' i'wen qa' enka'x met iye, hats'inha qa' notpo'oj ene' yitsi’.

24 Qe yijaa'ija aka' hit'ij ewets in nite' ewii'le' hekhewe' jukhew k'iyintaxii qu' teke'ye' qu' nijaajin ha'ne qu' netnekui.”—

Pakha' les jutsitax lunye'j qu' jintajayan pa' Cristo.

(Mateo 10:37-38)

25 Olootsija pa'aj pe' nijayanik'i pa' Jesús, ma' qa tetwek'elaxiju' pa'aj qa yit'ij:

26 —Qu' nana'l pa'qu' ewi'le' qu' nisu'un qu' natsjayan, qa qu' nite' les qiyi'ija qu' netsu'un qa' namitfik'i qu' nisu'unija pa'qu' latataye' qa tenene iye, qa pe'qu' lewhe'ye'ye' qa telitse' iye, qa pe'qu' lamatsitse' qa tek'injats iye, qa tekutii qa tek'injai iye qa takha' iye pa' hla'x qu' namitfik'i wiikfik'i qu' nisu'un, qa' nite' teke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.^l

27 Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' teqe cruze'^m qa' natsjayantax, nite' teke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.ⁿ

28 Qe, pa'n hii ekheweli't pa'qu' qu' nisu'un qu' naqsiiikii pe'qu' ewi'le' qaaxaye'pha'm wititsi' (torre), qu' nite' nojoye' qu' na'n eku'nijju' qu' nejeyumtshenji' pa'qu' uja'xe' pe'qu' nanaxi', hats'inha qu' nenikfe'lets me weju'hij pe' laq'astai qu' nijat'ax?^o

29 Qu' naf'alih'ij qu' nitsupintaxju' pe'qu' hetku'ye' qa nite' nijat'axe' qe nite' weju'hij pe'qu' h'astaye', ma' qa week pe'qu' niwenj'ij qa' nawitjijijikii te'l'ijei.

30 Qa' nit'ijju': “Ha'ne jukhew in yitsupintaxju' ne' wititsi' qa nite'le' yaqhat'axij.”

^j 14:20 Dt 24:5 ^k 14:21 Lc 14:13 ^l 14:26 Mt 11:28; Mr 10:14; Lc 6:47; 16:13; Jn 5:40; Dt 21:15; 22:13; 24:3 ^m 14:27 “T'eku'mi' pe'qu' teqe cruze'” ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiyet'ax pa'qu' u'axe'. ⁿ 14:27 Jn 19:17 ^o 14:28 Pr 24:27

³¹I'nhi'i pa'qu' ewi't wittataye' qu' nanwatlanheyu'uł pakhape' iye wittataye' ħme nite' yojo iye qu' mexe na'n eku'nijju' qu' nijamti eku'nijupkii pe' diez mil (10.000) oq'ophelinetsilets me les qu' t'unitse' qu' nat'anipji' pe' veinte mil (20.000) oq'ophelinetsilets łelits pakha' t'ejuyiju'ł?

³²Qa qu' nite'łe łeke'ye' qu' net'ejuyiju'ł, qa pa' wittata in mexe toxiju'ł ma' qa' nukiniju'ł aje'eł pe'qu' łeqejkunehye' qu' niyinijets pa'qu' nisun' qa' week netisij hats'inha qu' łe'sitsi'ił wetju'ł.

³³Hik aka' łunye'j, pa'qu' łunye'je'łe ekheweli'ł qu' nite' weeke' qu' niwu'm pe'qu' nana'li'm, qa nite' łeke' qu' yijatshenek'i'ij.^p

³⁴Qe na'aj witlepinek łe'wistax. Qa qu'nte' ek'eme'ye'ji', ħpa'n qu' łunye'je' qu' łeke'ye' qu' newetk'emetji' iye?^q

³⁵Ham weju'hi'ij, nite' weju'hij iye ha'ne sehe' epji', qa nite' weju'hij iye na'aj yi'sinhetji' sehe' (abono), qa' netwu'mhitiłefik'i. Pakha' qu' nana' łekfiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—^r

Pe' kots'etax hamiikii.

(Mateo 18:10-14)

15 ¹Week pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa pekhewe' iye titijiti'yijets in qi in u'lets jukhew qa efuts iye, qa nekets pa'aj pa' Jesús qu' nepiye'.^s

²Pe' fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'łije' qa yejefitki'ijipji' pa'aj qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew t'eku'miju'ł ene' qi u'lets jukhew qa efuts iye, qa łekufetskii iye.—^t

³Ma' qa pa' Jesús qa nifeli'm aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi':^u

⁴—ħPa'n ħi ekheweli'ł pa'qu' nana'li'm cien (100) kots'etetse' qa ewi'ł pe'qu' hami'ikii, me nite' yiwejinłe eku'ni' pe' noventa y nueve (99) pa' ł'ejinqa'wet, qa qi qu' nowo'oikii pe' hamiikii iplu'ui in yi'wen?^v

⁵Ma' qa in yi'wen qa tik'eyifi qa yeni' łowonje' qa qi in łe'wisi'mkii qe hats yi'wen pe' hamtaxiikii.

⁶Qa in yamii pe' łetsi' qa no'thet wetju'ł week pe' łejuwaikal qa pe' metitsi'm iye qa yit'ijets: “Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ha'ne hamtaxiikii kots'etax.”

⁷Yakha' hit'ihij ewets in hik łunye'j aka'an, pa'qu' ewi'łe' in yili'ij in yaqsiijkii pa' u'ax qa yi'nk'aihit pa'qu' łunye'je', ma' qa qi in łe'sitsi'mkiiha na' wa'sji', qe ta'łets pakha'an, qa nite' hik łeqjunyejeyij pe' noventa y nueve (99) yatsathen in hats nite' hamik'ui qu' ni'nk'aihit pa'qu' łunyeje'.—^w

^p 14:33 Mt 19:21; Fil 3:7; He 11:26 ^q 14:34-35 Jue 9:45 ^r 14:35 Mt 11:15; 13:9; Mr 4:9

^s 15:1-7 Mt 11:19; Lc 5:29 ^t 15:2 Lc 5:30; 7:39; Hch 11:3; Ga 2:12 ^u 15:3 Mr 12:1

^v 15:4 Sal 119:176; Jer 50:6; Zac 11:16; Mt 10:6; 15:24 ^w 15:7 Jer 51:48; Ap 18:20

Pe' H'astaki' hamiikii.

8—I'nli'i pe'qu' efuye' qu' nana'li'm week inyaqsii (10) H'astai nijketitse' (plata) inyetets, qa ewi'l' pe'qu' nanamju'. ¿Me nite' aje'e'l yitujinhetji' pe' fetitjii qa yit'ijji' pe' lexp'ilasineti' in wo'oikii iplu'ui in yi'wen qa yili'ij? 9Qa in yi'wen qa no'thet wetju'l' pe' lejuwaikakii qa pe' metitsi'm iye, qa yit'ijji'ju': “Week je'le'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ene' hamtaxiikii yaq'astaki'.” 10Hit'ilij ewets, in hik lunyejei aka'an ne' laqa angelits na' Dios, in qi in i'nji'teje'm pa' witsa'xi'mkii nekhewe'en, qe ta'lets pa'qu' ewi'le' in wenink'aihit qa yili'ij pa' ul'ax in yaqsiiikii.—^x

Pa' wita's qa pa' omehe'.

11Pa' Jesús qa yit'ij iye: —Ewi'l' pa' jukhew wetsjuk pe' telits. 12Pa' omehe' qa yit'ijets pa'aj pa' latata: “Tata, eslisij hane'ej week pa' uja'x pekhewe' tsatsat'etsijek.” Ma' qa pa' latata qa yejeyumtshenij pekhewe'en pe'qu' natsat'etsijek. 13Ma' qa uja'x pe' nelutsik'i pa'aj, pa' omehe' qa ewi'l' yeni' pe' week lewekwekits, ma' qa ik qa yamii pa' toxii witset. Qa hikpa' naq'axiji' nite' yoksi'wenik'i pe' laq'astayik'i wekwekle pe' taqhayijets.^y 14Ma' qa in hats week naq'axij pe' laq'astayik'i, qa nam pa'aj pa' qi yipku' pakha' witset. Ma' qa yapelek pa'aj pakha'an qa qi in iyipkun pa'aj. 15Ma' qa wo'oikii H'ithayiwet'e. Qa yi'wen pa' ewi'l' jukhew tetseti'yi' pakha'an, ma' qa yukinii pa' leq'ejinqa'wet qa yithayinenij pe' lelinhei tafitets.^z 16Qa yaqaamij qu' netuj pe' tafitets laqats lei ne'ej najkak algarroba,^a qe ham testiyi'ij laqe'. 17Ma' qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “Olots he' t'ithayi'yi' ke' lets'i ha' tata qa na'l na'aj amanfik'i wityejket, qa hane'ej yakha' qa naq'aliyuyij yiyipku' ha'ne ha'ni'.” 18Qa' hapilii hane'ej ha' tata, qa hit'ijets: “Tata, yakha' yu'l'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye.^b 19Nite' ye'weju'hij qu' it'ij yiwets, ya's. Umti yijat'ij qu' eqejkunenek'eyij.”^c 20Ma' qa niipha'm, qa ik pa'aj qu' napilii pa' latata. Qa k'esiyu'ui pa'aj pe' lets'i, ma' pa' latata qa yi'weniju'l' qa qi in neq'eletij pa'aj. Qa wekuma'xiju'l' pa'aj, qa tik'eyi'l' wetju'l', qa wet'u'ul' iye pa'aj.^d 21Ma' qa iyet pa'aj pa' jutjana'x, qa yit'ij: “Tata, yakha' yu'l'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye. Nite' ye'weju'hij qu' it'ij yiwets, ya's.”

^x 15:10 Lc 2:10 ^y 15:13 Lc 16:1; Ro 6:2; 8:12; Ga 2:14; Col 3:7 ^z 15:15 Lv 11:7;

Dt 14:8 ^a 15:16 Pe' najkak algarroba, pe' lei hikte' lunyejeitax ne'ej anheyiweyits.

^b 15:18 Ex 10:16; Mt 21:25; Jn 3:27 ^c 15:19 Lc 7:6-7 ^d 15:20 Mt 9:36; Mr 1:41; Lc 7:13; 10:33; Gn 29:13; 33:4; 45:15; 2S 14:33

²²Qa pakha'le latata qa yit'ijets pa'aj pe' leqejkunenehei: “If'elilitik'i qu' enka'xi't ne' les le'sits witqhinatai qa' uihinihik'ipha'm. Enka'xi't iye layaqsi'ye' qa' iyaqsineni'lji' iye, qa' l'otshilaxtiye' iye qa' otshini'lji' iye.”^e

²³Enka'xi't hakha' we'nujeninte wakka la's, qa' ilani't, qa' hikha' jintetu' qu' jintaqsiijkii pa'qu' le'wis netuye'.^f

²⁴Qe ha'ne ya's humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe ila'x iye. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye.” Ma' qa hik pakha'aj qa yenju' qu' naqsiijkii pa' le'wis netu.^g

²⁵Qa pakha'le ajit wita's qa mexe i'ni' pa'aj pa' l'ithayi'wet pa' l'ejinqa'wetji'. Ma' qa in tepil pa'aj, qa k'esiyuu'etsha pe' lets'i' qa yepi'ye' pe' filii qa pe' t'otoi iye.

²⁶Ma' qa taya'yii pa' ewi't pekhewe' leqejkunenehei qa nifaakanij pa'aj: “¿Pa'n lunye'jkii pe' t'otoi?”

²⁷Qa pa' witqejkunenek qa yeku't pa'aj qa yit'ij: “Qe hats nam ha' ek'ini'j. Qa ha' atata qa inaqyaji'ij kakha' we'nujenin wakka lasik'i qa talanhetii, qe ha' ek'ini'j ham lunye'je'kii in nam.”

²⁸Ma' qa nayu'kii pa'aj pakha'an, qa nite' nuihiyu'ufi pe' wititsi'. Ma' qa pa' latata qa uyetsfik'i pa'aj, qa qi in iyintaxijets qu' nuiteje'm.

²⁹Ma' qa yeku't pa'aj qa yit'ijets pa'aj pa' latata: “Akha' lenikfe'lets in olots ininqapits in he'yithayii e'mkii, qa ham pa'qu' nite' heik'eni'ik'i qu' it'ij yiwets, la'mek qa nite' les qu' eslisi'ij pe'qu' ewi'le' kots'eteika'ye' qu' hilan qa' hekunhenij ne' waikal.

³⁰Qa hane'ej in nam na' oqwomehe', hik nakha' naq'axli'iji' ke' aq'astayik'i pe' witqesul, qa hane'ej qa hilanik'ui ka' t'ujei wakka lasik'i.”^h

³¹Ma' qa pa' latata qa yit'ijets pa'aj: “Ya's, akha' la'nyijupkii. Qa week ene' yiwekwekits akha' e'ewi'He in lantsat'etsij.”ⁱ

³²Qa leste le'wisij qu' jitaqsiijkii pa'qu' le'wis netuye' qa' le'sitse' ine'mkii, qe hane'en, ha'ne ek'ini'j humtitax qu' hats nawa'm qete'e' mexe ila'x. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye.”—

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi't witeqjelinenek iyowk'elax.

16 ¹Pa' Jesús nifeli'm pe' l'ijatshenehei aka' ewi't lunye'jkii: —Na'l pa'aj pa' ewi't jukhew qi in yiwq'axin wekwek. Qa na'l pa'aj pa' ewi't leqjelinenek'ijik'ui pe' yatsat'etsij. Pa' patun qa tefelhiti'yi'm pa'aj in hats naq'axh'ijik'iju' pekhewe' yejelinentaxij l'astai.^j

²Pa' patun qa iyinii pa'aj, qa yit'ijets: “¿Inhats'ek aka' heifelhiti'yi'm eq'inye'j? Ika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e week pekhewe' hane'ej ithayijkitits, qe hats nite' leke' qu' k'eyeqjelinenek'i'ij.”^k

^e 15:22 Zac 3:3-5; Gn 41:42; Est 3:10; 8:2; Ez 16:10 ^f 15:23 1S 28:24 ^g 15:24 Lc 15:32; Ro 11:15; 2Co 4:10; Col 2:13 ^h 15:30 Pr 29:3 ⁱ 15:31 Jn 8:35 ^j 16:1 Lc 12:42; 15:13; 16:19 ^k 16:2 1Ti 1:4

³Pa' witeqjelinenek qa qi in yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “¿Pa'n hii pa'qu' ðeke'ye' qu' haqsiijkii hane'ej in hats tsilinenij ha' yaqa patun ha'ne yithayijkittax? Hats nite' yet'un qu' hithayiki ha'ne sehe'. Qa hewepinij iye qu' nek'iyinðekii.”

⁴Ye', hats tsikfe'lets aka' qu' yeqfenye'je' yiwek hatse', qa' nana'l pe'qu' qi qu' neneqjunu'yij qu' natsamji'jii pe'qu' ðetsile qu' hamtax hatse' yithayjkit'e.

⁵Ma' qa iyinji'jii ewii'ðji'ij pekhewe' t'eku'mi' pa'aj pa' patun. Pa' nojo'oi qa nifaakan pa'aj: “¿Pa'n uja'x pe' ð'eku'mi' ha' yaqa patun?”

⁶Qa yeku'ð pa'aj: “Cien (100) yamijets ke' ðeqjeyumtshenki' eli'ni ka' aceite.” Qa pa' witeqjelinenek qa yit'ijets: “Ehe, hane'en afaakane'k, if'elitik'i qu' niju' qa' ika'ajji' qu' cincuentaye'ði'ij (50).”

⁷Qa pakhap iye qa nifaakan iye: “Qa akha', ¿pa'n uja'xek pe' ekumhifkinel?” Qa yeku'ð qa yit'ij: “Ciennij (100) ke' ðeqjeyumtshenki'ij coro' ke' trigo fooji'ij.” Qa yit'ijets iye: “Ehe, hane'en afaakane'k, ika'ajji' qu' ochentaye'ðe (80).”

⁸Pa' patun qa yaqan in teqenij pakha' nite' yatsathen ðeqjelinenektax, qe pakha'an yiya'yij ðewek pa'qu' ðeq'inye'je' in iyowk'elax. Qe pekhewe' yatsat'etsij ha'ne sehe', pekhewe'en les in nikfe'lets pa'n ðunye'j in i'nji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa nite' hik ðunyejei nekhewe' i'ni' na' na'lkii in nite' nikfe'letsha pa'n qu' ðunyejeyi'ija in i'nji'teje'm na' na'lkii.^m

⁹Qa yakha'ðe qa hit'ihij ewets, anaxi'ðij pe'qu' ejuwaikali'it qu' nata'ðets qu' ðe'wis qu' anatkini'ð ekewe' nite' ðe'sits wekwek qa ð'astai iye ha'ne sehe' epji' qu' i'feni'ð pekhewepe', hats'inha qu' hamitse'tax ejup ekewe'en, hats ðek na'l pe'qu' neneqjunu'uð eju'ð qu' amtaxi'ðii ne' etsili'ð na' wa'sji'.ⁿ

¹⁰Pakha' qu' net'ekumi'ha pa'qu' ðammi'se'ðetax, qa' net'ekumjiiha'ek pa'qu' qiye'. Qa pakha' qu' nite' net'ekumi'ha pa'qu' ðammise', qa' nite' jeek net'ekumi'ha pa'qu' qiye'tax.^o

¹¹Qa hik ta'ðijupi', qu' nite' ku'mi'ði'ha qu' ðe'wis qu' anatkini'ð ekewe' nite' ðe'sits wekwek qa ð'astai iye ha'ne sehe' ipji', ¿qa pa'n hii pa'qu' nite' na'nuteni'ðij hatse' qu' neðisi'ðij nekhewe' yijaalija yijat'ij in ðe'sits wekwek?

¹²Qa qu' nite' ku'mi'ði'ha qu' anatkini'ð ekewe' nite' ðantsat'etsi'ðij, ¿qa pa'n hii pa'qu' neðisi'ðij hatse' pekhewe' ðantsat'etstaxi'ðija?

¹³Ham pa'qu' witqejkunenek'e qu' ðeke'ye' qu' net'ithayi'yi'm pe'qu' wetsjuk'e patunits, qe i'nhi'i qu' nuten pa'qu' ewi'ðe' qa pakhape' qa'

¹ 16:7 Ewi'ð coro yamets diez (10) ðejiyits pe'qu' trigoye' pakha'aj. ^m 16:8 Lc 18:6; 20:34; Mt 12:32; Jn 12:46; Ef 5:8; 1Ts 5:5 ⁿ 16:9 Lc 11:41; Mt 6:24; 1Ti 6:10

^o 16:10 Mt 25:21-23; Lc 19:17

nisu'un, qa i'nhi'i qu' nite' nanqatsit'i'ij pakhap qa pa' ewi't qa' nuten. Nite' ðeke' qu' week aqa patunitsi'ihij na' Dios qa eke' H'astai.—^p

¹⁴Pekhewe' fariseol, in uja'xhi'i in qi in yisu'un eke' H'astai, pekhewe'en qa yilaki'ijju' yawitji'iji' ðe'lijei pa'aj pa' Jesús in yepi'ye' ej in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek.^q

¹⁵Pa' Jesús yit'ijets pa'aj: —Ekhweli't, hik ekhweli't nekhewe' watsathenketðetaxik'ui qe yi'wen ene' jukhew, qa nakha'ðe Dios qa hats nikfe'lets ne' atawjetsi't, qe ene' jukhew na'aj qi qe yiwqinhettax qa nakha'ðe Dios qa qi in yutenija.—^r

In hats i'nju' pa'aj pa' tenek'enheiji' pa' Dios.

¹⁶—Kekhewe' hayiits qa kekhewe' iye ðe'lijei ke' profetas'ik'i yamijii in hats nam ka' Juan Bautista'ik'i. Ma' qa hik aka'aj tefelhitii na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week in qitax in went'unhetetsji' qu' nuiji'teje'm nakha'an.^s

¹⁷Nite' jutsitax qu' nili'ij pa' ðunye'j na' wa's qa ha'ne sehe', qa nite' hik ðunyejei ekewe' yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i wenit'ij qu' nanaqsiijkii, in jutsitax qu' nawa'mik'i nite' iye pe'qu' ewi'ðe' witq'ikati'ye'.—^t

Jesús qa nifel pa'qu' neweqle.

(Mateo 19:1-12; Marcos 10:1-12)

¹⁸—Pa'qu' jukhewe' qu' nili'ij pe'qu' ðewhe'ye'ye' qa' tujtseika'ye' pe'qu' ðewhe'ye'yi'ij, ma' qa hats yaqsiijkii aka' witwu'ðax (adulterio), qa pakha' qu' ðewhe'ye'yi'ij pekhe' qu' neweqle, ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwu'ðax (adulterio).—^u

Pa' yiwq'axin wekwek qa pa' Lázaro.

¹⁹—Na'l pa'aj pa' ewi't jukhew qi in yiwq'axin pe' wekwek, yeqhinataji'kii pa' witpalinek pe' ðe'sits qa inyetets iye witqhinatai. Qa week ne'uts qa qiji'ij qa tekji'ijju'.^v

²⁰Qa na'l iye pa'aj pa' ewi't jukhew ham yiwq'axine' ði Lázaro. Qi in ðoq'oqkii pa' H'ajik'i qe tajametei qa i'njiikii pa' ðeqeji'ji' pa' yiwq'axin wekwek.^w

²¹Pakha' if'iljetsax yisu'untax qu' nilinij pekhewe' ðaqamhiltiiju'kii ðapk'asil pe' ðaqats pa' yiwq'axin wekwek. Qa pe' nunajits qa nilpinkii pa' ðoq'oqkii H'ajik'i pa' jukhew if'iljetsax.^x

^p 16:13 Mt 6:24; Lc 14:26 ^q 16:14 2Ti 3:2; Lc 23:35 ^r 16:15 Lc 10:29; 18:9; 1S 16:7; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27; Dt 24:4 ^s 16:16-17 Mt 4:23; 5:18; 11:12-13; 7:12; 22:40; 24:35; Mr 13:31; Hch 13:15; Ro 3:21 ^t 16:17 Mt 5:18 ^u 16:18 Mt 5:32; 1:19; Ex 20:14; Lv 20:10; Pr 6:32; 2P 2:14 ^v 16:19 Ex 28:6; 35:35; Est 8:15; Pr 31:22; Ez 27:16; Ap 18:16
^w 16:20 Hch 3:2 ^x 16:21 Lv 15:16; Mt 15:27; 1R 21:19

22 Qa yamets pa'aj pa' ewi'l neŋu ma' qa wa'm pa'aj pa' if'iljetsax jukhew'ik'i. Qa pe' angelits qa yeka'xii na' i'ni' ka' Abraham'ik'i. Qa wa'm iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axin qa tajkati'yik'ui pa'aj.^γ

23 Qa yamii pa' fe't le'nq'itset'ij pe' naxju' (Hades), qa qi in yejtsi'le'kii qa yaats'etax. Ma' qa nejeŋtaxpha'm pa'aj, qa yi'weniiteje'm pa'aj ka' Abraham'ik'i, ewi'l i'ni'hi' pa' Lazaro'ik'i.^z

24 Ma' qa tayaitax pa'aj qa yit'ij: “Tata Abraham, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij. E'nukin qeku'nyii na' Lázaro qu' neqhimit ne' layaqsi' qa' e'nukinij met qu' neqhimit ha'ne yilepep. Hats qitax in elejeitax ye'mji' ha'ne fe't.”^a

25 Qa kakha'ŋe Abraham yeku'l pa'aj, qa yit'ij: “Ya's, menikfelitik'i akha' qi in e'ŋe'wisju' in mexe iŋa'x. Ham hame'em. Qa ha'neŋe Lázaro qa qi in if'iljetsax in mexe iŋa'x. Qa hane'ej qa yineq'elet qa tetka'xii hane'e'in qa akha'ŋe qa qi'ek qu' enejsi'le'kii.^b

26 Qa na'l iye ha'ne qi in akaptax jite'wetschen wetju'l. Qa hik ta'ŋijupi' ene' hane'e'in in nite' ŋeke' qu' namii nakha' ŋa'ni'. Qa nekhewe' nakha' i'ni' ek qa nite' ŋeke' iye qu' nanamii ha'ne ha'ni'hi'.”

27 Ma' qa pa' yiwq'axin wekwek qa yittaxij iye pa'aj: “Enq'elet qeku'nyij wat'ij tata Abraham, qu' ukinii na' Lázaro ke' ŋetsi' ha' tata.

28 Hikha' i'ni' he' lee'fij (5) yejeŋets qu' niyetik'ui, hats'inha qa'nte' nanami'ii iye hatse' ha'ne ŋetset pa' qi a'tax.”^c

29 Qa ka' Abraham'ik'i qa yit'ijju'l iye pa'aj: “Hekhewe'en hats inek na'li'm ke' ŋe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i. Hik kekhewe'tax qek netk'enets.”^d

30 Qa yeku'l iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axintax pa'aj: “Ehe, tata Abraham, na'ltaxi'm. Qa leŋe ŋe'wis qu' nenethinets pa'qu' iŋa'xe' iye qu' hats nawa'mtax, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' netk'enetscha hekhewe'en ma' qa' nili'ij pe' u'lets in yaqsiikii qa ni'nk'aihit pa'qu' ŋunyejeje' pe' ŋatawjets.”

31 Ka' Abraham'ik'i qa yit'ijju'l iye pa'aj: “Qu'nte' ne'nk'enhe'yuyiik'i ke' ŋe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i iye, qa'nte' jeek ne'nk'enhe'yuye'ets pa'qu' nittaxijets qu' nenethintaxets pa'qu' iŋa'xe' iye qu' hats nawa'mtax.”—^e

Pakha' qu' niwu'enhētju' ene' mente' qits.

(Mateo 18:6-7,21-22; Marcos 9:42)

17 ¹ Pa' Jesús qa yit'ijets iye he' ŋijatshenhei: —Nite' ŋeke' qu' hami'ik'ui pakha' qu' nilanheninijifi pe'ye' pakhape' iye, qa ŋhiyee' ha'nus pakha' qu' ninaqlanheninijifi pe'ye'!^f

^γ 16:22 Jn 13:23 ^z 16:23 Is 50:11; Mt 11:23 ^a 16:24 Lc 3:8; 16:30; 19:9;

Jn 8:33,39,53; Is 66:24; Mt 25:41 ^b 16:25 Lc 6:24; Mt 11:28 ^c 16:28 Hch 2:40;

8:25 ^d 16:29 Lc 24:27,44; Jn 1:45; Hch 26:22; 28:23 ^e 16:31 Mt 28:11-15; Jn 12:10-11

^f 17:1-3 1Co 11:19; Lc 22:22; Mt 13:41

²Les in nite! iftsax qu' nonophelijifi ñaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju' qa' netwumhitijiju' pa' qi iweli', qa nite' hik ñunye'j in u'ax wiikfik'i in yaqsijkinenijkii pa'qu' u'axe' enewe' hik ñunyejei mente' qits.^g

³Jehi'ñwet otok'oiha! Pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' u'axe', aq'ayinij. Qa qu' nilifi'ij qa y'i'nk'aihit pa'qu' ñatawe'je', qa ku'miju'ñ qu' e'le'sitsi'ñ wetju'ñ iye.^h

⁴Qu' sieteyi'ij (7) qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' u'axe' in ewi'ñ neñu, qa sieteyi'ej (7) iye qu' netpili'ewetskii, qu' ni'tjiij ewets: “Tsaf'ali'ñi'ij,” qa' ku'mjiiju'ñ qu' e'le'sitse'jiñ wetju'ñ.—

Pa' ñet'unha'x pa' nite' witqekuye'jij pa' Yatsat'ax'inij.

⁵Ma' qa he' apóstoles qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ijatshenfik'iha wat'ij qu' iwqinheti'ñ ye'mha pakha' nite' yeqekuyejeitaxi'ñ.—ⁱ

⁶Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ñ pa'aj: —Qek hik ñuk'eye' pa'qu' nana'li'ñem nite' eqekuyejeji'ñ ne'ej mostaza ño', ma' qekha ñeke'ye'tax qek it'ñijets ene' najkak: “Ijayik'ui ha'ne ña'ni' qa' niji'ju' na' qi iweli'.” Ene' najkak qekha netk'entaxik'i.—^j

Yekheweli'ñ ye'witqejkunenehi'ij.

⁷—¿Pa'n ñi ekheweli'ñ pa'qu' nana'li'm pa'qu' ñeqejkunenek'e in yefu'ñut pa'qu' sehe'ye' i'ññi' qu' naqakinenkii pe'qu' ñelinheye' kots'etets, qa in tepilik'ui pa'qu' ñejinqa'wet'e, me qa' nit'ijets: “Te'ñun qa niju' qa ek”?

⁸¿Me nite' yit'ijets yijat'ij: “Aqsi'j eku'n ye'mijkii pa'qu' yaqe'. Manaqsi'j qa' ets'ithayiki eku'niji' ipñu'ui qu' hats hili'ij qu' heyek, ma' qa' ink'aye'ñe qu' ekek eku'nek”?^k

⁹¿Me qa wetfeliji'm iye qu' nit'ijets ñe'wisij qe yaqsi'ji'mijkii pakha' hats yiyaji'ijets?

¹⁰Qa hik ejunyejeji'ñ ekheweli'ñ, qu' hats week aqsi'ñijkii pe'qu' hats ayajaxti'yi'ñijets qa' les ñe'wis qu' it'ñij: “Yekheweli'ñ yewitqejkunenehi'ñ, ham yewejuli'ñij, qe uja'ñe in haqsi'ji'ñijkii kekhewe' hats haiyajaxti'yi'ñijets qu' haqsi'ñijkii.”—^l

Jesús qa yñin pekhewe' week inyaqsii (10) i'ñij pa' witja'me't lepra.

¹¹Qa ñunye'jkii iye pa'aj, pa' Jesús in ik qu' namii ha' Jerusalén qa nek ji'teje'm pa'aj pa' ñaxka'thel wetju'ñ pe' sehel Samaria qa Galilea.

¹²In hats k'esiyu'uiha pa'aj qa' nakji'teje'm pa' ewi'ñ witset ña's, qa nekfik'ikii pa'aj pe' week inyaqsii (10) yamets jukhew i'ñij pa' witja'me't lepra. Pekhewe'en qa mexe'ñe tots'i'mii pa'aj pa' ts'ap'a'aju',

^g 17:2 1Co 8:9 ^h 17:3-4 Mt 6:14; 18:15,21-22; Lv 19:17 ⁱ 17:5-6 Mt 17:19-21;

Mr 9:24,28-29; Lc 6:13 ^j 17:6 Mt 13:31; Mr 4:31; Lc 13:19 ^k 17:8 Lc 12:35-37

^l 17:10 Job 22:2-3; 35:7; Mt 25:30; Ro 11:35

13 qa yit'unhetik'i pa'aj in yithiniju't, qa yit'ijju' pa'aj: —Jesús, Maestro, enq'leleti'tyij wat'ij.—^m

14 Qa pa' Jesús in yi'wenii pa'aj qa yit'ijets: —Ma'añii qa' me'nethiniłets pekhewe' pa'il.— Qa in ikkii pa'aj qa hamitsiikii pe' ļaja'metets pa'aj.ⁿ

15 Ma' qa pa' ewi't pa'aj pekhewe'en, in wetjeł in hats naxpa'l, qa mexe tepilłetepji' pa'aj qi in yit'unhetik'i pa'aj in qi in yiwqinhetji' pa' Dios.^o

16 Qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús yamitetsju' łotkoyek sehe', qe yiwjutsiqeni'm in qi in łe'wisij in yilin. Ha'ne jukhew Samariałe łeile'.^p

17 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —¿Me nite' week inyaqsii (10) hekhewe' hats naxpa'lij? ¿Qa khewe'ek hekhewep ikwetju't tatsai (9)?

18 ¿Me hamija pa'qu' ewi'te' qu' netpil eku'nłetepji' qu' niwqinhetji' na' Dios, qa ewi'te' ha'ne jukhewiika'?—

19 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —Eniipha'm qa ma, pa' nite' eqekuye'j ta'łets in łanaxpa'lij ka' awtshektax.—^q

Pa'n łunye'j qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios.

(Mateo 24:23-28,36-41)

20 Pekhewe' fariseol qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios?— Pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Na' tenek'enheiji' na' Dios in nam nite' hik łunye'j na'aj na'l na'aj jutsiqaxij in jite'wen.^r

21 Nite' łeke' iye qu' netitijitiyijets: “Ha'ne i'ni'in,” i'nłi'i qu' nenit'ij “ha'niite'ji' pa' i'ni',” qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'ntaxi't etji'teje'm.—

22 Qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijjatshenhei: —Yamets hatse' pa' łahats'ij ekheweli't qu' qi qu' eneqwenkeyu'taxi'łij pa'qu' ewi'te' nełuyeji' ha'ne Ła's na' Jukhew. Qa teeste' qu' łeke'ye' qu' i'weni't.^s

23 Ma' qa' nenit'ij ewets: “¿Ha'ne qe i'ni'in! ¿Ha'niite'ji' pa' i'ni'!” Makitek'łiıı, hasu'uj iye ijayani'łii pekhewe'en.^t

24 Qe hik qu' łunye'je' na'aj etheluna'x qe lepep lepep qa pekhel na'likii na' wa'sji'pha'm qa toxii in jite'wenii, qa hik qu' łunye'je' hatse' qu' nanamtax iye ha'ne Ła's na' Jukhew.

25 Qa leste' łe'wis qu' nojo qu' qi qu' nataatshenhetii ha'ne Ła's na' Jukhew qa qu' nuten enewe' hane'ej ha'ne łahats'ij.—^u

^m 17:13 Lc 5:5 ⁿ 17:14 Lv 13:2–14:32; Mt 8:4; Lc 5:14 ^o 17:15 Mt 9:8; Mr 2:12; Lc 2:14; 5:26; Jn 9:24; Hch 4:21; 12:23; Ro 4:20 ^p 17:16 1S 20:41; 2S 14:22; Mt 10:5; 17:6; 1Co 14:25; Jn 4:9 ^q 17:19 Mt 9:22; Mr 10:52; Lc 5:20; 18:42 ^r 17:20–21 Mr 13:21; Lc 19:11; Hch 1:6 ^s 17:22 Dt 32:35; Is 2:12; Jer 7:32; Am 4:2; 5:18; Lc 5:35; 19:43; 21:6; 23:29 ^t 17:23–24 Mr 13:21; Lc 21:8 ^u 17:25 1Co 1:8; Mt 16:21; Lc 9:22

Hik qu' ñunye'je' pekhewe' ñeqe neñutsji' pa' Noe'ik'i qa pa' Lot'ik'i.

26—In ñunye'jek kakha' ñunye'jkii kekhewe' ñeqe neñutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik ñunye'je' iye hatse' pekhewe' neñutsji' qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ña's na' Jukhew.ʸ

27Ke' jukhew'ik'i qa efuts iye tekñe, iya'ñe, tewhe'yeiju'kii qa testiiji'jjij iye qu' netewhe'yeiju'kii qa yamñi'jjii ka' neñuji' ka' Noé in hats i'nji'ju' ke' qi tokoyei, ma' qa nam ka' qi pñei qa ka' iwelitax qa week naq'axijju' ha'ne sehe' ipji'.ʷ

28Qa hik ñunye'j iye kakha' ñunye'jkii kekhewe' ñeqe neñutsji' ka' Lot, ke' jukhew'ik'i tekñe, iya'ñe taqhayetskii wekwek, t'ihinij wekwek, we'nq'en qa naqsi'jjju' iye ñetsil.ˣ

29Qa kakha'ñe neñuji' ka' Lot in hats ikik'uifik'i ka' witset Sodoma, qa te'nilit ka' pñei qa fe'tñe azufre ta'ñetspha'm na' wa's, ma' qa week naq'axijju'.ʸ

30Qa hik aka' iye qu' ñunye'je' iye hatse' pa' neñuji' ha'ne Ña's na' Jukhew qu' ne'twenhetiitaxija.ˣ

31Pakha' neñuji' hatse' pakha' qu' na'nipji' ts'eeweyi'ipji' pe'qu' ñetsi'ye' qa pe'qu' ñewekwekitse' qa i'nifi ñatawe'j pe'qu' ñetsi'ye'. Hasu'uj net'ilitetsju' qu' nenkaxfik'ikii pe'qu' ñewekwekitse'. Qa pakha' qu' na'ni' pa'qu' ñe'jinqa'wet'e qa hasu'uj netpili' pe'qu' ñetsi'ye', aje'eñ nilat yijat'ij.

32Qa' menikfelitilik'i pekhe' ñewhe'ye'ek'i pa'aj pa' Lot.ª

33Week pakha' qu' nanaitaxij pa'qu' ñunye'je' pa'qu' ñi'ñe', qa' naqamij, qa pakha' qu' naqamij pa'qu' ñunye'jetax pa'qu' ñi'ñe', qa' ñi'ñe'.ᵇ

34Qa hit'ihij ewets pakha' naja'xji' hatse' pakha'an wetsjuk pe'qu' witiwhifeyek'eju', qa' ewi'ñ pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.ᶜ

35Wetsjuk pe'qu' efutse' taqñijnju' qa ewi'ñ pa'qu' newetkax iye qa pekhepe' qa' amane' iye.

36Wetsjuk pe'qu' jukhewe' qu' na'ni' pa'qu' ñe'jinqa'wet'e, qa ewi'ñ pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.—

37Pekhewe'en qa nifaakanij pa'aj: —Yatsat'axyij ¿Pa'n i'nijji' hatse' aka'an qu' namets?— Qa yeku'ñ pa'aj: —Pakha' qu' na'ni' pa'qu' iwamhi'ñe' qa' hik pakha' jeek qu' nonot'axii pe'qu' o'powile'.—ᵈ

Yejeyumtshenijupi' pe' wikiñhale' qa pa' juez.

18 1Pa' Jesús qa nifeli'm pa' ewi'ñ yejeyumtshenijupi' qe qa' nijatshenij pekhewe'en pa'qu' ñunyejeji'ij qu' niyin week ñahatsiyij, qa hasu'uj qu' thalali'ijju'.ᵉ

ʸ 17:26-27 Mt 24:37-38 ʷ 17:27 Lc 20:34-35; Gn 6:14 ˣ 17:28 Gn 19:1-26

ʸ 17:29 Gn 19:24-25 ˣ 17:30-35 Mt 16:27; 24:17,39-41,44; Mr 13:15; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7; 4:13 ª 17:32 Gn 19:26 ᵇ 17:33 Mt 10:39; Jn 12:25 ᶜ 17:34 Lc 1:78-79

ᵈ 17:37 Lc 17:20; Ez 29:5; 32:4; 39:17-20 ᵉ 18:1 Lc 11:5-13; 21:36; 1Ts 5:17; 2Co 4:1

2 Qa yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi't juez i'ni' pa' ewi't witset, pakha'an nite' niwewijju't na' Dios qa nite' niwewijju't iye pa'qu' lunye'je'le ene' jukhew, ham niwewi'yi'ikii.^f

3 Pakha' witset i'ni' iye pa'aj pe' ewi't wikihale', hik pekhe' week lahatsiyij namji'jiii pakha'an, qa yit'ijjets: “E'wei qeku'n ye'miju't wat'ij hekhew' yejuhihifets.”^g

4 Olotsij pa'aj in yamji'ijtaxii, qa nite'le yeje'jiiju't pa'aj. Ma' qa i'nk'ate pa'aj qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: “In yemjeetax in nite' ts'ijiwe'yiju't pa' Dios qa ene' jukhew iye.

5 Qa lesle le'wis qu' hi'fen ene' wikihale', qe nite' yili'ij wiikfik'i in namyiikii, hats'inha qa' nite' nasnalkete'kii in week neluts namyii.”—^h

6 Qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij iye pa'aj: —Je' qeku'ni'lek aka' yit'ij pakha' juez nite' yatsathen.

7 ¿Me qa' nite' netweyi'ik'i na' Dios pekhewe' hats t'eku'miiji'kii in iyiniikii ene' week neluts qa najai iye? ¿Me qa' qiye' iye qu' nonotki'ets qu' nenje'liju't?ⁱ

8 Yakha' hit'ij ewets in nite' optoxij qu' netweyik'i. Qa ha'nele Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye hatse', ¿me mexe na'l pa'qu' nite' witqekuye'je' qu' ni'wen hatse' ha'ne sehe' ipi'?^j—

Wetsjuk pe' jukhew yamii pe' qi witlijsitjii qu' niyin.

9 Qa pa' Jesús qa iyetij iye pa'aj aka' ewi't yejeyumtshenijupi' qu' net'ejujets pekhewe' uja'x in yumtiitaxija qa wanamitletaxij lewek qu' natsathen, ma' qa yuten pekhewepe',^k

10 qa yit'ij pa'aj: —Wetsjuk pa'aj pe' jukhew uyetsji' ne' qi witlijsitjii qu' niyin. Ewi't pa' fariseo qa pakhap qa nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejujets pa' Roma.^l

11 Pa' fariseo ts'apa'aj pa'aj, ma' qa iyintax pa'aj lakha'le in iyinletets pa'aj, qa yit'ij: “Dios, hit'ij eipha'm in qi in le'wisij qe nite' yijunyejeyiju't nekhewep jukhew. Nekhewe'en ejtenhetsits, qa nite' yatsathen iye, efunajats iye. Nite' hik yijunye'j iye ha'ne yijaninkii ke' wekwek.”^m

12 Yakha' wetsjuk'ij neluts qe nite' heyek na'aj ewi't semana, qa week ne'ej ha'yanij ł'astai qe yamets week inyaqsii (10) qa ewi't ne'ej k'ehisij.”ⁿ

13 Qa pakha' yijaninkii wekwek, qa ts'ap'a'aji' ek pa' ipłu'ui pa'aj in iyin nite' yisu'un iye qu' neje'ijetspha'm na' wa's mehe'ej in yilanje'mkii

^f 18:2 Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 ^g 18:3 Lc 2:37; 4:26; 7:12; 21:2

^h 18:5 Lc 11:8 ⁱ 18:7 Is 63:4; Ap 6:10; Mt 24:22; Ro 8:33; 2Ti 2:10; Tit 1:1; Sal 88:1;

2P 3:9 ^j 18:8 Dn 7:13; Lc 9:26; 12:40 ^k 18:9-14 Mt 5:20; 18:4; 23:12; Lc 14:11; 16:15;

23:11; 2Co 1:9; Hch 4:11; Ro 14:3,10 ^l 18:10 1R 10:5; 2R 20:5,8; Hch 3:1 ^m 18:11 Mt 6:5;

7:15; Mr 11:25; 1Co 5:10-11; 6:9,10; Lc 16:10; Ex 20:14; He 13:4 ⁿ 18:12 Lc 5:33-35; 11:42;

17:12; Hch 13:2-3

H'ejuyi'ij, qa yit'ij pa'aj: “Dios, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij qe tsikfe'lets in qi in yu'ax.”^o

¹⁴Hit'ilij ewets pa' yijaninkii pe' wekwek in wapilii pe' lets' qa hats yiwu'mik'ui na' Dios pe' lewu'ets. Qa pakha'le fariseo qa nite' tewumhiti'yik'ui pe' lewu'ets. Qe pakha' qu' lakha'ye' letaxlete'm qu' neniwqinhettaxji' qa' hik pakha'ye' qa' nite' qiye'ji'. Qa pakha'le qu' nite' neniwqinhete'ji' ma' qa hikpa' qa' neniwqinhetti'.—^p

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.

(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

¹⁵Qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús pe' omehets weekji' pekhewe' mexeelija qu' net'eku'mipji'. Qa in yi'wenij pa'aj he' l'ijatshenhei qa nite' lexkeltaxij qa t'oqowe'itaxijju' pa'aj pekhewe' nekaxtaxetskii pe' letits.^q

¹⁶Ma' qa pa' Jesús qa taya'yets pe' l'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Enwejin'i'iyiwets ne' omehets qu' nenek yiwets. Hasu'uj oqowe'yi'ijju', qe nekhewe' hik lunyejei enewe'en hik nekhewe' ne' yatsat'etsipji' na' tenek'enheiji' na' Dios.^r

¹⁷Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets, pakha' qu' nite' net'eku'miju' na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nite' hik lunye'je' na'aj omela's in nite' inqeku', nite' leke' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—^s

Pa' jutjana'x yiwq'axin wekwek.

(Mateo 19:16-30; Marcos 10:17-31)

¹⁸Ewi't pa' jukhew pekhewe' tenek'enhei qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —Teik'unei Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witi'ax nite' yili'ij?—^t

¹⁹Qa pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —¿Inhats'ek in hit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' neteik'unei, ewi'te na' Dios.

²⁰Akha' hats inek lenikfe'lets ke' yit'ij na' Dios qu' nanaqsiijkii: “Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei qa hik lunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj eqek'ui, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onimkii pakha' qu' netnek'enhei. Ek'eenetsha qa iwqinhetti'ha iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye' iye.”—

(Ex 20:12-16)^u

²¹Qa yeku't pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Week ekewe'en hayiits heik'enik'iha qa hijayanija iye in i'nk'a ye'jutjanax la's.—

²²Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an qa yit'ijets pa'aj: —Mexe na'l pa' ewi't hamik'ui qu' aqsiijkii. Ihinijkii week pe' ewekwekits qa pekhewe'

^o 18:13 Esd 9:6; Lc 23:48; He 2:17; 1Ti 1:15 ^p 18:14 Lc 1:52; 3:5; 14:11; 16:15; Fil 3:8; Is 2:11 ^q 18:15-17 Mt 18:3 ^r 18:16 Lc 14:26 ^s 18:17 Sal 72:19; Ap 22:21; Lc 8:13; 1Co 14:20; 1P 2:2 ^t 18:18-30 Lc 8:41; 10:25; 12:58; 22:28-30; Jn 3:15 ^u 18:20 Dt 5:16-20

qu' łajale' qa' łisij ne' if'ılıjsetsits, ma' qa' nana'l e'm yijat'ij pe'qu' ewekwekitse' na' wa'sji', qa' etpil iye qa' atsjayan.—^v

²³Qa pakha'łe'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa qi in u'łaxi'mkii pa'aj, qe pakha'an qi in yiwq'axin pe' wekwek.^w

²⁴Pa' Jesús in yejelju' pa'aj, ma' qa yit'ij: —ıHayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios enewe' yiwq'axin wekwek!

²⁵Qe les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'łe' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto', qa' nite' hik łunye'je' pa'qu' ewi'łe' yiwq'axin wekwek in jutsitax wiifik'i qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—

²⁶Qa pekhewe' yepi'ye' ej pa'aj aka'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Maa, ¿qa pa'n łiyek pa'qu' łeke'ye' qu' ıla'xe'?—^x

²⁷Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' qu' nite' łeke'ye' qu' naqsiijkii ene' jukhew qa efuts iye, qa nakha'łe Dios qa łeke' qu' naqsiijkii.—^y

²⁸Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, yekheweli'ł week henejeti'ł he' yiwekwekitsi'ł qa k'aftsini'ł in k'ajayani'ł.—^z

²⁹Qa yeku'ł pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ılıj ewets, in ham pakha' qu' hats niwejini'li pe'qu' łetsi'ye', i'nłi'i łewhe'ye'ye', i'nłi'i qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, i'nłi'i qu' ł'alheye' qa i'nłi'i qu' łelitse' qe ta'łijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios

³⁰qu' nite' les olotsi'ij qu' netesti'yij ekewe'en ha'ne hane'ej łahats'ij, qa pakha' mexe hamik'ui, qa pa' wita'x nite' yili'ij.—^a

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.

(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

³¹Pa' Jesús t'eku'mi' pa'aj he' doce (12) łijatshenhei qa wetqhetheni'łfik'i pa'aj, qa yit'ijji'ju': —Jeł qeku'ni'łek, hane'ej in jiteyii qu' jinamii ha' Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i' ma' qa' hats nafits week kekhewe' wekwek yika'ajji' pa'aj ke' profetas'ik'i in t'ejuyets ha'ne Ła's na' Jukhew.^b

³²Qe hik nakha'a' hatse' qu' netesti'yij ne' jukhewiikal, qa' qi qu' nawitji'iji' pe'qu' łe'lıjeye', qa' u'łetsi'ik'i iye pe'qu' łe'lıjeye'ets qa' netk'iyikii iye.

³³Qa' ink'aye'łe qu' hats neqsılanje'mkii, ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' ıla'xe' iye.—^c

^v 18:22 Lc 5:11,27; 12:33; 19:8; Hch 2:45; 4:34; Mt 6:19-20 ^w 18:23 Mt 26:38; Mr 6:26; 14:34 ^x 18:26 Lc 18:42; Ef 2:8 ^y 18:27 Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Lc 1:37; Ro 4:21; 11:22 ^z 18:28 Lc 5:11; Jn 8:12 ^a 18:30 Job 42:10; Mt 6:33; Lc 21:8 ^b 18:31-34 Lc 9:51; 22:37; Sal 22; Is 52:13–53:12; Mt 1:22; 26:24; Jn 19:28
^c 18:33 Mt 16:21; Lc 9:22

³⁴Qa he' H'ijatshenhei qa nite' n'ikfe'lik'uyii aka' yit'ijets pa'aj, qe mexe nite' tenexke'ej qu' nenikfelik'uiyii, qa hik ta'hijupi' in nite' teke' qu' nenikfe'lik'i.^d

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al.
(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

³⁵In hats k'esets pa'aj pa' Jesús pa' witset Jericó, ewi't pa' puk'al i'niju' pa'aj tekuwe' pa' wit'ikheyi'j, iyiniikii taq'astaye'.

³⁶Pa' puk'al in yepi'ye' pa'aj in olots pe' jukhew nekijup, qa inaqfaakanij pa'aj pa'n hunye'jkii.

³⁷Qa tefelhiti'yi'm pa'aj in neki' pa' Jesús Nazaret teite'.^e

³⁸Ma' qa pa' puk'al qa tayaitek pa'aj, qa yit'ij: —Jesús, Ła's pa' David'ik'i, jenq'eletyij wat'ij!—^f

³⁹Pekhewe' nojo'ok'oi qa yaq'ayintaxij qe qa'nte' net'ewu'ye'. Qa pakha'an qa yape'enhale les in yit'unhetik'i in tayai: —Ła's pa' David'ik'i, jenq'eletyij wat'ij!—

⁴⁰Qa pa' Jesús qa teke'lenju' pa'aj qa inq'ukinii qu' netetka'xii, qa in hats meti'm, qa nifaakan pa'aj:

⁴¹—Łekpa' hisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Qa pa' puk'al qa yeku't pa'aj: —Yatsat'axyij, hisu'untax qu' hi'wenkii iye.—

⁴²Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej qu' i'wenkii iye. Na' nite' ekekuye'j hik nakha' neĤin.—^g

⁴³Qa hik pakha'aj qa yi'wenkii, qa yijayan pa' Jesús qi in yiwqinhetji' pa' Dios. Qa week iye pekhewe' yi'wenij pa'aj aka'an qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios.^h

Jesús qa pa' Zaqueo.

19 ¹Pa' Jesús qa yamji'teje'm pa'aj pa' witset Jericó, ma' qa nek ji'teje'm pa'aj pa' witset.

²Qa ewi't pa'aj pa' jukhew Ĥi Zaqueo, tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma, pakha'an qi yiwq'axin iye pa'aj wekwek.

³Pakha'an neqwenkeyu'taxij pa'aj pa'n hunye'jija pa' Jesús, qa nite' te teke' qu' ni'wen qe olots pe' jukhew qa efuts iye, qe ik'ajiyit pa'aj pa' Zaqueo.

⁴Hik ta'hijupi' in wekuma'x pa'aj qu' yojo'ok'oyii pa' teiji', qa weĤik'ipha'm pa'aj pe' najkak hats'inha qu' ni'wen, qe pa' Jesús hats k'esiyu'ui qa' neneki' pakha'an.

⁵Qa pa' Jesús in yamets pa'aj, qa yeeĤik'ipha'm pe' najkak, qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Zaqueo, if'elitik'i, ilitju', qe hane'ej qu' ya'mane' eku'ni' pe' etsi'ii.—

^d 18:34 Mr 9:32; Lc 1:29; 2:50; 9:45; 24:16 ^e 18:37 Mt 2:23; Jn 18:5; 19:19; Hch 2:22

^f 18:38 Lc 18:7; Mt 1:1; 9:27; Lc 1:32; 16:24; Ro 1:3 ^g 18:42 Jn 9:11; Hch 9:12; Mt 9:22; Lc 5:20; 7:22,50; 8:48; 17:19; 18:26 ^h 18:43 Lc 2:10; 7:16; 13:13

6Ma' qa pa' Zaqueo qa yif'elitik'i pa'aj in t'ilitju', qi in te'wisi'mkii pa'aj qu' namihii pe' letsi'.

7In te'wenheti'yij pa'aj aka'an, ma' qa week in t'ayijji' pa'aj, qa yit'ijju': — Hats ikii qu' amani'i' pe' letsii' aka' ewi't' jukhew ul'ax.—ⁱ

8Pa' Zaqueo qa niipha'm pa'aj, ma' qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: — Ma' hayits, Yatsat'axyij, pa' lapk'as enewe' na'l ye'm qa' hetisij nekhewe' if'iljetsits. Qa qu' nana'l pa'qu' he'yejteni'm pa'qu' luk'eye'en qa' les te'wis qu' ikwetju'h'i'ij (4) qu' hanhinipji' qu' hepiletets.—^j

9Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej na' witi'ax nite' yili'ij hats namets ene' witi'si', qe ha'ne jukhew la's iye ka' Abraham'ik'i qe hik lunye'j in nite' inqeku'.^k

10Qe ha'ne la's na' Jukhew nam qa' nowo'oiikii qa' nenlinju' iye pekhewe' hamitstaxiikii.—^l

Yejeyumtshenijupi' pa' netisijju' pe' laq'astai qu' net'ithayi'yij.

(Mateo 25:14-30)

11Pe' jukhew in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe' wekwek, pa' Jesús qa ewi'lij iye in nifel pa' ewi't' yejeyumtshenijupi' iye, qe hats meti'mii ha' pa'aj ha' Jerusalén, qa pekhewe'en qa yumtitax pa'aj qu' hats k'esiyuye'etsha qa' na'nju' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.^m

12Qa hik ta'hijupi' in yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi't' qiji' patun pa' ewi't' witset, yamii pa' toxii witset qa' netestiyiji' qu' wittatayi'i pakha' ta'hi', ma' qa' ink'aye'te qa' netpil iye.

13Qa mexe taya'yii pa'aj pekhewe' week inyaqsii (10) leqejkunenei, qa week ewiteyi'mkii tinajits telits pe' h'astai in netisijju', qa yit'ijets iye pa'aj: “Ithayi'yii'ij enewe'en ip'u'ui qu' hetpiltax iye.”

14Qa pekhewe'te letsetifets qa qi in napjaxi'm, ma' qa yijayankeninijpha'm pe' uja'x jukhew, qu' nit'ijets: “Nite' hisu'uni't' qu' wittatayi'i ha' yitset'it.”

15Qa has'e testi'yij qu' wittatayi'ij, qa tepilii iye pa' letset. Ma' qa in namii pa'aj qa iyinii iye pekhewe' leqejkunenei netisijju' pa'aj pe' laq'astai, qe qa' nenikfe'lets pa'n uja'x pe'qu' laxifkinele' in t'ithayi'yij.

16Pa' yojo qa nekets pa'aj, qa yit'ijets: “Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i, qa week inyaqsii (10) ene' tinajits telits ene' ha'yanij.”

17Qa yit'ij pa' wittata: “iHayits yijat'ij! Akha' leniyayij in e'witqejkunene'k, qe in nite' lawitjite ke' nite' olotstax, qa hane'ej qa' k'elisi'ij qu' enek'enhe'yipji' nekhewe' week inyaqsii (10) witsetits.”ⁿ

18Ma' qa nekets iye pakhap iye, qa yit'ijets: “Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i lee'fij (5) ene' ti'najits telits ene' ha'yanij.”

ⁱ 19:7 Lc 15:2 ^j 19:8 Lc 3:14; 18:22; Ex 22:1; 2S 12:6 ^k 19:9 Lc 1:77; 3:8; 13:16; Ga 3:7,29

^l 19:10 Ez 34:16; Mt 9:13; 10:6; 15:24; 18:12; Lc 15:4 ^m 19:11-27 Mr 13:34; Lc 9:51; 17:20; Hch 1:6 ⁿ 19:17 Lc 16:10; 1Co 4:2

¹⁹Qa yeku'l iye pa'aj pakha'an, qa yit'ijets: “Akha' qa' leefi'ijek (5) pe'qu' enek'enhe'yipji' ek witsetits.”

²⁰Qa pakhap iye qa nekets iye, qa yit'ijets iye pa'aj: “Yaqa patun, enewe'en he' aq'astai. Hijuphe'lji' ka' penyilo in hat'inkii.

²¹Qe ts'ijiwei eju'l qe akha' ewi'l jukhew its'iyoptox, l'eku'mi' qa l'eka'x na'aj nite' akha' qu' eni' pakha' we'nentaxi' qa lenit'ijji' iye ne'ej lei ne'ej nite' akha' qu' enju'.”^o

²²Ma' qa pa' wittata qa yit'ij: “Akha' ham e'weju'ij in e'witqejkunene'ktax, kekhewe' akha'le in e'ljei hik kekhewe' qu' nata'lets qu' atanithenhetii. In lenikfe'l yiwets in yits'iyoptox qa he'yeku'mi' qa heka'x iye na'aj nite' yakha' qu' heni' pakha' we'nentaxi' qa henit'ijji' iye lei ne'ej nite' yakha' qu' henju'.

²³¿Qa inhats'ek in nite' l'ekaxii ne' yaq'astai pe'qu' bancoye', hats'inha qekha nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i in hetpil iye?”

²⁴Qa yit'ijets pekhewe' i'nijup: “Enitka'mi'lij ne' l'astai qa' lisi'lij nakha' t'anij ne' week inyaqsii (10) ti'naj l'elits.”

²⁵Pekhewe'en qa yit'ijju': “Yaqa patun, qa in hats week inyaqsii (10) iye ne' t'anij nakha'an.”

²⁶Qa yeku'l pa' wittata: “Yakha' hit'ij ewets pakha' qu' l'nye'je'le qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pa'qu' nana'ltaxi'm.”^p

²⁷Qa nekhewe' yeju'ihifets, hik nekhewe' ne' nite' yisu'untax qu' latataye'yij in ye'wittata, enka'xi'l met hane'e'in qa' k'eweni'lij qu' anlani'lju'.”—^q

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.

(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)

²⁸In yili'ij in yit'ij ekewe'en pa' Jesús, ma' qa yojofik'i iye qu' namii ha' Jerusalén.^r

²⁹In hats meti'm pa'aj ha' witset la's Betfagé qa ha' Betania meti'm ha' puumupha'm uteket hii Olivos, qa yukin pa'aj he' wetsjuk l'ijjatshenhei.^s

³⁰Qa yit'ijets: —Ma'akii na' witset la's, nakha' jiwankaajulesteje'm, na' les in met. Qa qu' ami'letsteje'm qa' i'weni'li' pa'qu' ewi'l matikataxe' wo'nophe'l, mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'ijjii qa' enka'xi'l met.

³¹Qa qu' nana'l pa'qu' nafaakantaxi'lij: “¿Inhats'ek in lenit'ijjii?” qa' it'ijjiju'l: “Yisu'un ha' Yatsat'ax'inij.”—

³²Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe' t'ukinhetii. Qa week yi'wen ekewe' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús.^t

³³In mexe nit'ijjii pa'aj pa' matikatax, qa pe' yatsat'etsij qa nifaakan pa'aj: —¿Inhats'ek in lenit'ijjii?—

^o 19:21 2Co 8:12 ^p 19:26 Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18 ^q 19:27 Lc 19:14

^r 19:28-44 Lc 9:51 ^s 19:29 2S 15:30; Zac 14:4; Lc 21:37; 22:39 ^t 19:32 Lc 22:13

34 Qa yeku'ł pa'aj pekhewe'en: —Qe ha' Yatsat'ax'inij yisu'un.—

35 Ma' qa neka'xii pa'aj pa' Jesús, qa yipk'enipji'kii pe' le'ntaafitits, ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' Jesús.^u

36 Qa in ikij pa'aj pa' Jesús, ma' qa pe' jukhew qa efuts iye qa yipk'enik'uiyi'jukii pa' witikheyijji' pe' le'ntaafitits.^v

37 In hats meti'm pa'aj ha' kiimiju' ma' qa' hats nakik'iju' ke' uteket Olivos, qa week pekhewe' olots l'ijatshenhei qa taya'yijipji'kii qe le'sitsi'mkii qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios, qe hikpa' ta'lets pekhewe' week ham lunyejeji'iju'ł in yi'wenij pa'aj.

38 Qa yit'ijju': —*¡Qi in le'wis ha'ne wittata namij aka' hii pa' Yatsat'ax'inij!*
(*Sal 118:26*) ¡Wit'ikesimeya'xłekii hatse' pa' wa'sji'pha'm qa' neniwqinhetji'ha iye pakha' i'ni' pa' les toxpha'mha!—^w

39 Qa uja'x pekhewe' fariseol i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' jukhew, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, aq'ayinij aka' yit'ijju' enewe' ijatshenhei.—

40 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Yakha' hit'ihij ewets, qu'nte' net'ewuyetax enewe'en qa' nekhewe'ye' utel qu' natyai wetju'ł.—^x

41 Qa in hats meti'm pa'aj ha' Jerusalén, qa pa' Jesús in hats yi'wenii pa'aj ha' witset, ma' qa yayinju' pa'aj^y

42 qa yit'ij pa'aj: —Qek akha'ye'le iye qek enikfe'lets ha'ne nełuji' nakha' qek k'ełstaxij wit'ikesimeya'xłekii. Qa ha'neli'ij qa hats wanat'in ek'uiikii qa' nite' i'wene'.^z

43 Qe nam ewets hatse' nekhewe' u'lets nełuts. Ma' qa nekhewe' ejuihifets qa' nam ejupkii, qa' neqetsitenij ejup pa'qu' qiye'pha'm qa'nte' maye'fik'i.^a

44 Week qu' nonopłaxju' na' witset qa week qu' nalani'iju' iye akha' qa ene' elits. Ham nejete'pha'm pe'qu' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye', qe nite' lenikfeliiyu'ets ha'ne łahats'ij in hats namtax ei ha'ne Dios.—^b

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pekhewe' taqhaitaxifi pe' qi witlijsitjii.

(*Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22*)

45 Pa' Jesús qa uyifi pa'aj ke' qi witlijsitjii. Ma' qa yiwutshenijfik'ikii pa'aj pekhewe' i'ntaxijifi pe' t'ihinij,^c

46 qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' le'lijei na' Dios yit'ij: “*Ene' yitsi' qu' łetsiyi'ij pa' wit'iyinheye'j*” (*Jer 7:11*) qa ekheweli'ł qa equiwe'łtaxihij nekhewe' ejtenhetsilets.—^d

47 Qa week nełuts i'nq'ijatshenifi pa'aj pa' Jesús ke' qi witlijsitjii. Qa pekhewe'le tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés

^u 19:35-38 Jn 12:12-15; Zac 9:9 ^v 19:36 2R 9:13 ^w 19:38 Mt 2:2; 25:34;

Sal 118:26; 148:1; Lc 2:14; 13:35; Job 16:19; Mt 21:9; Mr 11:10 ^x 19:40 Hab 2:11

^y 19:41 Lc 13:34-35; Jn 11:35; He 5:7 ^z 19:42 Lc 8:9-10; 10:21; 23:34 ^a 19:43 Lc 17:22;

21:20; Is 29:3; Jer 6:6; Ez 4:2 ^b 19:44 Mt 24:2; Mr 13:2; Lc 1:68; 7:16; 21:6; Ex 3:16;

1P 2:12 ^c 19:45-48 Jn 8:1-2; 11:45-53 ^d 19:46 Is 56:7; Jer 7:11

le'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa wotaxiikiyek pa'qu' leqfenejeji'ij qu' nilan.^e

⁴⁸Qa nite'te yi'wen pa'qu' leqfenejeji'ij, qe week pakha' witset yisu'unjiija qu' nepiye' qa i'nq'ijjatshenji'ij pa'aj pa' Jesús.^f

Pa' let'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.

(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)

20 ¹Qa lunye'jkii iye pakha'aj pa' ewi't ne'ujii' pa' Jesús in mexe yijatshen pa'aj pe' jukhew ke' qi witlijtsitjiyifi qa nifeli'm eke' le'sits wi'tlijei, qa namets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijjatshenij ke' Moisés le'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset.^g

²Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n lunye'j pa' witt'unha'x ta'tets in laqsiijkii aka'an? ¿Pa'n hii pa' tenek'enhei netisij aka'an qu' aqsiijkii?—

³Qa yeku't pa'aj pa' Jesús: —Yakhap ji'jek qu' k'afaakani'tij pa'qu' ewi'te', qa' enfeli't ye'm:

⁴In wenqimpuujinkii ka' Juan, ¿me ta'tets na' Dios, me i'nhi'i ene' jukhewle?—

⁵Ma' qa wapilij wetju't pa'aj in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintittaxijets nukin pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: “¿Inhats'ekek in nite' h'ek'eni'tets?”

⁶Qa nite' leke' iye qu' jintit'ijets qu' enewe'ye' jukhewle qu' nata'tets, qe qu' jintit'ijets ma' qa jinije'le'ekii ne' utel qu' jinilanju'ha, qe enewe'en week yumti in yijaa'ija ka' Juan in profeta.—^h

⁷Ma' qa in yeku't pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets in nite' nikfe'lets pa' ta'tets in inqimpuujinkii ka' Juan.

⁸Qa pa' Jesús qa yeku't pa'aj: —Yakhap ji'jek qa'nte' k'efeli'iti'm nakha' hata'hijets aka' yit'unha'x in haqsiijkii aka'an.—

Pe' u'lets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.

(Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

⁹Ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijets iye pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi't pa' jukhew yeni'ju' pa' leq'ejinqa'wet pa' uwaket. Ma' qa yatkinheninets pekhewe' jukhew qa' hikpe' neje'tets qa qu' netei qa' niwjafiti'hje'm. Ma' qa ik pa'aj qa yamii pa' toxii witset qa yape'eikii pa'aj.ⁱ

¹⁰Qa in yamets in tei qa yukinii pa' ewi't leqejkunenek pekhewe' jukhew qu' niyinijets pa' uja'xek pekhewe' qu' lekheweli'jek pa' t'enheiju'. Pe' jukhew qa yilanje'mkii pa' wit'ukinektax qa yipilhenin iye, ham tisi'ij.

¹¹Qa yukintax iye pakhap iye leqejkunenek, qa hik leqfenejeji'ij iye in qi in yilanje'mkii iye, tejithe'yetskii qa yipilhenin iye, ham tisi'ij iye.

^e 19:47 Mt 26:55; Lc 6:11; 11:53-54; 20:1,19 ^f 19:48 Lc 18:43; 20:6 ^g 20:1-8 Lc 4:18; 8:1; 9:22; 22:66; 19:47 ^h 20:6 Lc 7:29-30; 19:48; Mt 11:9 ⁱ 20:9-19 Is 5:1-7

12 Qa yukintax iye pakhap iye ma' qa hats wetshetk'ewi'l, qa pakha'an qa yeqfe'meten iye pa'aj, qa yiwutshenfik'i pa'aj.

13 Qa yit'ij pa' yatsat'axij pa' uwaket: “¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij? Ye'ehe, nakha' yaa'sija qi in hisu'un qu' hukinii iye, axe'm qu' hik nakha'ye' qu' niwqinhetji' qa' netk'enets.”^j

14 Pekhewe' jukhew in yi'wen iye pa'aj, qa yit'ijju' pa'aj: “Hik nakha' qu' naya'xtaxij hatse' ha'ne leq'ejinqa'wet. Jitalan hats'inha qa' inekhewe'le' qu' jinatsat'etsijha hatse' ha'ne l'ejinqa'wet.”^k

15 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xik'uifik'i pa' l'ejinqa'wet, ma' qa yilan pa'aj.— Qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús pekhewe' jukhew qa efuts: —Ye'ehe, ¿qa pa'n qu' leqfenye'ji'ij hatse' pa' yatsat'axij pa' uwaket pekhewe'en?

16 Namii hatse' qa' nanlanju' pekhewe' jukhew, qa pa' uwaket qa' netisij pekhewepe' iye.— In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijju': —Hasu'uj qek nana'l pa'qu' lunye'je' kakha'an.—^l

17 Pa' Jesús qa yeje' j'i'teje'mkii pa'aj, qa yit'ij: —¿Qa pa'n ikji' ek kakha' yit'ij ke' hats we'nika'ajji' Dios le'lijei, in yit'ij: “*Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i nekhewe' nihipha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'l ute les in weju'tij in tenihipha'm ne' wititsi'?*”^m (Sal 118:22)^m

18 Week pakha' qu' nilantaxifi qa' nanamipji' ene' ute qa' nenepletju' lenutsik'i, qa ene'le ute pa'qu' nanamipji' qa' nilipipinhetji'ha.—ⁿ

19 Qa hik pakha'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei qa nilithiyu'taxets pa'aj qu' net'eku'mi' pa' Jesús, qe nikfe'lik'i aka' iyetij pa'aj pa' Jesús in t'ejuite'ets pekhewe'en. Qa nijiweili'iju'l pa'aj pe' jukhew.^o

T'ejuyets pe' wekwek in tajaikii.
(Mateo 22:15-22; Marcos 12:13-17)

20 Qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei, ma' qa yejehjupkii pa'aj. Ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x qa' notjonketi'k'i qu' natsathen, qe qa' nitju'latij pe'qu' le'lijeye' qe wo'taxii qu' u'axi'ik'uuyi' pa'qu' nit'ij qa' iwemetsaxe' qu' net'eku'mi' qa' netisij pakha' gobernador pa' witset.^p

21 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'hets kekhewe' hit'ij qa ke' h'nq'ijatshenij iye in yatsathenik'iha. Akha' week eqjunyejeyij iye ene' week. Akha' h'nq'ijatshenijha pakha' yijaa'lija in lunye'j pa' l'ikheyij pa' Dios.^q

^j 20:13 Mt 17:5; Lc 3:22 ^k 20:14 Lc 16:16 ^l 20:16 Lc 19:27; Ro 3:4; 1Co 6:15; Ga 2:17
^m 20:17 Lc 4:17; 18:31; 21:22,37; 24:44; Hch 4:11; Ef 2:20; 1P 2:4-7 ⁿ 20:18 Is 8:14-15; Dn 2:34-35,44-45; Ro 9:32-33; 1P 2:8 ^o 20:19 Mt 2:4; 20:18; 21:15; Lc 19:47; 21:12; 22:2; 23:10 ^p 20:20-26 Lc 6:7; 11:54; 14:1; 21:12; 24:20; Hch 3:13; Ro 8:32; Mt 27:2
^q 20:21 Jn 3:2; Dt 1:17; 10:17; Mal 2:9; Hch 13:10; 18:25-26

22 ¿Me ñe'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek qu' net'ejujets pa' Roma ñatata (César), me i'nñi'i qu' nite' ñe'wisi'ijupi'?—^r

23 Pa' Jesús qa hatsle nikfe'lets in tewqeletaxik'ui pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj:

24 —Ets'ethini'ij ewi'ñe' ñastaki'ye' ne'ej denario.^s ¿Ñek ñesi'nq'al ha'ne i'nñi' qa ha'ne witi, ñek hii iye?— Pekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Pa' Roma ñatata (César) ñesi'nq'al.—

25 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Ye'ehe, qa' hisi'ñij pa' Roma ñatata (César) pekhewe' yatsat'etsñi'jek in Roma ñatata, qa na' Dios qa pekhewe' yatsat'etsñi'jek in Dios.—^t

26 Qa pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij in iyet qu' net'ejujiju't pekhewe' week in yepi'ye' pa'aj, ma' qekha niwq'axintaxij qu' net'eku'mi'. Qa qi in yitju'axijpha'mkii, qa ham pa'qu' nit'ijju' pa'aj pekhewe' tewqeletaxik'ui.^u

Pe' saduceol yumti pe' naxju' qu' nite' iñiye' iye hatse'.

(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)

27 Ma' qa uja'x pe' saduceol namii qu' ni'wen pa'aj pa' Jesús. Pe' saduceol yit'ijetsek in nite' iñi iye pe'qu' hats nanaxju'. Qa hik ta'ñijupi' in nifaakanij pa'aj aka' ewi't ñunye'jkii qa yit'ijets:^v

28 —Maestro, pa' Moises'ik'i yika' ine'm pa'aj in yit'ij:
“Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa mexe hamtax ñelitsi'it pe'qu' ñewhe'ye'ye', qa pa' ñek'inij i'nñi'i qu' ñamats'e qa' ñewhe'ye'yi'ij pe' ñewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi't qa' ña'si'ij pa' ñejefe'ik'i.”

(Dt 25:5)

29 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. Pa' yojo'oj in tewhe'yei qa wa'm pa'aj qa mexe hamtax ña'si'it pe' ñewhe'ye'tax.

30 Ma' qa ñewhe'ye'ej iye pa'aj pa' te'weyiju't, qa wa'm iye pa'aj qa mexe hamtax iye ña'si'it pekhe'en.

31 Qa pa' te'weiji' iye ñeqewuk'u qa ñewhe'ye'ej iye pa'aj qa hik ñunye'j iye pa'aj, qa week in ñunyejei pa'aj aka'an in naxju' pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k, ham taltsayi'it pe' efu.

32 Qa teke'lenju' qa wa'm iye pa'aj pe' efu'uk'i.

33 Qa hane'ej, qu' iñiye' iye pe' hats naxtaxju', ¿pa'n hii pa'qu' namijfik'i qu' ñewhe'yeyi'ijha pe' efu in hats week ñewhe'ye'tsij pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k?—

34 Qa pa' Jesús qa yeku't pa'aj, qa yit'ij: —Enewe' hane'ej ñahats'ij tewhe'yeiju'kii, qa testiiji'ij iye qu' netewhe'yeiju',^w

^r 20:22 Lc 2:1; 3:1; 6:9; 14:3; 20:24-25; 23:2; Mt 17:25; Ro 13:6-7 ^s 20:24 Ewi't

denario, ñajanyej pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi't ñe'u qu' net'iñayii. ^t 20:25 Mt 22:21

^u 20:26 Lc 9:36; 14:4 ^v 20:27-40 Mt 22:46; Mr 12:34; Hch 23:6 ^w 20:34 Lc 16:8; 17:27

35 qa pekhewe'le hats jutsiqets qu' namets hatse' nakha' ink'ayik hatse' lahats'ij qa na' hihijii iye kekhewe' hats naxtaxju', qa hats nite' tewhe'yei hatse' nite' testi'yij iye qu' netewhe'yeiji'ijju',^x

36 qe hats nite' leke' qu' nawa'm hatse', hik qu' lunyejeye' ne' angelits. Pekhewe'en lelitsijha hatse' na' Dios qe lelitsij na' witihiijii.^y

37 Pe' hats naxtaxju' ihii iye hatse', ka' Moises'ik'i i'nq'ijatshenij qa yenji' pa' lafaakanek qa yika'ajji pa' lunye'jkii pekhe' tujje'm pa'aj najkak lasi', in hik pakha'a' pa'aj in taya'yets nakha' Yatsat'ax'inij, *leqe Dios ka' Abraham, ka' Isaac qa ka' Jacob.* (Ex 3:6)^z

38 Nakha'an nite' leqe Dios pe' naxju', qe leqe Dios yijat'ij pe' ihii, qe nakha'an week ihii'yim.—^a

39 Qa uja'x pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés le'lijei, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro jhayits qa l'asinik'iha kakha' hit'ij in l'inku'!—

40 Ma' qa hik pakha'aj pa'aj qa hats wetjeyepunets qu' nanfaakanij iye pe'ye' iye.

¿Lek pakha' ta'lets pa' Cristo pe' lawa'mhitsik'i?

(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)

41 Ma' qa pa' Jesús qa nifaakanek pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n lunye'j in titijiti'yijets pa' Cristo qu' la'se' ka' David'ik'i?^b

42 Ka' David'ik'i hik kakha'ija in yit'ij qa yika'ajji' na' lafaakanek Salmos, in yit'ij: “Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: ‘Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i,’^c

43 *ip'lu'ui qu' hentaxiiju' ne' week ejuihifets ne' ef'iyei.’*” (Sal 110:1)

44 Ma' hayits, ka' David'ik'i in yit'ijets: “Yatsat'axyij,” ¿qa pa'n lunye'j in wenit'ijets qu' la'se'?—^d

Jesús qa iyetij pe' i'nq'ijatshenij pe' Moisés le'lijei.

(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

45 Week pekhewe' jukhew qa efuts iye in mexe tek'enets pa'aj, qa yit'ijets pa'aj he' l'ijatsshenhei:

46 —Jeh'i'ijju' nekhewe' i'nq'ijatsshenij ke' Moisés le'lijei, nekhewe'en yisu'unte qu' nijalkisijkii ne' l'uihitjiyits juffufuf, qa qi'ija iye in yisu'un qu' neniwqinhetji'ha qu' netniwetfelhiyi'm in neki'kii na'aj joofji'ju', wo'oijji' iye qu' na'nipji' ne'ej lots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei

^x 20:35 Hch 5:41; 2Ts 1:5; Mr 10:30 ^y 20:36 1Co 15:54-55; Ap 21:4; Sal 82:6;

Mt 5:45; Ro 8:14,19; Ga 3:26 ^z 20:37 Ex 3:15-16; 4:5; Mt 1:2; Hch 3:13; 7:30-32

^a 20:38 Ro 6:10-11; 14:7-8; 2Co 5:14-15; Ga 2:19-20; 1Ts 4:14; 5:10 ^b 20:41-44 Mt 1:1,17;

Lc 1:27; Ro 1:3; Ef 5:2 ^c 20:42-43 Hch 1:20; 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13; Lc 24:44

^d 20:44 Ro 1:3-4

nekhewe' witlijsitjiyitsifi, wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej qitsji' łots'oji'laxits na'aj qi łekujiji'.^e

⁴⁷Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' łetsil. Qa yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unłe qu' ne'twenhetii ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na' Intata. Nekhewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—

Pe' łeqe ofrenda pe' wikiihale'.

(Marcos 12:41-44)

21 ¹Pa' Jesús qa nejełpha'm pa'aj, qa yi'wenij pekhewe' wekwek yiwq'axin in yenik'iju'kii pe' łaq'astai łeqe ofrenda pe' ti'najki' pe' qi witlijsitjii.^f

²Qa yi'wenij iye pa'aj pe' ewi'ł wikiihale' if'iljetsax in yenjiik'iju' ek iye pa'aj pe' wetsjuk uja'xhi' in łaq'astai nijketits nite' inyetets.^g

³Qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ilij ewets ene' wikiihale' in qi in if'iljetsaxtaxija, qa łakha' qa les olots ke' yenik'iju' week t'anipji'.^h

⁴Qe week hekhewe' yenik'iju'kii mexe na'ł yijat'ij pekhewe' qu' amaneyi'ij, qa nekhe'łe efu if'iljetsax, qa week yakapilenets kekhewe' qek netektaxij.—

Pe' qi witlijsitjii week qu' nonopłaxju' hatse'.

(Mateo 24:1-2; Marcos 13:1-2)

⁵Qa pekhewe' uja'x in mexe yifaakatetaxji' pa'aj pe' qi witlijsitjii, in qi in łe'sits pe' utel, qa pe' yik'eihini'kii iye wekwek łenistitskii pekhe'en qa qi in łe'sits iye, qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj:

⁶—Nam hatse' pe' nełutsji' qa enewe' hane'ej hi'weni'ł qa' ham pe'qu' ewii'łe uteye' qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye'. Week qu' jałaq'uju'kii hatse'.—ⁱ

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.

(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

⁷Ma' qa nifaakanijha pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, ¿pa'n ipłu'uk'ui qu' namets kakha' hit'ij? ¿Pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij hatse' ekewe' wekwek qu' hats k'esiyyue'ets qu' namets qu' łunye'je'kii?—^j

⁸Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj in yeku'ł: —;Jeli'łiju'łha, hats'inha qa'nte' awitjaxti'yil'i! Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa' nit'ijju': “Yakha' Cristo.” Qa' nit'ij iye: “Hats yamets hane'ej pa' łahats'ij.” Qa' hasu'uj ijayani'ł.^k

^e 20:46 Mt 16:6; Lc 11:43 ^f 21:1-4 2R 12:9; Mt 27:6; Jn 8:20 ^g 21:2 Lc 12:59

^h 21:3 2Co 8:2,12 ⁱ 21:6 Lc 17:22; 19:44 ^j 21:7 Hch 1:6-7 ^k 21:8 Jer 14:14; 29:8; Ef 5:6; 2Ts 2:3; 1Jn 2:18; Jn 8:24; Lc 17:23

9Qa qu' impi'ye'elij pe'qu' nawatlan qa pekhewe' qu' natya'yij wetju'hkii pa'qu' nuten, qa' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' nojo qu' łunye'je'kii ekewe' wekwek. Qa nite'łe aje'eł qu' namets pakha' ł'aka'łhe'ju' ha'ne hane'ej łahats'ij.—

10Ma' qa yit'ijets iye pa'aj: —Pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape' iye witset'e. Ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'.

11Na'ł hatse' pe'qu' qi qu' nawapja' sehel. Witja'metets qa yipku' iye qu' nana'li' pe'qu' uja'xe' witsetitse'. Qa na' wa'sji' qa' ne'twenhetijji'pha'm pe'qu' wekweke' qi qu' ni'nijiwei qa pakha' łunyejei iye.^m

12In mexe nite' łunyejeikii hatse' week ekewe'en, ekheweli'ł qa' e'nekumhi'yi'łi'kii qa' awitjaxti'yi'ł. Nite' yili'ł ej qu' nowo'ol eikii. Qa ekekiti'yi'łi'kii iye ne' łe'łi'jsitji'yits ne' judiol qa' opheli'łi'ł ju'kii iye. Qa ekekiti'yi'łetsji'kii iye pe'qu' wittatale' qa pe'qu' netnek'enhei iye (gobernadores), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'ł.ⁿ

13Ma' qa' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'm pa'n łunye'j in łatsjayani'ł.^o

14Eni'łji'ha pe' atawjetsi'ł qu' hasu'uj matji'łeti'łij pa'qu' it'łi'ij qu' me'twe'łeti'łik'i,^p

15qe yakha' qu' k'elisi'łij pe'qu' e'łijeyi'ł qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'łkiiha iye, qa pekhewe' qu' ejuyi'łiju'ł qa' ham pa'qu' łeke'ye' qu' neweju'łiju'ł qa qu' nittaxijets iye qu' nite' natsathenik'i pa'qu' it'łi'ijju'ł.^q

16Qa' eniwotk'onhe'yi'łijki iye hatse' yemjeetax qu' alheye'taxi'łha, qu' e'efetstaxija, qa e'witk'injayektaxi'łha iye, qa ejuwaikaltaxija iye. Qa pe'qu' uja'xe' ekheweli'ł qa' natlanhetijju'ha.^r

17Qa' week qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne sehe' epji' qe ta'łets in łatsjayani'ł.^s

18Qa ham'łe hami'łi'kii pa'qu' ewii'łe' ne' ewkujitsi'ł.^t

19Me'nt'unheti'ł hasu'uj neqenijani'ł ej qa' anaxi'łij pe'qu' ilaxitsi'ł.^u

20Qu' i'wentaxi'ł ha'ne Jerusalén qu' namijupkii pe'qu' oq'ophelinetsiletse', ma' qa' hats enikfe'łi'łets pa' łewu'łeye'łju' in hats k'esetsha.^v

21Ma' qa pe'qu' na'ni' na' sehe' Judea qa' nilatii ne' utekui, qa pe'qu' na'ni' ha'ne Jerusalén qa' nilatik'ui'fik'i ha'ne witset, qa pe'qu' na'ni'kii na' ł'ejinqa'wet qa' hasu'uj nenek ji'łeje'm ha'ne Jerusalén.^w

22Qe pekhewe'en pe' ne'łutsji' hatse', hik pakha' pa' witqatja' hatse', hats'inha qa' nafits week kekhewe' wekwek hats we'nika'ajji'.^x

23ł'Hiyee' enewusits pekhewe' qu' e'futse' qu' iwoyitsi'łij ji'łeje'm qu' mexe niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' łelitse'

^l 21:10 2Cr 15:6; Is 19:2 ^m 21:11 Is 29:6; Zac 14:5; Ap 6:8,12; Lc 11:16; 12:33

ⁿ 21:12-17 Mt 10:19-22; Mr 13:11-13; Sal 119:84; Hch 4:3; 5:18; 8:3; 12:4; 16:23; 17:6;

18:12; 22:19; 24:1,27; 25:6; 26:11; 27:24; 2Co 11:23 ^o 21:13 Fil 1:12-19 ^p 21:14 Lc 12:11

^q 21:15 Ex 4:12; Hch 4:14; 6:10 ^r 21:16 Mt 10:35; Lc 12:53 ^s 21:17 Lc 6:22; Jn 15:18-19

^t 21:18 1S 14:45; Mt 10:30; Lc 12:7; Jn 10:28 ^u 21:19 Mt 10:22; 24:13; Ro 2:7; 5:3;

He 10:36; Stg 1:3 ^v 21:20 Lc 19:43; Dn 9:27 ^w 21:21 Lc 17:31; Mt 4:8 ^x 21:22 Is 34:8;

63:4; Dn 9:24-27; Os 9:7; Lc 18:7-8

pe' neľutsji' hatse! Qe qi hatse' pa'qu' a'taxe' ha'ne sehe' Israel, qa qi iye pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe'en.^y

²⁴ Uja'x pe'qu' naq'alij witqatsjikinet, qa pekhewepe' qa' not'ophehitijju' qa newetkaxik'i week pekhewe' witsetiikal. Qa pekhewe' nite' judiol qa' na'ni' na' Jerusalén, qa namhi'ijii qu' hats nafits pa' łahats'ij qu' newetlinenij iye.—^z

Qu' netpiltaxju' iye pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42-44; Marcos 13:24-37)

²⁵—Na'l pe'qu' jutsiqetsi'ij, axe'm pa'qu' łunye'je' ne' junu', ne' juwel qa ne' footekii iye, qa ha'ne sehe' epji' iye, qi qu' ne'ılaxtax ene' witsetits, qa' nenq'ijiiweyij pa' qi iftsax ł'anye'j na' qi iweli' qa pe'qu' łeqe t'uyuyitse' iye.^a

²⁶ Ene' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe' epji' qa nanaxkat'axijju' pa'qu' ł'ijiiweyaxitse' qu' nijamti'ets pa'qu' łunye'je'kii hatse' ha'ne sehe' epji'. Qa pe' qits łet'unhaxits ene' wasits qa' nawapja'.^b

²⁷ Ma' qa' ne'twenhetii ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nenekijju' pe'qu' wasi'ye'. (Dn 7:13) Qi pa' łet'unha'x qa qi iye qu' netujjiha'.^c

²⁸ Qu' namtaxets qu' łunyejeje'kii ekewe' wekwek, eniipha'm qa' jełpha'm qe hats k'esets qu' hats ewejinhetiil'ił.—^d

Yejeyumtshenijupi' pe' najkak higokuk.

²⁹ Ma' qa nifel pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi': —Jeł qeku'ni'łek ne'ej ewi'ł higokuk, i'ni'i pekhewe' iye najkak'e.

³⁰ Qu' i'weni'ł qu' hats nata'łji' pe'qu' łesejetse' qa hats łenikfe'li'łets in hats ininqapiyu'.

³¹ Qa hik łunye'j qu' i'weni'ł qu' namets ekewe' wekwek qa' menikfeliti'łets na' tenek'enheijji' na' Dios in hats met.

³² Yijaa'ija aka' hit'ılij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' łahats'ij hatse', qa namhi'ijii qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.^e

³³ Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe hats hit'ij qa nite' łeke' qu' hamitse'.^f

³⁴ Matjanitheni'łkiiha, iwejjinkitek'ılij pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' na'aj łisu'uni'łji' qe łaqsiil'ijikii, qa pa' witk'uwetax iye, qa pa' wittawje'mete'ej eke' wekwek ha'ne witiłax. Hats'inha qu' namtaxets

^y 21:23 Lc 23:29 ^z 21:24 He 11:34; Sal 79:1; Is 63:18; Dn 8:13; 12:7; Ap 11:2; Ro 11:25

^a 21:25 Is 13:10; 17:12; 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,30-31; 3:15; Hch 2:20; Ap 6:12-13; Sal 46:2-3; 65:7 ^b 21:26 Is 34:4; Hag 2:6 ^c 21:27 Dn 7:13; Ap 1:7; Mt 16:27; 26:64; Mr 9:1 ^d 21:28 Lc 2:38; 24:21; Ro 8:23; 13:11 ^e 21:32 Lc 9:27 ^f 21:33 Sal 102:26; 119:89; Is 40:8; 51:6; 2P 3:10; Mt 5:18; Lc 16:17; 1P 1:23,25

pa' neluji' hatse' qa'nte' enf'eliyi'ilijuh' qu' hik lunye'je' na'aj
witiwqe'l,^g

³⁵qe week qu' na'nipji' ene' witsetits ha'ne sehe' epji' hatse'.

³⁶Qa hik ta'hijupi', matjanitheni'hkii qa' hasu'uj ili'hij qu' iyini'h
hats'inha qu' nana'li'h e'm pa'qu' et'unhaxitsi'hijup qu'nte' neqenijani'ih
ej week ekewe' wekwek qu' namtaxets qu' nana'l, ma' qa' leke'ye' qu'
ats'ap'ayi'ihifi hatse' na' Ła's na' Jukhew, ham ijiweyaxitsi'ihim.—^h

³⁷Pa' Jesús neluji'lji' qa' i'nq'ijatshenjiifi ke' qi witijsitjii, qa' najaiŁe qa
ikji'jii qa' amaneiji'ji' ke' utek hii Olivos.ⁱ

³⁸Qa week pekhewe' jukhew qa' efuts iye mexe ham ji'ij junuye' qa
wekiya'fji'jii ke' qi witijsitjii qu' nepiye'ji'ij.^j

Judas qa' t'ihinij pa' Jesús.

(Mateo 26:1-5,14-16; Marcos 14:1-2,10-11; Juan 11:45-53)

22 ¹Hats k'esetsha pa'aj qu' namets pa' le'wis nelu witujiiji' pe' pan
nite' yetsji'h pe'qu' levaduraye', qa' lenqii iye Pascua.^k

²Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa' pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés le'lijei qa
wo'oikii pa'aj pa'n qu' leqfenyejeyi'ij qu' nanat'inij qu' nilan pa' Jesús, qe
nijiweyiju'h pe' week jukhew.^l

³Ma' qa' pa' Satanás qa' uiji'teje'm pa'aj pa' Judas, lenqii iye Iscariote, hik
pakha' i'ntaxji'teje'm pe' doce (12) h'ijatshenhei.^m

⁴Pakha'an qa' ikii pa'aj qu' natfaakateyi'hju' pekhewe' tenek'enhe'yij
pe' pa'il qa' pekhewe' iye yejeł ke' qi witijsitjii, qa' nifeli'm pa'qu'
leqfenye'ji'ij qu' netisij pa' Jesús pekhewe'en.ⁿ

⁵Pekhewe'en qa' qi in le'sitsi'mkii pa'aj qa' yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu'
netisij hatse' pe'qu' h'astaye'.

⁶Pakha'an qa' t'eku'miju'h pe' tefelhiti'yi'm. Ma' qa' wo'oikii pa'aj pa'qu'
iwemetsaxe' qu' leke'ye' qu' net'ihinij pa' Jesús qu' nite' na'ni'ijup pe'
jukhew qa' efuts iye.

Pa' Santa Cena.

(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25;
Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

⁷Qa hats yamets pa'aj pa' le'wis nelu witujiiji' pe' pan nite' yetsji'h pe'
levadura qa' lenqek'ujiji' iye na'aj kots'etax łals qu' net'ejuyets pa' le'wis
nelu Pascua.^o

^g 21:34 Lc 12:40; 17:3; Ro 13:13; Mt 13:22; Mr 4:19; 1Ts 5:3,6-7; 1P 4:7 ^h 21:36 Mt 25:13;
26:41; Mr 14:34-38; Lc 12:37; Hch 20:31; 1Co 16:13; Ef 6:18; 1Ts 5:3,6; 1P 5:8;
Ro 2:3; He 2:3 ⁱ 21:37-38 Jn 8:1-2; 18:2; Mt 21:1; 26:55; Lc 22:39 ^j 21:38 Jn 8:2
^k 22:1-2 Ex 12:11; 23:15; Jn 6:4; 11:55; 13:1 ^l 22:2 Mt 12:14; 21:46; Lc 19:47-48;
20:19 ^m 22:3-6 Jn 13:2,27; Hch 5:3; Lc 6:16 ⁿ 22:4 Lc 22:52; Hch 4:1; 5:24,26;
16:20,22,35-36,38; Mr 9:31 ^o 22:7-13 Ex 12:21; 1Co 5:7

⁸Ma' qa pa' Jesús qa yuquin pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa yit'ijets: — Mathayini't qa' ajileti't pa'qu' jintetuj qu' net'ejuyets pa' te'wis netu Pascua.—^p

⁹Hekhewe'en qa yit'ijets pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' hisu'un qu' hajileti'hi' pa'qu' inaqe'?—

¹⁰Pa' Jesús qa yeku't: —Qu' ami'tets na' witset qa hikna' i'weni'hi' pa'qu' ewi't jukhewe' qu' neka'x pe'qu' camusiye' i'nji' pa'qu' iweli'ye' qa' ijayani'tpha'm, amh'i'ijiji pe'qu' nuyifi wititsi'ye'.

¹¹Qa' it'ihijets pakha' tetsii: “Ha' Maestro yit'ij ei: ‘¿Pa'n i'ni' pakha' latawe'j ene' wititsi' qu' ha'ni'ijiji ene' yijatshenhei qu' heyeki'lju' qu' net'ejuyets pa' te'wis netu Pascua?’”

¹²Pakha'an qa' nethinij na' te'weipha'm ne' wititsi' epk'etsaxifi qa week hats q'axitsju' ne' wekwek. Qa' hikna' aqsii'ijiji'kii qu' ajileti't pa'qu' jintetuj hatse'.—^q

¹³Ma' qa pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa week yi'wen aka' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús. Ma' qa yaqsii'kii pa'aj qu' najilet pa' laq t'ejuyets pa' te'wis netu Pascua.^r

¹⁴In hats yamets pa'aj pa' uja'x pe' hora, qa pa' Jesús qa he' apóstoles iye qa i'nijupju'kii pa' mesa.^s

¹⁵Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hayits qa qi'ija in hisu'un qu' k'eyekufetsi'ijji' ha'ne te'wis netu in mente' yamets pakha' qi qu' haats'e'ej.

¹⁶Qe yakha' hit'ihij ewets in hats nite' k'eyekufetsi't iye, iplu'hi'ii iye hatse' nakha' tenek'enhe'yi' na' Dios.—^t

¹⁷Ma' qa t'eku'mi' pa'aj pa' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm pa'aj te'wisij pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Iya'ałji' hane'en, e'weeki'ihij.^u

¹⁸Qe yakha' hit'ihij ewets in hane'ej qu' nata'hi' qa hats nite' nek'ia'ye'ji' iye pa'qu' uwa t'ieye', iplu'ui qu' nanamtax na' tenek'enheiji' na' Dios.—

¹⁹Qa t'eku'mi' iye pa'aj pa' pan, qa in hats yit'ijetspha'm iye pa'aj te'wisij pa' Dios, qa napk'asitju' pa'aj, qa netisijju' pa'aj he' t'ijjatshenhei. Ma' qa yit'ijiji'ju' iye pa'aj: —Aka'an yese'n, wethisletij qu' nawa'm qe ta'hi't ewets. Aqsi'ji'ijiki' aka'an hats'inha qu' anjamtijiit'iyik'i.—^v

²⁰Qa hik t'unyey' iye pa'aj in t'eku'mi' pa' tok'o in hats yili'ij pa'aj in tek, qa yit'ij pa'aj: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik ha'ne pakha' ink'ayik qu' nenit'ij qa hik enewe' yathits, t'ilitfik'i hatse' qe ta'hi't ewets.^w

²¹Qa ha'nehi'ij nakha' łokoi na' t'ihinyij hatse' hats i'nyijup ha'ne mesa ijup.^x

^p 22:8 Hch 3:1; 8:14 ^q 22:12 Hch 1:13 ^r 22:13 Lc 19:32 ^s 22:14 Mt 26:20; Mr 14:17 ^t 22:16 Lc 14:15; Ap 19:9 ^u 22:17-20 Mt 14:19; 15:36; 26:26-29; Mr 14:22-25; 1Co 11:23-25 ^v 22:19 Jn 6:51-53; He 10:3 ^w 22:20 Ex 24:8; Jer 31:31; Zac 9:11; 1Co 10:16; 11:25; 2Co 3:6; He 7:22; 8:8,13; 9:15; 12:24; 13:20 ^x 22:21-23 Mt 26:21-24; Mr 14:18-21; Jn 13:18-26; Sal 41:9

22 Qe yijaa'ija, ha'ne Æa's na' Jukhew hats ikhi'ij qa' hik lunye'je', in h'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' t'ejuyets nakha'an, qa jhiyee'te ha'nus nakha' t'ihinyij hatse!—^y

23 Ma' qa pekhewe'en qa watafaakateji'ijju' pa'aj tek pakha' pa' yaqsiijkii hatse' aka'an.^z

¿Tek pakha' les qu' qiye'ji' pekhewe'en?

24 Hekhewe' h'ijatshenhei qa tek'eleyiteetsijju' pa'aj tekpa' qu' les qiye'ji'ha pa'qu' lunye'je' hatse' pekhewe'en.^a

25 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Nekhewe' wittatal ne' witsetits nite' judiol, ewi'he in yisu'un qu' nethinkii pa' tet'unhaxits in tenek'enhei qa na'aj inaqyaji'ij qa wanaqsiijkii. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa titijiti'yijetsek in te'wis pa'qu' naqsiijkii.^b

26 Qa ekheweli'it qa hasu'uj qu' hik ejunyejeyi'it aka'an. Pakha' qu' les qiye'ji' ekheweli't, naqsiijkii qu' hik lunye'je' qu' nite' qiye'ji'. Qa pa'qu' netnek'enhei qa naqsiijkii qu' hik lunye'je' qu' witqejkunenek'e.^c

27 ¿Qa tek pakha' les qu' qiye'ji'? ¿Me pakha' qu' na'nijup pa'qu' mesaye' qu' netek? ¿Me i'nhi' pa'qu' witqejkunenek'e? Ehe, pakha' i'nijup pa' mesa hik pakha' les in qiji'. Qa yakha'te in ha'ni't etji'teje'm qa hik yijunye'j qu' yewitqejkunenek'e.^d

28 Ekheweli't week lahatsiyij Æa'ni't yijijup kekhewe' yinjaajinkeyejeikii.^e

29 Qa in lunye'jek na' Tata in tselisij nakha' qu' heinek'enhe'yi', qa yakha' qa' k'elisiijijek^f

30 qu' eki'lipji' na' yeqe mesa nakha' qu' heinek'enhe'yi'. Qa' ni'lipji' ne' qitsji' wits'ojilaxits qu' ejeyumtsheni't nekhewe' doceju' (12) witsetits ta'tetskii ke' telits ka' Israel'ik'i.—^g

Jesús qa nifeli'm pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.

(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38)

31—Simón, Simón, ek'en qeku'nek, na' Satanás hats iyini't ewets qu' najaajini't, qa' hik teqfenyejeyi'it ej ne'ej trigo qe wanaqsi'iji' qa wenit'ijkii ful ful.^h

32 Qa yakha'te qa k'i'in'epji' hats'inha qu' nite' hame'em pa'qu' nite' eqekuye'je', qa akha' qu' hats etpiltax yiwets iye qa iftits'ijets ne' efefets qu'nte' niliyi'ij qu' net'units.—ⁱ

33 Ha' Simón qa yit'ij pa'aj: —Yatsat'axyij, inye'jtu' qu' k'oyophelife'ye' i'nhi' qu' k'eyiwamhife'ye'. Nite' ts'ijiwei.—

^y 22:22 Hch 2:23; 10:42; 17:26,31 ^z 22:23 Mt 21:25; Mr 9:10; Lc 24:15

^a 22:24 Mr 9:34; Lc 1:32 ^b 22:25-27 Mt 20:25-28; Mr 10:42-45 ^c 22:26 Lc 9:48;

1P 5:3 ^d 22:27 Mt 20:28; Jn 13:1-17 ^e 22:28 He 2:18; 4:15 ^f 22:29 Mt 25:34; 2Ti 2:12

^g 22:30 Lc 22:16; Mt 19:28 ^h 22:31 Mt 4:10; Am 9:9 ⁱ 22:32 Jn 17:9-15; 21:15-17;

Ro 8:34; 1Co 1:9; Fil 1:6; 1Ts 5:24; 2Ti 2:13

³⁴ Pa' Jesús qa yit'ij: —Pedro, hit'ij ewets hane'ej ha'ne naja'xji' in nite' ip pa'qu' ta'a'aye', ip'lu'ui qu' hats wetshetk'ewi'hij qu' mewelku'tyijkii, qa it'ijets qu' nite' enikfe'le'yij.—

³⁵ Pa' Jesús qa nifaakanji'ju' pa'aj, qa yit'ij: —In k'ukini'hijkii hik aka'aj qu' enfeli't eke' wi'tlrije qa k'ayaji'ilijets qu' hasu'uj eka'xi't pe'qu' aq'astayi'il qu' ijutsjayi'fik'iju' eqelutsitsi't, qa pa'qu' ege ti'naji'ilij pe'qu' aqatsi'il qa pe'qu' eqjefetsi'il iye otshilaxtiyi'il, ¿me qa hamitsi't e'm pe'ye' hik aka'aj?— Hekhewe'en qa yeku't pa'aj: —Ham hami'il ye'm hik aka'aj.—

³⁶ Ma' qa yit'ijets iye: —Qa ha'ne'hij qa hats tujtseika' lunye'je', pa'qu' natq'astajiyii qa' neka'x. Qa pa'qu' nana'li'm leqeti'naje' ne'ej laqats qa' neka'x. Qa pa'qu' ham laqatsjikinet'e qa' net'ihinij pa'qu' h'uihitjiye' qa' nataqha'yets pa'qu' laqatsjikinet'e.

³⁷ Qe yakha' hit'ij ewets in les le'wis qu' na'nyi'pji' qa' nafits aka' hats we'nika'ajji' in yit'ij: “*Tojonkaxti'yik'i pekhewe' u'lets jukhew.*” (Is 53:12) Qe yijaa'ija kekheve' week hats we'nika'ajji' qu' yijunye'je'kii, nite' leke' qu' nijanik'i.—^k

³⁸ Hekhewe'en qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, je' qeku'nek, enewe'en wetsjuk witqatsjikinetits.— Qa yeku't pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Hayits hats ujaxtu'.—

Jesús qa' iyini' pa' Getsemaní.

(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

³⁹ Pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset, qa pa' hats lunye'j ji'ij, ma' qa ikji'jii ke' utek Olivos, qa he' h'ijatshenhei qa yijayanjiik'i pa'aj.^l

⁴⁰ Ma' qa yamets pa'aj pakha' i'nji'ji', qa yit'ijets hekhewe'en: —Iyiini'tha, hats'inha qu' nite' neqenijani'il ej na' witaqjaajinkeye'j.—

⁴¹ Pa' Jesús qa ikik'ui pa'aj pa' ha'niiji'in in ip'lu'uk'i ek ne'ej ute qe jitewu'm, qa wonokok'eni'ju' pa'aj qa iyin.^m

⁴² Qa yit'ij pa'aj: —Tata, qu' isu'un qa' iwu'myik'ui nakha' qu' nek'iyaj tok'o i'nji' na' qi in ek'imijji'. Qa hasu'ujte qu' nanaqsiijkii pakha' qu' yakha' ye'le qu' hisu'un. Akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—ⁿ

⁴³ Ma' qa nametsju' pa'aj pa' ewi't ángel ta'hii'pha'm na' wa's qu' netisij pa'qu' let'unha'xe'.^o

⁴⁴ Pa' Jesús qi in yoksi'wen pa'aj pakha' qi a'tax hatse', ma' qa qilija in we'nt'unhet pa'aj in iyin qa pa' henejut'ax qa hik lunye'j ne'ej wit'athits in qitsju' qe tsaptsapijukii sehe'.^p

⁴⁵ In yili'ij in iyin pa'aj qa niipha'm qa ikii pe' h'ijatshenhei pa' i'ni'. Qa hats ima'ju' pa'aj hekhewe'en qe yeqiwefijju' in qi in itawje'metets.

^j 22:35 Mt 10:9-10; Mr 6:8; Lc 9:3; 10:4 ^k 22:37 Jn 17:4; 19:30 ^l 22:39 Mt 26:30; Mr 14:26; Lc 4:30; 21:37; Jn 18:1; Mt 21:1 ^m 22:41 Lc 18:11 ⁿ 22:42 Jn 18:11

^o 22:43 Mt 4:11; He 1:14 ^p 22:44 He 5:7

46 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in lama'a'aju? Eniyi'l'pha'mkii qa' iyini'l, hats'inha qu' nite' neqenijani'iñ ej na' witaqjaajinke'yel'j.—

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.

(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

47 In mente' yili'ij pa'aj in iyet pa' Jesús qa namets pa'aj pe' olots jukhew, qa pakha' hii pa'aj Judas hik pakha' i'ntaxji'teje'm iye pa'aj he' doce (12) l'ijatshenhei, nojo'ok'oi pa'aj pekhewe'en. Qa nekets pa'aj pa' Jesús qe qa netuje'm.

48 Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Judas, ¿me in letuje'm qa l'ihinij ha'ne La's na' Jukhew?—

49 Pekhewe' metitsifi pa'aj pa' Jesús in yi'wen pa' lunye'jkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me isu'un qu' heqfekini'tij je'm ene' yaqa'tsjikinetitsi'l?—

50 Ma' qa pa' ewi'l pa'aj hekhewe'en qa yifekin je'm pa' leqejkunenek pa' qiji' latata pe' pa'il qa yasinii pa'aj qa k'itsii pe' lekfi'ik'i yiyay'ik'i te'weiji'.

51 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hasu'uj meqfekini'l je'm. ¡Ili'ihij!— Pa' Jesús qa t'eku'mets pa'aj pe' lekfi' pa' witqejkunenek qa yilin pa'aj.

52 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yejel pe' qi witlijsitjii qa pekhewe' iye tenek'enheiji' pa' witset: —¿Inhats'ek in tenteneyi'tij ne' aqa'tsjikinetitsi'l qa ne' ek'uli'l najak? ¿Me hik yijunye'l pa'qu' ewi'le' ejtenhetsax?^a

53 Yakha' in ha'ni'l etji'teje'mkii week neluts ne' qi witlijsitjiyii, qa ham pa'qu' ewi'le' ekheweli'l qu' net'eku'myi'. Qa lantsat'etsli'ihij ene' hane'ej hora qa nakha' iye let'unha'x na' nookii lantsat'etsi'tij iye.—^r

Pa' Pedro qa welkut'ijkii pa'aj pa' Jesús.

(Mateo 26:57-58,69-75; Marcos 14:53-54,66-72; Juan 18:12-18,25-27)

54 Ma' qa pekhewe'en qa t'eku'mi' qu' nophe'l pa' Jesús, qa yeka'xii pa'aj pe' letsi' pa' qiji' latata pe' pa'il. Qa ha' Pedro qa yijayantaxij pha'mkii pa'aj qa toxh'iju'lkii.

55 Pekhewe'en in hats niñani' pa'aj pa' fe't pa' joofji'lju' pe' wititsi'ii, qa i'nijup pa'aj, qa ha' Pedro qa i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en.^s

56 Qa pe' ewi'l witqejkunenkil, in yi'wen pa'aj in i'nijupju' pa' fe't qa nalitetsju', ma' qa ts'in pa'aj in yejelju', qa yit'ij: —Hane'en, qete'e' hik ha'ne iye hakha' hji's'eji'ijjkii.—

57 Qa welkuthi'ijkii pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijets pe' efu: —Efu, nite' tsikfe'lets pakha'an.—

^a 22:52 Lc 2:46; Jn 18:20 ^r 22:53 Jn 12:27; 16:4; Hch 26:18; Ef 6:12; Col 1:13

^s 22:55-62 Mt 26:3

58 Qa sujte iye pa'aj qa na'l iye pe' yejeŋju' iye qa yit'ijets: —¡Qete'e' hik akha' iye ła'nji'teje'mkii hekhewe'en!— Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —¡Efu, nite'! ¡Nite' yakha' pekhewe'en!—

59 Qa hats ewi'ł pa'aj hora t'ani' qa na'l iye pa' yumti'ija qa yit'ij: —Yijaa'ija in hik ha'ne hekhewe' lijts'eyekkii, qe hane'en Galilea łaile' iye.—

60 Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew, ɲnite' tsikfe'lets kakha' lit'ij!— In mexe nite' naq'axtaxjik'i pakha' yit'ij in welkut'ijkii, ma' qa iipek pa'aj pa' ta'a'a.

61 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa hik pakha'aj t'atsji'łfik'i qa lee'sii pa'aj in nejełii ha' Pedro, ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj ke' ła'lijei pa' Yatsat'ax'inij in yit'ijets pa'aj: —Ha'ne naja'xji' tees qu' nap pa'qu' ta'a'aye' ipłu'ui qu' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—^t

62 Ma' qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro qa qi in ip pa'aj.

Jesús qa tawitjaxtii pa'aj.
(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

63 Pekhewe' jukhew testi'yij pa'aj pa' Jesús qu' nejełets, qa qi in yawitji pa'aj qa yilanje'mkii iye.^u

64 Yit'onjo' iye pa'aj lotoi, qa nifaakanji'ij: —¿Łek pakha' te'ek nalan?—

65 Qa olots iye pekhewep iye wekwek yit'ijetskii t'ejuyiju'ł pakha'an, in ul'etsik'i ła'lijejetskii.^v

Pa' Jesús qa wetka'xetsji' pekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema).
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

66 In hats nelukii pa'aj qa not'ax wetju'ł pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés ła'lijei, ma' qa wetka'xii pa'aj pa' Jesús pa' not'axi' wetju'ł pekhewe'en. Qa hikpa' qa tafaakanheti'yi'kii pa'aj:^w

67—Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape enfeli'ł ye'm.— Pa' Jesús qa yeku'ł: —Qu' hi'ttaxi'łij ewets: “Ehe, yakha',” qa' esqeku'łi'łij iye.

68 Qa qu' k'afaakantaxi'łij pe'ye', tees qu' esku'łi'ł.

69 Qa ha'neli'ij qu' nata'łi', qa *ha'ne Ła's na' Jukhew qa na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha Ham Łet'unhenye'ji'iju'ł in Dios.*— (Sal 110:1)^x

70 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pe' week: —Ye'ehe, ¿me qa hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios?— Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Ehe, yakha', łasiini'łik'iha in lit'ijij yiwets.—^y

71 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: —¿Inhats'ek qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je' hane'en? Inekhewel hats jitepi'ye'ejha kakha' yit'ij.—

^t 22:61 Mr 10:21; Lc 22:31-34; Hch 3:13-14 ^u 22:63-65 Jn 18:22-23 ^v 22:65 Mr 3:29

^w 22:66 Mt 27:1; Mr 13:9; 15:1; Jn 18:28; Lc 9:22; 20:1 ^x 22:69 Mr 16:19; Hch 7:56;

He 1:3 ^y 22:70 Mt 4:3; 26:64; 27:11; Lc 1:32,35; 23:3

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.

(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

23 ¹Ma' qa week niipha'mkii pa'aj pekhewe'en, qa yeka'xii pa' Jesús pa' Pilato.

²Qa in yamijii pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijetskii pekhewe'en pe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pakha'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Hats hi'weni'! ha'ne jukhew in yink'aihittaxik'ui qa yiwu'! enhettaxijkii aka' ñunye'jtax ha'ne initsset, ma' qa inqaq'ayintaxij in tajaikii eke' wekwek qu' net'ejujets pa' Roma ñatata (César), qa yit'ij ñetets iye in ñakhaati'ija pa' Cristo, qi wittata.—^z

³Ma' qa pa' Pilato qa nifaakan pa'aj: —¿Me akha' pa' qi ñatata ene' judiol?— Qa yeku'! pa'aj pa' Jesús: —Ehe, yakha'.—^a

⁴Qa pa' Pilato qa yit'ijji'ju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye olots jukhew: —Ham hi'weni'ij pa'qu' ul'axe' ha'ne jukhew.—^b

⁵Qa pekhewe'en qa yape'enhate yit'ijju': —Kekhewe' i'nq'ijatshenij nakha'an t'ayijji' in ye'ilehet ha'ne week witset. Hats naq'axij in yijatshenij ha'ne week Judea, ta'ijii ha' Galilea qa namli'ij met hane'e'in.—^c

Jesús qa wetka'xii pa' Herodes.

⁶Pa' Pilato in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en, qa inaqfaakanij: —¿Me Galilea ñeite' ha'ne jukhew?—^d

⁷Pa' Pilato in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in ta'ñi pakha' sehe' tenek'enheijji' ek pa' Herodes, ma' qa yukinii pa'aj pa' Herodes, hik pakha' namii iye pa'aj na' Jerusalén pekhewe' neñutsji'.^e

⁸Pa' Herodes in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa qi'ija in ñe'wisi'mkii, qe hats tooxik'i pa'aj in neqwenkeyu'taxij qe ta'lets pekhewe' impiye'ji'ij yaqsiijkii pakha'an. Qa neqwenkeyu'uj qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'te' ham ñunye'ji'ijju'!

⁹Ma' qa qi in nifaakantaxkii pa'aj, qa pakha'te Jesús qa nite' yeku'! pa'aj.^f

¹⁰Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés ñe'lijei, hik pakha' ts'ap'a'aju' iye pa'aj, qa qi in yit'ijetskii pekhewe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pa' Jesús.

¹¹Ma' qa pa' Herodes qa pe' ñeqjkenenhei oq'ophelinetsilets in hats yili'ij pa'aj in qi in yawitji' pekhel ñeqfenejeyijkii, ma' qa pa' Herodes qa yuihinik'ipha'm pa'aj pa' ñe'wis ñe'ntilafittax qa yepiletii iye pa'aj pa' Pilato.^g

^z 23:2 Lc 20:22-25 ^a 23:3 Mt 2:2; Lc 23:37-38; Jn 18:39; 19:3 ^b 23:4 Mt 27:24;

Lc 23:14,22; Jn 19:4,6; 1P 2:22 ^c 23:5 Hch 17:5-8,13; Mt 4:12,23; Lc 4:14; Jn 1:43; 2:11

^d 23:6 1Ti 6:13 ^e 23:7 Lc 3:1; 9:7-9; 13:31 ^f 23:9 Is 53:7; Mt 27:12,14; Mr 15:4-5; Jn 19:9

^g 23:11 Is 53:3; Mr 9:12; 15:17; Lc 18:32; Hch 4:11; Mt 27:28

12 Ma' qa hik pakha'aj pa' neľuji' qa witjuwaikayek'iľ pa'aj pa' Pilato pa' Herodes qe mexe wanapjaitax pa'aj.^h

Pilato qa inaqyaji'ij pa'aj qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-26; Marcos 15:6-15; Juan 18:39-19:16)

13 Pa' Pilato qa taya'yii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa' witset qa week pakha' witset.ⁱ

14 Qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ľ tenkaxi'ľyii ha'ne jukhew, hit'ihjets in qi in t'ayijji' qa ye'ľilehet ha'ne witset. Qa yakha' qa hats ľe'tsweni'ľij in hanfaakantaxkii, qa ham pa'qu' ewi'ľe' qu' hi'wenij qu' u'ľaxi'ijupi' ha'ne jukhew, qu' hik ľunye'je' kekhewe' hit'ihjets in u'ľets in yaqsiijkii.^j

15 Qa hik ľunye'j iye ha' Herodes, qe nepiletmet iye. Hane'en hats hi'weni'ľ, ham ta'hi'ijupi' qu' ľeke'ye' qu' natlanhetii.

16 Qa hik ta'ľijupi', mexe qu' hitani'then qa i'nk'ale qa' hiwejin hatse'.—^k

17 Pa' Pilato in hayiits ľeqfenye'ľji'ľij qa yamji'ľets aka' ľe'wis neľu qa yiwejinji'ij pa'qu' ewi'ľe' wit'opheľik'e.

18 Qa week taya'yijipji' pa'aj pekhewe' jukhew, ewi'ľik'i ka' yit'ijju': —iNatlanhetii nakha'an qa' netwejinhetii ha' Barrabás!—^l

19 Qe pa' Barrabás in t'opheľitii pa'aj qe ta'ľijupi' in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj.

20 Pa' Pilato yisu'untax qu' niwejinľe pa' Jesús, ma' qa ewi'ľij iye in iyettaxji'ju' iye pe' jukhew.^m

21 Qa pekhewe'ľe'en qa yape'enha taya'yij wetju'ľ in yit'ijju': —iNe'nenji'pha'm cruze'! iNe'nenji'pha'm cruze'!—

22 Qa pa' Pilato qa yittaxijji'ju' iye ma' qa hats wetshetk'ewi'ľij: —iInhats'ek qu' natlanhetii? iPa'n ľunye'j pa' u'ľax in yaqsiijkii hane'en? Ham hi'weni'ľij hane'en pa'qu' u'ľaxe' qu' hikpa' nata'ľets qu' natlanhetii, qa hik ta'ľijupi', mexe qu' hitani'then eku'n qa' i'nk'ale qa' hiwejin hatse'.—ⁿ

23 Pekhewe'en qa yape'enha qi in taya'yijipji'kii in iyinijets qu' ne'nenji'pha'm cruze'. Ma' qa pa' Pilato qa ľexke'ej.

24 Pa' Pilato ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nanaqsi'ľi'mijkii pakha' iyinets pekhewe'en.^o

25 Qa yiwejin pa'aj pakha' iyinets pekhewe'en qu' netwejinhetii, pakha' t'opheľiti'yipji' pa'aj in taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. Qa pakha'ľe Jesús qa tisij pakha' yisu'un pekhewe'en qu' ľeqfenyejeji'ľij.^p

^h 23:12 Sal 2:2; Hch 4:27 ⁱ 23:13 Lc 23:35; 24:20; Jn 7:26,48; 12:42 ^j 23:14 Lc 23:2,4

^k 23:16 Jn 19:1; Hch 5:40 ^l 23:18-23 Hch 21:36; 22:22 ^m 23:20 Hch 3:13-14

ⁿ 23:22 Jn 8:46; Lc 23:4 ^o 23:24-25 Mt 27:24-26; Mr 15:15; Jn 19:16; Fil 4:6

^p 23:25 Lc 24:20; Hch 4:24-28

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.

(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27)

- ²⁶In wetka'x pa'aj pa' Jesús qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz, qa te'nekumhi'yi' pa'aj pa' ewi'l jukhew Cirene ðe'le' hii Simón ta'hiifiki' pa' ðe'jinqa'wet, qa tayajaxti'yijets qu' neka'x pe' cruz, qa yeka'xi'm pa'aj. Pa' Jesús yojo'ok'oi qa pakha'an qa teke'lenijju' pa'aj pe' cruz.^q
- ²⁷Olootsija pa'aj pe' jukhew yijayanpha'mkii pa'aj, qa pe' efuts iye pa'aj qi in yayinju' neq'elettaxij.^r
- ²⁸Pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'l pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: — Efuts, Jerusalén ðe'lekii, hasu'uj ats'ayini'lju'. Ekhweli'l yijat'ij qu' manayinhi'lju' qa pe'qu' elitsi'it iye.^s
- ²⁹Qe nam hatse' nekhewe' nelutsji' qu' it'ihijju': “Ë'sitsi'mkii pekhewe' qu' ints'atekiye', pekhewe' qu' mexe ham pe'qu' ðelitse' qa pekhewe' iye qu' mente' neqfunene.”^t
- ³⁰Ma' qa' yapeye'lek qa ittaxi'lijets ne' utekui: “¡Anami'tyipji!” qa nekhewe' pumumpha'mkii utekui ðelits qa ittaxi'lijetsek: “¡Atsat'ini'tkii!” (Os 10:8)
- ³¹Qe in ðenifenyel'j aka'an nekhe' najkak asa'ai, ¿qa pa'n qu' ðenifenyel'j hatse' nekhe' ðawa'mhine'?—^u

Wetsjuk pe' jukhew qi ul'ets ðenenhefetsji'pha'm pa' Jesús.

- ³²Wetka'x iye pa'aj pekhewe' wetsjuk ul'ets jukhew, qe qa' ðawamhifetse' iye.^v
- ³³In yamijii pa'aj pa' ðenqii “Witjila'ik'i” (La Calavera), qa hik pakha' qa we'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew qi ul'ets. Ewi'l pa' te'weyij yiya'yik'i qa pakhap qa ðefeyi'j te'weyijek.^w
- ³⁴Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Tata, iwejinle enewe'en qe nite' nikfe'lets aka' yaqsiiikii.— Qa pe' oq'ophehinetsilets qa ikij wetju'l in watk'esaxijju' pa'aj pe' ðeqhinatai pa' Jesús.^x
- ³⁵Olots pe' nekii pa'aj qa yejelju', qa pekhewe' tenek'enhei iye qa qi in yawitji'lji'kii ðe'lijei qa yilakijukii iye pa'aj, qa yitjiijetspha'm: —Yihin pekhewep, yape nete'inte, qu' hik nakha'ye' pa' ðeqe Cristo pa' Dios, pakha' T'eku'mijji'.—^y
- ³⁶Qa pe' oq'ophehinetsilets iye qi iye in yawitji'lji' iye pa'aj pe' ðe'lijei, qa iktaxijets pa'aj qu' niyahanji' na'aj wino ewtsik'lji' (vinagre).^{z a}

^q 23:26-32 Ro 16:3; Lc 9:23; 14:27 ^r 23:27 Lc 8:52; Hch 8:2; Ap 1:7;

18:9 ^s 23:28 Cnt 1:5; 2:7 ^t 23:29 Lc 11:27; 17:22; 21:23; Mt 24:19; Mr 13:17

^u 23:31 Ez 20:47; Lc 19:41 ^v 23:32 Is 53:12; Mt 27:38; Mr 15:27; Lc 22:37; Jn 19:18

^w 23:33-34 Mt 27:33-38; Mr 15:22-27; Jn 19:17-24 ^x 23:34 Mt 5:16; 6:1; 11:25,27; Jn 8:42;

Lc 6:29,35; 22:42; Hch 3:17; 1Co 2:6-8; Sal 22:18 ^y 23:35-38 Mt 1:17; 12:18; 27:43,48;

Mr 15:26,29-32; Jn 19:19,29; Sal 22:7,17; Lc 9:20,35; 16:14; 23:13; Is 42:1; 1P 2:4 ^z 23:36

Pa' wino ewtsik'lji', pakha'an wino nite' inyetax qa ðeqiyj vinagre. ^a 23:36 Sal 69:21

³⁷Qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Qu' hik akha'ye' pakha' qi Łatata ene' judío, ĩmetelinle!—^b

³⁸Qa na'l iye pa'aj pa' ĩe'nikahat te'weyik'uipha'm pa' ĩejila', qa yit'ij pe' ĩe'nikatii: —Hane'en hik ha'ne pakha' qi Łatata ene' judío.—

³⁹Qa pakha' ewil' pekhewe' ul'ax pa' yaqsiijkii ĩenenhefetsji'pha'm pa'aj pe' cruzits, qa ul'etsik'i iye pa'aj pe' ĩe'lijeyets, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me nite' hik akha' pa' Cristo? ĩMetelinle qa yekhewepi'l' iye qu' etsilini'!—^c

⁴⁰Qa yeku'ĥe pa'aj pakhap iye, qa yaq'ayiniĥ, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me qa nite' qu' e'nijiweitaxiju'l' iye pa' Dios, in akhap iye hane'ej hats qi in ĩ'atanithenhetii?^d

⁴¹Inekhewel hats weju'ĥij aka' jitananithenhetii'yij, qe in jitesti'yij aka'an ta'lets kekheve' ul'ets in jitaqsiijkii. Qa hane'ĥe'en qa ham pa'qu' ĥuk'eye'en qu' ul'axe' qu' naqsiijkii.—^e

⁴²Qa yit'ij iye pa'aj: —Jesús, menikfelityiikii hatse' wat'ij qu' anamtax iye qa' enek'enhei.—^f

⁴³Qa pa' Jesús qa yeku'l' pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, hane'ejja qu' niyijup nakha' qu' ha'ni' ĩe'wis wititset (paraíso).—^g

Jesús qa wa'm pa'aj.

(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

⁴⁴Ma' qa in hats natsathenju' pa'aj junu', qa weekij ha' sehe' in nookii pa'aj, qa yamijii in las tres

⁴⁵ne' junu' in noo'ii pa'aj. Qa pakha' te'weiteje'm pa' ĩejilafi' t'apĥii penyilo ke' qi witliĥitsijiyifi, qa ja'fik'iju' ĩeqewuk'u pa'aj.^h

⁴⁶Qa pa' Jesús qa t'unik'i pa'aj in tayai, qa yit'ij: —Tata, ne' okoyei hats hetisij na' yeqe'spiritu.— (Sal 31:5) In yili'ij aka'an in yit'ij, ma' qa s'uff pa'aj qa wa'm.ⁱ

⁴⁷Qa pakha' centurión' in yi'wen pa'aj aka' ĥunye'jkii, qa qi in yiwqinhetji' pa'aj pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' jukhew in qi in yatsathen.—^k

⁴⁸Week pekhewe' olots namii qu' neje'ju' pakha' ĥunye'jkii pa'aj, in yi'wen pa'aj aka'an qa wapilik'uikii pa'aj yilanje'mkii ĩ'ejuĥjets qe qi in ika'metets wetju'l'.^l

⁴⁹Qa pekhewe'ĥe week pe' nikfe'li'l' wetju'l' pa'aj pa' Jesus'ik'i qa pekhewe' iye efuts pe' yijayanik'ikii pa'aj ta'ĥijii in nijayan ha' Galilea'ai, qa tots'i'mii pa'aj pa' ĩ'nijupi' ek qa week yi'wenij iye ekewe' wekwek ĥunyejeikii pa'aj.^m

^b 23:37 Lc 23:3 ^c 23:39-43 Mt 27:44; Mr 15:32 ^d 23:40 Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 ^e 23:41 Lc 23:4 ^f 23:42 Jue 16:28; 1S 25:31; Neh 5:19; Job 14:13; Sal 106:4; Mr 8:38; Hch 20:25 ^g 23:43 2Co 12:4; Ap 2:7 ^h 23:45 Ex 26:31-33; He 6:19 ⁱ 23:46 Is 53:12; 1Co 15:55; 1P 4:19 ^j 23:47 Centurión ikji'l', tenek'enhe'yipji'l' ek pe' cien (100) oq'opheĥinetsilets, Roma ĥeĥe'. ^k 23:47 Lc 13:13 ^l 23:48 Lc 18:13
^m 23:49 Mt 27:55-56; Mr 15:40-41; Jn 19:25; Sal 38:11; 88:8

Jesús qa we'nenifi pe' lenimeluk.

(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

⁵⁰Qa na'l iye pa'aj pa' ewi't jukhew hii José, i'nji'teje'm pekhewe' Junta Suprema,ⁿ teik'unei qa yatsathen iye pa'aj,
⁵¹hik pakha' nite' yijayanij pakha' t'eku'mi' pa'aj pekhewe'en in yaqsiiikii, pakha'an Arimatea leite', judiol letset, qa qi in notkitaxets qu' netnek'enhei pa' Dios.^o
⁵²Pakha'an qa yamijji' pa'aj pa' Pilato qa iynijets pa'aj pa' Jesus'ik'i.
⁵³In hats nit'ijju' qa yijuphe'łji' pa'aj pa' le'wis penyilo fo' qa inyetax iye, ma' qa yenifi pe' ewi't nimełuk wa'najkaninji'teje'm pe' utek, mexe ham we'neni'ifi pa'qu' nawa'm.^p
⁵⁴Hik pakha'aj pa' nełuji' watji'letji' pe'qu' wekweke', ma' qa hats k'esik'iha pa'aj qu' hats witwapiihijie'.
⁵⁵Qa pekhewe' efuts pekhewe' ta'łijii pa'aj ha' Galilea in nijayan pa'aj pa' Jesús qa yijayanijpha'm pa' José, qa yi'wen pa'aj pe' nimełuk qa pa' leqfenye'łjij iye in yiwhinju'.^q
⁵⁶Qa in wapilii pa'aj pe' łetsil qa yaji'let ne'ej łesejets yewjisitji' na'aj tenekui qa pe' ewjisiyits iye. Ma' qa pa' witwapiihijii' qa wapiiju' pa'aj in ł'anyejejek kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiiikii yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i.^r

Ha'x iye pa'aj pa' Jesús.

(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

24 ¹Qa pa' yojo nełu (domingo) in hats fo'iju' pa'aj sehe', qa pekhewe' efuts qa ikii pa'aj pe' nimełuk yeka'xtaxii pekhewe' hats yaji'let łesejets ewjisii'.^s
²In yamtaxets pa'aj qa yi'wen pe' hit'otaxij ute pe' nimełuk in nite' i'nji' pa' łeji'.
³Qa uitaxifi pa'aj pe' nimełuk qa ham qu' ni'wen pe' ł'ajiki pa' Yatsat'ax'inij Jesús.^t
⁴Pekhewe'en qa ts'iłitsi'mkii pa'aj in yi'wen aka'an, ma' qa thxuulęts iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew ts'ap'a'ajupju' leppepep pe' leqhinatai,^u
⁵ma' qa qi in niłiwei pa'aj qa wonokok'enju'kii yametsju' sehe' in t'upiijukii pa'aj. Qa pe' wetsjuk jukhew qa yit'ijets pa'aj: —łInhats'ek in łenjełtaxiłjii ke' naxju' hakha' hats nite' wa'm?

ⁿ 23:50 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yełeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. ^o 23:51 Hch 2:23; Lc 2:25,38 ^p 23:53 Is 53:9; Mr 11:2 ^q 23:55 Lc 1:42
^r 23:56 Mr 16:1; Lc 24:1; Ex 20:10; Dt 5:14 ^s 24:1-12 Hch 20:7; 1Co 16:2 ^t 24:3 Lc 7:13;
 12:4; Hch 1:21 ^u 24:4 Lc 2:9; 17:24; Hch 12:7

⁶Nite' i'ni' hane'e'in, hats ila'x iye. Menikfelitihi'k'i kakha' hats yit'i'ij ewets in mexe i'ni'kii ha' Galilea, in yit'ij:^v

⁷“Ha'ne la's na' Jukhew testi'yij hatse' nekheve' u'ets jukhew qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze' qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi't neluts qa' ila'xe' iye.”^w

⁸Ma' qa pe' efuts qa nikfe'lik'i pa'aj ekewe' wi'tlijei.

⁹Qa tepilik'uikii pa'aj pe' nimeluk, ma' qa nifelimik'i week ekewe' wekwek pe' once (11) apóstoles qa week iye pekhewep.^x

¹⁰Enewe' efuts nifelii pa'aj hekhewe' apóstoles, enewe'en: María Magdalena, Juana, ke' María tenene ha' Santiago qa hekhewep iye efuts.^y

¹¹Qa hekhewe'le apóstoles qa hik leqjunyejeyij pa'aj eke' wi'tlijei na'aj wenit'i'ij qe tefelhitiyik'i nite' yija' qu' lunye'je'kii, ma' qa nite' tek'enets pa'aj, yeqeku'.^z

¹²Qa hakha'le Pedro qa niipha'm qa wekuma'xii pa' i'ni' pe' nimeluk, qa teleqhetinifi pa'aj qa uja'xle in yi'wen pe' penyilots. Ma' qa ik iye pa'aj qi in yitju'axijpha'm qa yijamti'ijupkii pa'n lunye'e'jkiiha.^a

Pa' lunye'jkii pakha' wit'ikheyi'jii pa' Emaús.

(Marcos 16:12-13)

¹³Hik pakha'aj pa' neluji' pe' wetsjuk pekhewe' tek'enets in nekik'iju' pa' wit'ikheyi'j yamii pa' witset la's hii Emaús, ip'lu'umii once (11) kilómetro na' Jerusalén.^b

¹⁴Pekhewe'en qi in yifaakateji' pa'aj week aka' lunye'jkii.

¹⁵Qa lunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe yifaakateji' pa'aj, qa pa' Jesús qa nijayanpha'm ma' qa lijts'eyek pa'aj.

¹⁶Qa pekhewe'le lotoi pekhewe'en qa mexete hik lunyejei qu' netit'oijo' qe qa' nite' nenikfe'li'ij.^c

¹⁷Pa' Jesús qa nifaakanij: —¿Lekpa' lifaakateji'i'ij' ha'ne wit'ikheyi'jik'i?— Qa teke'lenju'kii pa'aj qi in ika'metetskii pa'aj.

¹⁸Qa pakha' ewi't pekhewe'en hii Cleofas, qa yeku't pa'aj qa yit'ijets: —¿Me akha' e'ewi'He in pakha' latalik'uiji' na' Jerusalén qu' nite' enikfe'le'ets ekewe' wekwek lunyejeji'kii nakha'an eke' nelutsik'i?—^d

¹⁹Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Lek pekhewe' wekwek?— Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Kekhewe' lunyejeikii kakha' Jesús Nazaret le'le', hik kakha' ewi't profetatax qi pa' let'unha'xijup na'aj yaqsiijkii qa ne'ej yit'ij iye, qa yi'wenijha pa' Dios qa week iye ene' jukhew.^e

^v 24:6 Mt 17:22-23; 26:32; Mr 5:41; 9:27,30-31; Jn 2:19; 1Co 15:4; Lc 9:22,44

^w 24:7 Lc 9:22,31,44; 18:32-33; 23:21; 24:46; Mt 17:9,23; Mr 8:31; 9:31; 10:34

^x 24:9 Hch 1:15-26; 2:14 ^y 24:10 Mr 15:40; 16:1; Lc 6:13; 8:2-3 ^z 24:11 Mt 28:17;

Lc 24:41; Jn 20:25,27 ^a 24:12 Lc 1:21,63; 2:18,33; 4:22; 6:14; 23:53; Hch 2:7; 3:12;

10:32 ^b 24:13 Ap 21:16; Mt 23:37; Hch 8:1 ^c 24:16 Lc 9:45; 18:34; Jn 20:14-15; 21:4

^d 24:18 Hch 26:26 ^e 24:19 Lc 4:14,24,34; 18:37,43; Hch 1:1; 2:22; Dt 18:15

20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset in inaqyaji'ij qu' natlanhettiijya, ma' qa yenji'pha'm ke' cruz.^f

21 Yekheweli't qi in humtitaxi't qu' hik kakha'ye' pakha' qu' naqsijju'ha qa' netwejinhetiite ene' Israel. Qa hatsle wetshetk'ewiik'i neluts kakha' lunye'jkii.^g

22 Qa na'l iye he' uja'x efuts i'ni't yitji'teje'm qi in ts'itjulati'hij iye, qe ikii pa'aj mexe leefiju' ke' lenime'uk.

23 Qa nite'te yi'wen pe' 'hajiiki kakha'an. Qa nami'tyii qa nifelkii in yi'wen pe' angelits qa nifeli'm pa'aj in hatste' ila'x iye ka' Jesús.

24 Qa hekhewe' uja'x hekhewe' i'ni't yitji'teje'm qa ikkii qa yeje'ii iye ke' lenime'uk pa'aj, qa yi'wen ka' hats yit'ijju' he' efuts, kakha'te Jesús qa nite' te'wenhetii.—^h

25 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —;Hayits qa nite' lenikfe'li'hik'i qa nite' iye aje'e't qu' ek'eeni'hik'iha week ke' hats nifel ke' profetas'ik'i!ⁱ

26 ¿Me nite' yit'ij qu' les te'wise' pa' Cristo qu' naats'e'ej week ekewe' wekwek ma' qa' nuiji'teje'm pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'?—^j

27 Ma' qa nifeeli'mha pa'aj week pekhewe' t'eujyets pakha'an kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj, qa ta'hijii pe' 'hikahai pa' Moises'ik'i qa tei'i'ij pe' week 'hikahai pe' profetas'ik'i.^k

28 In yamets pa' witset la's Emaús hikpa' yamii pa'aj pekhewe'en, qa pa' Jesús qa we'nitonhifitsin hi'ik'i pa'qu' nakji'.^l

29 Qa pekhewe'en qa yinijit qu' mexe amane' eku'nijup, qa yit'ijets pa'aj: —A'mane' eku'ni't yijup. Hats metju' ne' junu'. Hats najaleyiyukii.— Ma' qa yijayanteje'm pa'aj qa amanijup hekhewe'en.

30 Qa lunye'jkii pa'aj in hats i'nijupju'kii pa' mesa qu' netekju' qa t'eku'mi' pa' pan qa yit'ijetspha'm te'wisij pa' Dios qa napk'asitju' qa netisijju' pa'aj pekhewe'en.^m

31 Qa hik pakha'aj qa hats teke' qu' nenikfe'lij in hik pakha' Jesús, qa aje'e'He qessiikii pa'aj.ⁿ

32 Qa yifaakateji' pa'aj hekhewe'en: —¿Me nite' f'u'fik'ikii pe' intawjets in i'nk'a nifel ine'm na' wit'ikheyi'jik'i, qa yeqethen inemik'iha iye kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj?—^o

33 Pekhewe'en qa nite' optotskii iye pa'aj, qa aje'e't wapilii iye ha' Jerusalén, qa iwoyitsii in ewi't i'niji' hekhewe' once (11) apóstoles qa pekhewep iye,^p

^f 24:20 Lc 9:44; 18:32; 23:13,21,25; Hch 3:13; 5:30; 13:27-28 * 24:21 Lc 9:22; 13:32; 18:33; 22:20; Hch 1:6 ^h 24:24 Lc 24:12; Jn 20:2-10 ⁱ 24:25 Lc 16:31; 18:31; Hch 26:27; 2P 1:21 ^j 24:26 Lc 9:26,32; 21:27; 22:69; 24:44-48; 1Co 15:3-5; Hch 2:33; 7:55; 22:11

^k 24:27 Gn 3:15; 12:3; 22:18; Nm 21:9; 24:17; 2S 7:12-16; Is 7:14; 9:6; 52:13-53:12;

Jer 23:5-6; Dn 7:13-14; Mi 5:2; Zac 9:9; 12:10; Lc 16:16 ^l 24:28 Mr 6:48 ^m 24:30 Lc 9:16; 22:19 ⁿ 24:31 2R 6:17; Lc 24:16; Jn 20:19,26 ^o 24:32 Hch 17:3; 1Co 15:3-8

^p 24:33 Lc 24:9

³⁴ in yit'ijju': —Yijaa'ija in hats iħa'x iye ha' Yatsat'ax'inij, qa we'nethinets pa'aj na' Simón.—^q

³⁵ Ma' qa he' wetsjuk qa nifelimik'i' ek pakha'aj in lijs'tekii pa'aj wete'm qa nite'ħe nikfe'lij pa'aj, qa i'nk'ħe nikfe'ltaxij in napk'asiti'mju' pa'aj pa' pan.'^r

Jesús qa we'nethinets pe' ħijatshenhei.

(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-23)

³⁶ In mexente' yilitaxijju' pa'aj in yifaakateji' hekhewe'en, ma' qa we'nethinets pa' Jesús ts'ap'aji'ju' ħeqewuk'u, qa yit'ijji'ju' in wetfelji'ju' pa'aj: —Na' wit'ikesimeya'ħekii qu' na'ni'ħ ejup.—^s

³⁷ Qa pekhewe'ħe'en qa qi in nijiwei pa'aj, yumtitax qu' ni'wen pa'qu' wit-si'nq'ale'.^t

³⁸ Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —ħInhats'ek in qi in ħe'nijiwe'yi'ħ? ħQa inhats'ek iye in ħeni'ħji' eke' witaqjamtikineyejeikii ne' atawjetsi'ħ?^u

³⁹ ħeħi'ħ ene' yikoyei qa ene' yif'iyei iye. Yakhaa'ija, nite' ye'tujtseika'. Ku'mi'ħ yiwetsha qa' enikfe'li'ħ yiwetsha, qe na'aj witsinq'al ham ħese'ne' qa ham iye ħenutse' qa yakha'ħe qa ħetsweni'ħ in week na' ye'm.—^v

⁴⁰ In yit'ijjets pa'aj ekewe'en qa yethiinijha pe' ħokoyei qa pe' ħef'iyei iye.

⁴¹ Qa in ħunyejeyek pa'aj pekhewe'en in mexe nite' yumtii'ija qu' ħik pakha'ye' qe ta'ħijupi' pa' ħesaxitstaxi'mkii qa in yitju'axijpha'mkii iye pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijjets pa'aj: —ħMe na'li'ħ e'm aqi'ħ qu' hetuj?—^w

⁴² Qa testi'yij pa' ewi'ħ ħapk'as pa' wit'osjeyik sehets.

⁴³ Qa t'eku'miju'ħ qa tuj pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en.

⁴⁴ Qa yit'ij iye pa'aj: —Aka'an aka' yinifeny'e'ħ ħik aka' ka' ħenfeli'ħ e'mkii in mexe ha'ni'ħ etji'teje'mkii, in ħit'ħij ewets qu' les ħe'wise' qu' nafits qa' nasini'ik'ħha kekhewe' week yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i qa kekhewe' iye ħafaakanhei ke' profetas'ik'i qa kekhewe' iye Salmos.—^x

⁴⁵ Ma' qa ħik pakha'aj pa' Jesús qa yit'ij qhof pe' ħaqjamtikineyejeikii ma' qa nikfe'lik'i kekhewe' ħe'ħjei pa'aj pa' Intata.^y

⁴⁶ Qa yit'ijjets pa'aj: —We'nika'ajji' pa'aj, pa' Cristo qu' nawa'm qa qu' namets wetshetk'ewi'ħ neluts qa' ħa'xe' iye,^z

⁴⁷ qa aka' ħi qa' netfelhitii qa ħik aka' nata'ħets qu' nenikfe'ħetets qa' nili'ij pe' u'ħets in yaqsiiħkii hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' ħewu'ħets ene' week witsetits, qa' nojo'oj na' Jerusalén.^a

^q 24:34 Lc 22:32; 1Co 15:4-5 ^r 24:35 Hch 2:42 ^s 24:36-44 Lc 2:14; 7:50; 8:48; 10:5; 19:38; Hch 10:36 ^t 24:37 Lc 24:5; Hch 10:4; 24:25; Mt 14:26 ^u 24:38 Jn 14:1,27

^v 24:39 Jn 20:25,27; Mt 28:9; Hch 2:31; 17:18,31-32; 23:6-10; 24:15,21 ^w 24:41 Lc 22:45; Hch 12:14 ^x 24:44 Lc 9:22,44; 17:25; 18:31-33; 22:37; Hch 13:15; 28:23; Sal 2:6-9; 16:10; 22:1-18; 34:20; 41:9; 69:1-9,20-21,26; 110:1-7; 118:22-26 ^y 24:45 Lc 9:45; 18:34; 24:27,31 ^z 24:46 Sal 16:10; Lc 9:22,44; 17:25; 18:32; Hch 8:26-40; 1Co 15:3-4

^a 24:47-49 Hch 1:4-8; 2:38; 5:31; 8:22; Os 2:23; 14:2; Lc 3:3; Gn 12:3; Sal 22:27; Is 2:2; 49:6; Mal 1:11; Mt 28:19-20; Mr 16:15

48 Qa ekheweli'ŧ hi'weni'ŧha week ekewe' wekwek qa' enfeli'ŧ.^b

49 Qa yakha' qa' he'nukini'ŧ ewetsju' nakha' hats yiwjutsiqen na' Tata. Qa ekheweli'ŧ, amanye' ekuni'ŧji' ha'ne witset Jerusalén hatse'ŧu' qu' hats estiitaxi'ŧij na' witt'unha'x ta'ŧetspha'm na' wa's.—^c

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.

(Marcos 16:19-20)

50 Ma' qa i'nk'aŧe pa'aj pa' Jesús qa yeka'xik'ui'fik'i pekhewe'en pa' witset, qa yamii pa'aj hakha' meti'm ha' Betania, ma' qa yit'ijipji' pa'aj k'eewe ŧokoyei in iyinipji' pa'aj.^d

51 In mexe iyinipji' pa'aj qa ŧeyjŧem in toxi'mets pa'aj hekhewe'en qa tenilesi'yiju'ŧ na' wa'sji'.^e

52 Hekhewe'en, in hats yili'ijju' pa'aj in totjoyik'uiju'kii in qi in iyinets, ma' qa wapilii iye pa'aj ha' Jerusalén qi in ŧe'sitsi'mkiiha,^f

53 qa week neluts yamji'jii pa'aj ke' qi witlijsitjii qu' niwqinhetji' pa' Dios.^g

^b 24:48 Hch 4:20,33 ^c 24:49 Is 32:15; Jl 2:28-32; Jn 14:26; Hch 2:16-21; 4:33; Ef 1:13; Ro 15:13 ^d 24:50 Lc 19:29; Hch 1:12; Lv 9:22; 1Ti 2:8 ^e 24:51 Jn 20:17; Hch 1:9-11
^f 24:52 Mt 28:17; Lc 2:10 ^g 24:53 Hch 2:46; 3:1; 5:42